

1/2001

cena 25,- Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu:

Téma čísla: Osobnosti zámku Kunín

Polanská niva

Atlas niv Odry

Pramen u poutního místa "P. Marie ve Skále" u Spálova

POODŘÍ - časopis obyvatel horní Odry

Vydává Společnost přátel Poodří (IČO: 64 62 78 70) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Okresním úřadem Nový Jičín

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková,
Ing. Hana Hůlová, Oldřich Sobek, Jiří Zelený

Adresa redakce: Výškovická 102, Ostrava, 700 30

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Jazyková úprava: Libuše Babaríková

Tisk: Tiskárna V Dubí s.r.o., Ostrava

Vydávání povoleno Magistrátem města Ostravy pod číslem registrace MMO - 102/97 PS.

Vychází 4x ročně

Cena jednoho čísla: 25,- Kč, předplatné: 100,- Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce. Uzávěrka čísla 2/2001: 20.5.2001

IV. ročník, č. 1/2001

Tištěno na recyklovaném papíře (vyjma obálky).

Foto na 1. straně obálky: Zámek Kunín na historické fotografii (kolem r. 1900)

Foto na této straně: Blatouchy ve fotografii R. Jarnota

Foto na 4. straně obálky: Dlouho a netrpělivě očekávané grafické zpodobnění
tepl vzdušného balonu bratří Montgolfierů (Brněnské noviny, 7. února 1784 -
Zámecká knihovna Nová Horka)

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

❖ Ministerstvu životního prostředí ČR

❖ Obci Kunín

❖ Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné

Obsah

Ohlédnutí za minulým rokem	4		
Petr Orel		Baron Josef von Kronenberg	34
		Jaroslav Zezulčík	
Příspěvek k poznání mykoflóry Poodří - hříby	5		
Michal Graca, Vít Balner		Josef Friedrich landkrabě Fürstenberg	38
		Jaroslav Zezulčík	
Polanská niva očima zoologa - 2. část	8		
Jan Ševčík		JUDr. Viktor rytíř von Bauer	41
		Jan Číp	
Z historie Blücherova lesa	11		
Emil Hošek, Miroslav Kosňovský		Zajímavé rostliny z území horní Odry	43
		Marie Sedláčková	
Poodří a lidé	12		
Vladislava Hamplová		Saranče tlustá	44
		Petr Kočárek	
Atlas niv Odry	13		
Petr Obrdlík		Agro-environmentální opatření v Poodří	45
		Renáta Veselská	
Osobnosti zámku Kunín	15		
Zajímavá cesta do života pozoruhodné moravské ženy	16	Pramen u poutního místa „P. Marie ve Skále“ u Spálova	46
Věra Linhartová		Petr Lelek	
Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků hraběnky Marie Walburgy	18	Občanské sdružení Bayerův odkaz „probouzí starý dům“	48
Vladimír Novotný		Lumír Kuchařík	
Archeologie hrobky hraběnky Marie Walburgy	24	Kouzelné Poodří	49
Ivana Kuchyňková, Kateřina Hloušková		Vladislava Hamplová	
Návrat ke kořenům	26	Co vyšlo, co vyjde	50
Jaroslav Glozer		Zprávičky z obecního dění	53
„Lachez tout“ - „Pustit vše!“		Rejstříky ročníku 3/2000	55
Ohňová koule nad Kunínem roku 1786	29		
Jaroslav Zezulčík			
Friedrich Emil Schindler	31		
Jaroslav Zezulčík			

Ohlédnutí za minulým rokem

Poslední rok 20. století byl z pohledu profesionálních pracovníků našeho odborného zařízení, tj. Stanice pro záchranu volně žijících živočichů a střediska ekologické výchovy v Bartošovicích, poměrně velmi náročný a spojený s mravenčí a systematickou prací v druhové ochraně živočichů a na poli ekologické výchovy.

V rámci programu záchran zraněných či jinak poškozených divoce žijících zvířat bylo v roce 2000 přijato do stanice celkem 775 exemplářů. Oproti předešlému roku byl tak zaznamenán příjem vyšší o 113 zvířat, jde tedy o patnáctiprocentní navýšení. Tento poměrně pronikavý nárůst zřejmě souvisí se zvýšenou medializací našeho ochrannářského zařízení a se systematickou propagací celé "Národní sítě stanic pro poškozené živočichy v České republice", která je koordinována Českým svazem ochránců přírody. Z celkového počtu přijatých živočichů bylo 571 ptáků, 148 savců, jeden obojživelník a 55 plazů. Z tohoto počtu bylo šedesát tři procent vypuštěno zpět do volné přírody. Jako hlavní důvody příjmů pak zůstávají antropogenní faktory. Jedná se především o značný počet ptáků popálených nebo mechanicky poraněných na elektrovodech a sloupech vysokého napětí (celkem 98 ptáků). Zaznamenali jsme zvýšený příjem zcela beznadějných případů. Z naší statistiky dále vyplývá zvýšený příjem postřelených exemplářů, a to nejen z brokových zbraní, ale také ze vzduchových pistolí. Ve dvou případech se dokonce jednalo o kriticky ohrožené druhy naší avifauny. Šlo o poštolku rudonohou nalezenou na katastrálním území obce Vřesina na Novojičínsku a v druhém případě jde o samici orla mořského, vážně poraněného na sklonku loňského roku v okrese Jindřichův Hradec. Tradičně největší procento příjmů tvoří mláďata, nejčastěji se jedná v těchto případech o předčasně vylétlá, zesláblá a následně nalezená mláďata. Velké procento příjmů tvoří zvířata zraněná dopravními prostředky, otrávená nebo živočichové uvězněni v různých jímkách, halách a podobně. Počet zástupců jednotlivých druhů živočichů poprvé přijatých do stanice v Bartošovicích byl v roce 2000 rozšířen například o volavku bílou, bukáčka malého, káni rousnou nebo o již dva zmíněné druhy dravých ptáků.

Dle finančních a fyzických možností jsme pokračovali

v realizaci záchranných programů silně a kriticky ohrožených druhů našich ptáků. Nejúspěšnějším je bezesporu záchranný program sovy pálené, záchranou tohoto druhu se zabýváme intenzivně od roku 1993. Populace sovy pálené na území okresu Nový Jičín dnes přesahuje 20 párů a můžeme ji hodnotit jako stabilizovanou. V loňském roce bylo vypuštěno 18 mláďat metodou volného letu a realizovali jsme řadu dalších aktivních opatření na podporu tohoto druhu. V loňském roce jsme poprvé, po dvouměsíční a intenzivní přípravě, vypustili první skupinu v zajetí odchovaných sýčků obecných. Stalo se tak na podzim v k.ú. Kunín v Chráněné krajinné oblasti Poodří. Vyrobili a instalovali jsme v terénu dalších 20 kusů budek určených pro tento druh. Pokračovali jsme v realizaci záchranných programů sokola stěhovavého a raroha velkého. Ve spolupráci se šesti mysliveckými sdruženími v okrese Nový Jičín jsme zabezpečili realizaci záchranného programu koroptve polní. V honitbách mysliveckých sdružení v Bartošovicích, Starojické Lhotě, Hůrce, Jeseníku n. Odrou, Bernaticích a ve Fulneku bylo celkem vypuštěno 320 koroptvích kuřat.

U barošovicových rybníků byla vypuštěna mláďata kvakošů nočních, odchovaná a dodaná do stanice ze zoologických zahrad v Praze a v Ohradě u Hluboké nad Vltavou. Od realizace záchranného programu v dalších letech však bylo ustoupeno, ukázalo se, že v Poodří existuje hnízdící populace kvakošů nočních. Praktická ochrana tohoto druhu nevyžaduje

Mláďe sovy pálené (foto: archiv stanice)

repatriaci mláďat, ale intenzivní ochranu především hnízdních biotopů.

Od loňského roku jsme zapojeni do záchran původního plemene ovcí chovaných v minulosti v Beskydech. Vlastníme chovnou skupinu ovcí Valašek, smysluplně tak využijeme trvalých travních porostů, které přináležejí ke stanici.

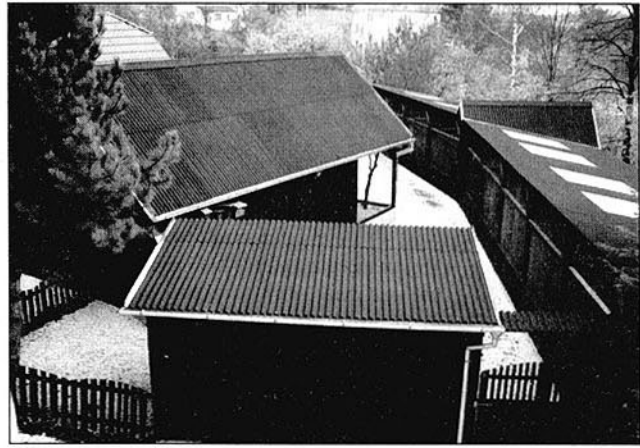
Také v uplynulém roce jsme fungovali jako záchranné centrum CITES, což znamená, že naše karanténa dočasně sloužila jako domov zabaveným exotickým ptákům nebo zástupcům euroasijské fauny.

V rámci programů záchrany biodiverzity jsme se intenzivně věnovali také sledování výskytu vydry říční na řece Odře, resp. na jejích přítocích. Zjištěna byla pouze jakási mikropopulace, zřejmě bez možností reprodukce.

Jednoznačně největší pracovní úsilí, ale i největší množství finančních prostředků, bylo v minulém roce věnováno budování Střediska ekologické výchovy v areálu stanice v Bartošovicích. Šlo o výstavbu 1. etapy "venkovní expozice živých zvířat". Tato, na naše poměry rozsáhlá investice, byla téměř v plánovaném rozsahu zrealizována. Ke slavnostnímu otevření došlo v sobotu 28. října 2000 za účasti senátorky RNDr. Jitky Seitlové a řady dalších vzácných hostů. Byl tak učiněn první a zcela zásadní krok k podstatnému zkvalitnění a zefektivnění ekologické výchovy v podmínkách naší nevládní ekologické organizace.

Plný provoz tohoto zařízení bude zahájen postupně od letošního dubna, v expozici budou moci návštěvníci zhlédnout více jak dvacet druhů naší fauny, především ptáků. K expozičním účelům budou přednostně využita zvířata s trvalým handicapem. Připravované ekovýchovné programy jsou zaměřeny především na žáky základních škol. Návštěvníci budou podrobně seznámeni se základními činnostmi a posláním stanice v Bartošovicích. Ekologické programy budou zaměřeny mimo jiné na dravce a sovy, praktickou ochranu

Pohled na "Expozici živých zvířat" (foto: archiv stanice)

fauny - zvláště ptáků, na ochranářskou problematiku šelem (medvěd, vlk, rys, vydra) a na základní informace o Chráněné krajinné oblasti Poodří. Podrobné informace o výukových programech budou zveřejněny po jejich dopracování.

Petr Orel

(z provozních důvodů budou návštěvy venkovní expozice možné pouze po předchozí telefonické domluvě - pan Kašínský tel.: 0656/758675)

Příspěvek k poznání mykoflóry Poodří - hříby III.

Modráky

Skupina modráků je dosti rozsáhlá a zahrnuje dle pojetí různých autorů několik sekcí a subsekcí rodu *Boletus*. Vyznačují se žlutou, nažloutlou nebo bílou dužninou, oxidující do modra a barvou ústí rourek, která je v dospělosti červená nebo načervenalá až žlutooranžová. Výjimku tvoří jen některé xanthoidní hříby, u nichž došlo vlivem ztrátové mutace k absenci určitých pigmentů. U takových hřibů jsou jinak barevné části plodnice žluté, ústí rourek nevýmáje. Z mnoha, řádově desítek, druhů této skupiny roste v Poodří jen několik. Kromě druhů, které jsou dosud běžnější po celém území republiky, jsou to i druhy, které jsou ve střední Evropě vzácné až velmi vzácné.

Hřib kovář (*Boletus erythropus*)

Kdo by neznal hřib kovář. Pro mnohé houbaře je kovář totéž co modrák a je symbolem krásné a jedlé houby, se kterou se nálezce může vždy pochlubit. Často bývá jménem kovář označován na Ostravsku běžnější hřib koloděj (*Boletus luridus*). Pravý hřib kovář se vyznačuje tmavohnědým plstnatým kloboukem a třeněm, posetým drobnými červenými šupinkami. Tím se také odlišuje od již zmíněného hřibu koloděje, který je význačný světlejším kloboukem a hlavně třeněm zdobeným sítkou. Ale aby to nebylo tak úplně jednoduché, musíme upozornit na fakt, že v některých případech nalezneme náznak sítky i u hřibu kováře, a pak je záměna s kolodějem nasnadě. K jednoznačnému určení nám pomůže i odlišná amylobová

reakce dužniny. K dalším charakteristickým znakům kováře patří již od mládí červené zabarvení ústí rourek a žlutá dužnina, jež se na vzduchu okamžitě mění do zelenomodré barvy. Předpokládá se, že v syrovém stavu houba obsahuje některé termolabilní toxiny. Z toho plyne, že houbu je nutno delší dobu (20 min.) tepelně zpracovávat. Bez zajímavosti však není osobní zkušenost předsedy České mykologické společnosti RNDr. Jiřího Hlaváčka, který požíval kováře již po krátké tepelné úpravě (jako minutku) bez následků. Z toho se dá usoudit, že kovář obsahuje daleko méně jedovatých látek než silně jedovatý koloděj. Hřib kovář se vyskytuje převážně v jehličnatých a smíšených lesích, roste však také pod čistě listnatými stromy v lesích i mimo les (např. na hrázích rybníků).

Hřib kovář (foto: M. Graca)

Těžištěm výskytu jsou hory a podhůří, v nížinách je vzácnější.

Kováře lze zaměnit za některé jemu podobné druhy, zejména za vzácnější hřib Queletův (*Boletus queletii*), který má hladší, někdy i nešupinatý třeh s purpurovou bází a tzv. Peltereaovou linií na ústích rourek (bude vysvětleno níže). Podobné mohou být také některé hříby z okruhu hříbu zavalitého (*Boletus torosus*), například hřib Smotlachův (*Boletus smotlachianus*), ten je však červeně zbarven a má větší specifickou hmotnost.

V České republice je kovář všeobecně rozšířen a můžeme jej najít jak ve vyšších polohách, tak i v pahorkatinách a nížinách. V Poodří je znám z několika lokalit, kde vyrůstá každoročně. Je tu celkem rozšířený, nikoliv však hojný. S oblibou je vysbírán houbaři. Mykorhizu zde tvoří převážně s duby (dub letní a červený), nalezen byl však i pod lipami bez přítomnosti dubů. Hřib kovář, rostoucí v Poodří, se v některých znacích liší od typického kováře z podhorských a horských jehličnatých lesů.

Hřib kovář odbarvený (*Boletus erythropus subsp. discolor*)

Když se setkáte se zvláštním kovářem, který je zbarven hnědého a z části červeného pigmentu, může jít o hřib kovář odbarvený. Je celý žlutý, oranžově červená jsou jen ústí rourek. Ostatní znaky má shodné s pravým kovářem. Vyrůstá velmi vzácně v teplejších oblastech pod duby a buky listnatých a smíšených lesů, ještě vzácněji v horách.

Je možné jej zaměnit za hřib žlutý (*Boletus junquilleus*), který je celý žlutý včetně ústí rourek a jehož dužnina je na řezu intenzivně modročerná. Podobný hřib žlutomodrající (*Boletus xanthocyaneus*) a hřib žltonachový (*Boletus rhodopurpureus fo. xanthopurpureus*) nepatří do příbuzenstva kováře a mívají na třeh sítku. Některé mladé plodnice hříbu žlutomodrového (*Boletus luteocupreus*) jsou také žluté, ale i ty mají třeh sítkovaný. Xanthoidních, tedy žlutě zbarvených hříbů je celá řada, ale všechny jsou velmi vzácné, a proto se s nimi člověk jen těžko setká.

Hřib kovář odbarvený je znám jen z několika států Evropy. V České republice byl nalezen v okolí Prahy, na jižní Moravě, na Šumavě apod. V Poodří byl nalezen na jediné lokalitě pod dubem letním a lipami. Rostl zde společně s pravým hřibem kovářem.

Hřib Queletův (*Boletus queletii*)

Hřib Queletův je velmi variabilní houba. Vyznačuje

Hřib kovář odbarvený (foto: M. Graca)

se středně velikými plodnicemi. Klobouk bývá vybarven v různých odstínech hnědé, oranžové, nebo nachové červené. Ústí rourek jsou oranžově červená, později vybledají do žlutooranžova. Při důkladnějším prohlédnutí ústí rourek vidíme červenou síť z linek,

Hřib Queletův (foto: M. Graca)

jež se táhnou středem stěn ústí. Je to tzv. Peltereaova linie, která je pro hřib Queletův typická. Třeh je hladký, nanejvýš posetý jemnými zrnčky. Někdy bývá rýhován a může být zdoben jakousi nepravou sítkou. Při bázi třeh je typické purpurové zbarvení. Dužnina na řezu okamžitě modročerná. Houba obsahuje termolabilní toxiny a může způsobit nepříjemnou otravu. Roste vzácně v teplých oblastech, zejména na zásaditých podložích. Mykorhizu tvoří s duby.

Hřib Queletův lze zaměnit zejména za hřib kovář, jak již bylo uvedeno. K záměnám dochází také za hřib koloděj, který se dá obvykle odlišit již rozdílným zdobením třeh. Ovšem u sítkového hříbu Queletova tento znak selhává a pomoci nám může Peltereaova linie. Červenavé formy hříbu Queletova mohou připomínat příbuzný hřib Dupainův (*Boletus dupainii*). Ten je celý více méně červený a má také Peltereaovu linii. K jednoznačnému odlišení pak pomůže odlišná amylonová reakce. Velmi podobný je také hřib sardinský (*Boletus comptus*), který u nás zatím nebyl nalezen. Ten se dá odlišit podle jemnoučce sítkovaného vrcholu třeh.

Hřib Queletův se vyskytuje v okolí Prahy a na Karlštejnsku, ve středních a jižních Čechách, na jihu Moravy. Na severní Moravě jsou také známy lokality, z nichž některé již zanikly. V Poodří se hřib Queletův objevuje tu a tam na více lokalitách. Mykorhizu zde tvoří s duby. Roste i ve společnosti lip a jasanů, spolu s jinými vzácnými hříby. Kromě typické formy byla v Poodří nalezena také forma *lateritius*, která se vyznačuje cihlově hnědým kloboukem a dále xanthoidní formou. Zaslouhuje si plné ochrany a je třeba zamezit houbařům, aby vysbírali jeho lokality.

Hřib LeGalové (*Boletus legaliae*)

K překrásným hřibům rozhodně náleží hřib nachový s příbuznými druhy. Z tohoto okruhu byl v Poodří zaznamenán jeden - hřib LeGalové. Patří k velmi zajímavým houbám, je barevně velmi proměnlivý a pro praktického houbaře je dost obtížné, aby jej určil správně. Jeho střední až velké plodnice mají klobouk obvykle bělavý, našedlý, ale také narůžovělý či červený, někdy také hnědočervený či šedohnědý. Třeh je více

méně červený a je alespoň v horní polovině pokryt sítkou z drobných ok. Ústí rourek jsou červená, v dospělosti někdy mohou vybledat do žlutooranžova. Dužnina je žlutavá, na vzduchu se barví do modra. Při zasychání voní po maggi. Houba obsahuje termolabilní toxiny a způsobuje podobné otravy jako hřib satan (*Boletus satanas*). Roste ve velmi teplých krajích pod listnatými stromy, nejčastěji dub, buk.

Hříbu LeGalové se podobá mnoho druhů, například hřib nachový (*Boletus rhodoxanthus*), který však má červeně sítkovaný třeh na žlutém podkladu a zmodralé části dužniny se rychle odbarvují. Hřib satanovitý (*Boletus satanoides*) je doslova jeho dvojník a liší se poněkud hrboolatým povrchem klobouku a hlavně pak mikroskopicky. Hřib satan (*Boletus satanas*) má třibarevný třeh, bělavou dužninu, která jen lehce oxiduje do modra a zavadající plodnice odporně páchnou. Hřib koloděj má výraznější sítku na třehi sestavenou z protáhlých ok. Podobný je také hřib žlutomědový (*Boletus luteocupreus*) se žlutě chromovými a zarůžovělymi odstíny na klobouku a intenzivnější tmavě modrou oxidací dužniny.

Hřib LeGalové je velmi vzácná houba, rostoucí v nejteplejších oblastech naší republiky. Čas od času se objeví na Karlštejně, v okolí Hradce Králové a v okolí Chocně. Pravidelně vyrůstá v mykologické rezervaci Luční v jižních Čechách. Zřídka se vyskytne i v okolí Brna a na jihu Moravy. Na severní Moravě jej sbíral Ing. Jan Kuthan v 70. letech v Ostravě Martinově. V současnosti jsme jej objevili v CHKO Poodří, kde roste zatím na jedné lokalitě, dost vzácně a ne každý rok. Roste pod duby, ve společnosti lip. Výskyt na severní Moravě patří k nejsevernějším v Evropě. Je třeba jej účinně chránit a striktně zamezit jeho vysbírávání, jak se tomu děje doposud.

Hřib koloděj (*Boletus luridus*)

Hřib koloděj je houba středních nebo větších rozměrů. Klobouk bývá poměrně světlý, v odstínech

Hřib LeGalové (foto: V. Balner)

hnědé, hnědooranžové, červenohnědé až červené barvy, jindy je šedohnědý nebo olivový. Třeh je pokryt sítkou, nejčastěji s protáhlými oky. V jednotlivých okách sítky jsou často zrníčka, stejně jako u hříbu kováře. V mládí žlutá ústí rourek brzy oranžová až červenají, posléze se zase odbarvují. Dužnina je žlutá, na vzduchu poměrně rychle oxiduje do modra. Houba obsahuje toxiny, které ztrácejí svou účinnost po dokonalé tepelné úpravě. Hřib koloděj roste převážně v mykorhize s listnatými stromy (lípa, bříza, dub, buk), ale je možno jej nalézt i v čistých jehličnatých,

Hřib koloděj (foto: M. Graca)

zejména smrkových lesích.

Hřib koloděj lze zaměnit za některé jiné modrající druhy, například za hnědé formy hříbu LeGalové (*Boletus legaliae*) - viz výše, nebo hříbu nachového (*Boletus rhodoxanthus*), jež se dá odlišit méně výraznou sítkou sestavenou z drobných a více méně okrouhlých ok a rychlým odbarvováním zmodralých částí dužniny.

Je rozšířen v celé Evropě. Nechybí v žádném kraji České republiky a dosti běžně jej nalézáme v Poodří pod lipami a duby. Avšak ne každý rok je hojný.

Hřib koloděj rudomasý (*Boletus luridus* subsp. *erythroteron*)

Hřib rudomasý je houba blízce příbuzná hříbu koloději. Často je považován za samostatný druh. Klobouk má vybarven buď jak pravý koloděj, nebo bývá červeně žlutý. Dužnina na vzduchu přechází nepřilíh rychle do fialové barvy, posléze se odbarvuje nebo více ztmavne. V ostatních znacích kopíruje koloděje.

Jeho nálezy byly publikovány v několika zemích Evropy, ale jeho celkové rozšíření není zcela známé, protože nebývá rozlišován. Z naší republiky je dokladován ze středních a východních Čech, také ze střední Moravy. V současné době jsme jej zaznamenali na dvou lokalitách na jihu Moravy. V CHKO Poodří jsme našli jen dva exempláře na jediné hrázi pod dubem a lípou. Je to vzácná houba, kterou poprvé popsal český znalec hub J. Bezděk.

(pokračování)

Michal Graca, Vít Balner

Hřib koloděj rudomasý (foto: M. Graca)

Národní přírodní rezervace Polanská niva očima zoologa (2. část - obratlovci)

V předchozí části příspěvku byli uvedeni hlavní zástupci početné fauny bezobratlých, v této části se budeme věnovat obratlovcům a krátce se vrátíme k nejvýznamnějším nálezům bezobratlých. Na konci příspěvku bude uveden podrobný seznam použité literatury, který může sloužit jako základní zoologická bibliografie NPR Polanská niva.

Obratlovci

Ve srovnání s bezobratlými je počet druhů obratlovců v NPR Polanská niva poměrně malý, jedná se však často o druhy velmi nápadné a poměrně dobře známé. Druhově nejpočetnější a také nejnápadnější skupinou obratlovců jsou ptáci. Kvantitativní výzkum ptáků na polaneckých rybnících prováděla v letech 1987 - 1988 Renata Rojíčková (1989). Na rybnících a v nejbližším okolí tehdy hnízdilo více než 40 druhů ptáků, nejpočetněji lyska černá (*Fulica atra*), polák velký a chocholačka (*Aythya ferina*, *A. fuligula*), potápka roháč (*Podiceps cristatus*), kachna divoká (*Anas platyrhynchos*), rákosník obecný (*Acrocephalus schaenobaenus*), velký (*A. arundinaceus*), zpěvný (*A. palustris*), pěnice černošedá (*Sylvia atricapilla*), budníček menší (*Phylloscopus collybita*) a pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*). Rybníky (hlavně Velký Váček) jsou také významnou zastávkou tažných ptáků, např. bahňáků, které tato autorka neurčovala. Pravidelně zde protahují vodouš bahenní (*Tringa glareola*), vodouš kropenatý (*T. ochropus*), vodouš šedý (*Tringa nebularia*), jespák bojovný (*Philomachus pugnax*), břehouš černoocasý (*Limosa limosa*), ale také např. jespák křivozobý (*Calidris ferruginea*) nebo kulík písečný (*Charadrius hiaticula*). Konkrétní data jednotlivých pozorování lze vyhledat v rubrice Ornitologická pozorování v časopise Slezské ornitologické společnosti Acrocephalus, který vychází v Ostravě od roku 1980.

Z dalších zajímavostí je možné zmínit racka tříprstého (*Rissa tridactyla*), který byl na polaneckých rybnících vyfotografován Jiřím Hudečkem dne 11.2.1990 (Kondělka & Hudeček 1996). Stejným autorem byl doložen výskyt labutě malé (*Cygnus columbianus*), vodouše štíhlého (*Tringa stagnatilis*), volavky vlasaté (*Ardeola ralloides*) a dalších druhů (viz Hudeček 1979, Hudeček & Kubenka 1980). Územím pravidelně protahuje volavka bílá (*Egretta alba*), ostralka štíhlá (*Anas acuta*), potápka rudokrká (*Podiceps griseigena*), v minulých letech také polák malý (*Aythya nyroca*). Velmi zajímavý byl letní výskyt potápky žlutorohé (*Podiceps auritus*) na rybníku Velký Váček v roce 1972 (Hudeček 1978). Z pěvců se vzácně zastavuje na tahu slavík tmavý (*Luscinia luscinia*). Významným hnízdičem na polaneckých rybnících je hohol severní (*Bucephala clangula*), úhledná kachnička hnízdící v dutinách stromů nebo v dřevěných budkách, která v Poodří hnízdí od poloviny 70. let (viz např. Hudeček

& Pressen 1991, Boucný & Boucný 1993).

Kvantitativním složením hnízdní avifauny v Blücherově lese se v roce 1979 zabýval Jan Pavelka (1988, 1989). Nejpočetněji v lese hnízdila sýkora koňadra (*Parus major*), lejska bělokrká (*Ficedula albicollis*), pěnice černošedá (*Sylvia atricapilla*) a pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*), ve všech případech v hustotě více než 10 párů na 10 ha. Z dalších hnízdičích druhů je možné jmenovat sýkoru modřinku (*Parus caeruleus*), drozda zpěvného (*Turdus philomelos*), špačka obecného (*Sturnus vulgaris*), lejska černošedého (*Ficedula hypoleuca*), šoupálky krátkoprstého a dlouhoprstého (*Certhia brachydactyla* a *C. familiaris*) a další. Celkově na sledované ploše v Blücherově lese hnízdilo 25 druhů ptáků. Autorem tohoto příspěvku bylo dále doloženo hnízdění sýkory babky (*Parus palustris*), kříženců a smíšených párů lejska bělokrkého a černošedého a také hnízdění červenky obecné (*Erithacus rubecula*) v budce (Ševčík & Pressen 1992). V 80. letech byla na lokalitě vyvěšováním hnízdních budek uměle zvýšena početnost hnízdních párů lejska bělokrkého z důvodu dlouhodobého studia jeho hnízdní bionomie (viz např. Ševčík et al. 1996, Ševčík 1990).

Hnízdo rákosníka zpěvného - hráz rybníka Malý Váček
(foto: J. Ševčík, 18.6.1988)

Blücherův les první jarní den (foto: R. Jarošek)

Naproti tomu konkrétních publikovaných údajů o výskytu ryb v CHKO Poodří je velmi málo. Podle B. Lojkáska (*in litt.*) a nepublikované studie S. Luska a kol. žije v Odře na úrovni NPR Polanská niva nejméně 10 druhů ryb, nejpočetněji je zastoupena plotice obecná (*Rutilus rutilus*), jelec tloušť (*Leuciscus cephalus*), hrouzek obecný (*Gobio gobio*), parma obecná (*Barbus barbus*), ostroretka stěhovavá (*Chondrostoma nasus*) a okoun říční (*Perca fluviatilis*). Z třídy plazů se můžeme v rezervaci pravidelně setkat s užovkou obojkovou (*Natrix natrix*). Obojživelníci jsou zastoupeni např. rosničkou zelenou (*Hyla arborea*), skokanem zeleným (*Rana kl. esculenta*), skokanem skřehotavým (*Rana ridibunda*), v Blücherově lese je hojný skokan hnědý (*Rana temporaria*). Stolarczyk (1991) odtud uvádí kuňku žlutobřichou (*Bombina variegata*). Do území NPR Polanská niva nejspíše spadá i nález skokana ostronosého (*Rana arvalis*), kterého z katastru Polanky n.O. uvádějí Gvoždík & Beneš (1997). Tito autoři shrnuli spolehlivě doložené a revidované nálezy obojživelníků a plazů z území bývalého Severomoravského kraje.

Drobné savce CHKO Poodří zpracovali Bryja & Řehák (1998). Z řádu hmyzožravců byly v Blücherově lese zjištěny oba naše druhy ježků (*Erinaceus europaeus* a *E. concolor*), krtek obecný (*Talpa europaea*), rejsek obecný (*Sorex araneus*) a rejsek malý (*Sorex minutus*). Z hlodavců se zde hojně vyskytují norník rudý (*Clethrionomys glareolus*), myšice lesní a křovinná (*Apodemus flavicollis*, *A. sylvaticus*), méně početná je myšice temnopásá (*Apodemus agrarius*). Vyskytuje se zde také hraboš polní (*Microtus arvalis*) a hraboš mokřadní (*Microtus agrestis*). Z dalších hlodavců žijících v NPR je nutno zmínit ondatru (*Ondatra zibethicus*) a hryzce vodního (*Arvicola terrestris*). Řehák & Bryja (1998) studovali netopýry Poodří. Z Blücherova lesa uvádějí např. druhy netopýr velký (*Myotis myotis*), vodní (*M. daubentonii*), večerní (*Eptesicus serotinus*), netopýr parkový (*Pipistrellus nathusii*) a další (celkem 10 druhů). Větší savci jsou zastoupeni kunou lesní (*Martes martes*), zajícem polním (*Lepus capensis*) a srncem obecným

(*Capreolus capreolus*).

Nejvýznamnější nálezy

Rád bych se ještě vrátil k několika druhům hmyzu, které svým výskytem ukazují na jedinečnost dané lokality, a to nejen v rámci CHKO Poodří. Jedná se sice o druhy na první pohled nezajímavé a široké veřejnosti zcela neznámé, ale jejich vzácnost stojí za povšimnutí. Například je to druh *Monoclona orientalis*, což je necelý 1 cm velká moucha podobná komárům, která patří do čeledi bedlobytkovití (*Mycetophilidae*). Nejbližší známou lokalitou tohoto druhu je dálný východ, Blücherův les je tedy jediné dosud známé naleziště v Evropě. Není mnoho druhů živočichů v CHKO Poodří, které by byly takto vzácné. Larvy tohoto druhu se vyvíjejí v rozkládajícím se dřevě listnatých stromů. Není to však pouze tento druh, celkem 12 druhů z čeledi *Mycetophilidae*, *Keroplastidae*

Rákosina na jižním okraji rybníka Kačirek (foto: R. Jarošek)

a *Sciaridae* z řádu dvoukřídlí (*Diptera*) má v Blücherově lese svoji jedinou dosud známou lokalitu v rámci ČR, jsou to např. druhy *Cordyla sixi* a *Rymosia spinipes* z čeledi *Mycetophilidae* (viz Ševčík 1999c), dále např. druh *Keroplastus dispar* z čeledi *Keroplastidae* (Ševčík Martinovský 1999) nebo druhy *Bradysia subgiraudi* a *B. submorio* z čeledi *Sciaridae* (Rudzinski 2000). Tři druhy z posledně jmenované čeledi budou v nejbližší době popsány jako nové pro vědu a Blücherův les tedy bude jejich typovou lokalitou. Podobných objevů je možno na území NPR Polanská niva očekávat více, zejména u druhově početných a relativně málo známých hmyzích řádů, jako jsou dvoukřídlí (*Diptera*) a blanokřídlí (*Hymenoptera*). Na druhé straně ale není třeba tyto nálezy přeceňovat, vzhledem k tomu, že se jedná o skupiny s dosud málo známou ekologií a rozšířením, a tedy i s nejasným stupněm bioindikace.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že Národní přírodní rezervace Polanská niva patří z přírodověckého hlediska k nejcenějším územím na Ostravsku a že nejpřísnější

ochrana v rámci kategorie "národní přírodní rezervace" je plně oprávněná.

Literatura:

- Beran L. (1999): Vodní měkkýši CHKO Poodří (Česká republika). Čas. Slez. Muz. Opava (A), 48: 65-71
- Boucny L. & Boucny D. (1993): Stručný přehled vlastních hnízdních pozorování hohola severního (*Bucephala clangula*) v Poodří. *Acrocephalus* (Ostrava), 15, 1992 (1993): 62-63.
- Bryja J. & Majkus Z. (1999): Pavouci (*Araneida*) CHKO Poodří (Česká republika). Čas. Slez. Muz. Opava (A), 48: 73-82.
- Bryja J. & Řehák Z. (1998): Drobní savci CHKO Poodří a blízkého okolí: I. Insectivora, Rodentia. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 47: 123-131.
- Gvoždík L. & Beneš B. (1997): Amphibians and Reptiles of Northern Moravia and Silesia, Czech Republic, in the Silesian Museum, Opava. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 46: 23-49.
- Holuša O. (1996): Výskyt vzácných druhů vážek (*Odonata*) na území České republiky. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 45: 81-85.
- Holuša O. (1999): Vážky Poodří. s. 67-68. In Neuschlová Š. (ed.): Poodří. Současné výsledky výzkumu v Chráněné krajinné oblasti Poodří. Společnost přátel Poodří, Ostrava. 115 s.
- Hudeček J. (1978): Letní pozorování potápky žlutorohé (*Podiceps auritus* L.) v Poodří. Zprávy MOS, 36: 106-107.
- Hudeček J. (1979): Výskyt labutě malé (*Cygnus columbianus bewickii* Yarell, 1830) ve Slezsku. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 28: 93-94.
- Hudeček J. & Kubenka A. (1980): Výskyt volavky vlasaté (*Ardeola ralloides*) ve Slezsku. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 29: 92.
- Hudeček J. & Pressen V. (1991): Hnízdění hohola severního v Polanecko-jistebnické rybniční soustavě u Ostravy. Památky a příroda, 16: 54.
- Kantorek J. (1976): Ekologie lasturnatek (*Ostracoda*) některých typů stojatých vod Severomoravského kraje. Acta Fac. Paedagog. Ostrav. E-6, 49: 4-47.
- Kočárek P. & Ševčík J. (1997): Škvoři (*Dermaptera*) severní Moravy a Slezska - přehled faunistických údajů. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 46: 97-103.
- Kondělka D. & Hudeček J. (1996): Výskyt racka tříprstého (*Rissa tridactyla*) ve Slezsku a na severní Moravě. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 45: 245-248.
- Mácha S. (1982): Revizní malakozoologický výzkum Poodří. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 31: 97-106.
- Pavelka J. (1988): Hnízdní ornitocenóza v lužním lese u řeky Odry. Zprávy MOS, 46: 115-118.
- Pavelka J. (1989): Poznámky k hnízdní avifauně v lužním lese u Odry. *Acrocephalus* (Ostrava), 11: 44-46.
- Rojíčková R. (1989): Příspěvek k bionomii ptáků v Ostravě a okolí. Práce SOČ. 74 s. + příl. (nepubl.)
- Rudzinski H.-G. (2000): Neue Trauermücken aus Mhren (*Diptera: Sciaridae*). Mitt. Int. Ent. Ver., 25: 75-86.
- Řehák Z. & Bryja J. (1998): Drobní savci CHKO Poodří a blízkého okolí: II. Chiroptera. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 47: 133-142.
- Sedláčková M. (1987): Příspěvek k poznání lužních lesů podhůří Moravskoslezských Beskyd. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 36: 27-34.
- Simanov L. & Kantorek J. (1982): Příspěvek k hydrobiologii řeky Odry. Přír. Sborník, Ostrava: 91-110.
- Stanovský J. (1999): Zajímavé nálezy střevlíkovitých brouků (*Coleoptera, Carabidae*) v okolí Polanky nad Odrou. s. 73-75. In Neuschlová Š. (ed.): Poodří. Současné výsledky výzkumu v Chráněné krajinné oblasti Poodří. Společnost přátel Poodří, Ostrava. 115 s.
- Stolarczyk J. (1991): Další příspěvek k inventarizaci herpetofauny severní Moravy. Hyla, Bohumín, 1: 16-18.
- Ševčík J. (1990): Růst mládat lejska bělokrkého. *Acrocephalus* (Ostrava), 12: 41-43.
- Ševčík J. (1995): Dlouhošijky (*Insecta: Neuropteroidea: Raphidioptera*) Slezska a severní Moravy - současný stav znalostí. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 44: 251-258.
- Ševčík J. (1997): New and interesting records of Neuroptera and Raphidioptera from Moravia and the Czech part of Silesia. Klapalekiana, 33: 75-82.
- Ševčík J. (1999a): Současný stav poznání entomofauny Blicherova lesa v CHKO Poodří. s. 70-72. In Neuschlová Š. (ed.): Poodří. Současné výsledky výzkumu v Chráněné krajinné oblasti Poodří. Společnost přátel Poodří, Ostrava. 115 s.
- Ševčík J. (1999b): Notes on the distribution of *Panorpa scorpionflies* (*Mecoptera: Panorpidae*) in Moravia and Silesia (Czech Republic). Klapalekiana, 35: 41-47.
- Ševčík J. (1999c): Fifty species of fungus gnats (*Diptera: Mycetophilidae*) new for the Czech Republic and/or Slovakia, including a new species of *Allodia Winnertz*. Čas. Slez. Muz. Opava (A), 48: 97-105.
- Ševčík J. & Martinovský J. (1999): Faunistic records. *Keroplastidae, Mycetophilidae*. In Jedlička L. (ed.): *Dipterologica bohemoslovaca*, Bratislava, 9: 189-193.
- Ševčík J. & Pressen V. (1992): Hnízdění červenky obecné (*Eriothacus rubecula*) v budkách s malým vletovým otvorem. - Moravský ornitolog, 4/92: 18-19.
- Ševčík J., Pavelka J. & Maceček M. (1996): Hnízdní bionomie lejska bělokrkého (*Ficedula albicollis*) v lužním lese na Ostravsku. - Sylvia, 32: 29-39.
- Vošlajer Z. & Szymonik P. (2000): Střevlíkovití (*Coleoptera, Carabidae*) CHKO Poodří (Česká republika). Čas. Slez. Muz. Opava (A), 48, 1999 (2000): 227-236.

Mgr. Jan Ševčík, Ph.D.

Oprava: V minulé části příspěvku byl u čeledi poterníkovití omylem uveden smrtník obecný (*Blaps mortisaga*), správně mělo být poterník kovový (*Cylindronotus aeneus*).

Z historie Blücherova lesa

Statek Polanka byl po staletí poměrně drobným majetkem, který byl obhospodařován samostatně a teprve začátkem 19. století byl připojen k rozsáhlé Blücherovské doméně. Šlo o hospodářský celek, jehož základem bylo intenzivní zemědělství, na něž připadalo asi 60% výměry velkostatku a které bylo rozděleno do 12 režijních dvorů. Kromě toho byl na majetku značný průmysl, především cukrovar ve Studénce, dále mlýny, pily a cihelna, takže lesní hospodářství hrálo celkem podřízenou úlohu. Navíc lesy těchto statků byly odtrženy od hlavního komplexu lesů a svým charakterem se od něho velmi lišily; lesnímu hospodářství se tu proto věnovala jen menší pozornost.

Statek Horní Polanka tvořil původně s pozdějším statkem Dolní Polanka u Svinova jednotný majetek, který v 16. a 17. století drželi Fulštejnové, později Vrbnové, Sedlničtí z Choltic a nakonec Porubští z Poruby. Po smrti Konstancie Porubské v roce 1614 byl majetek rozdělen a jednu část nazvanou Horní Polanka dostal Zikmund Porubský a po něm Anna, provdaná Vanecká z Jemničky. Po ní dědil majetek Jan Křištof Vanecký, načež dědictvím připadl majetek jeho praneteři Heleně Želecké z Počernic, od ní přešel v roce 1718 na hrabata z Mönichu a v roce 1829 na Marii Blücherovou z Wahlstadtu, která jej připojila spolu s dalšími statky k panství Raduň. Blücherové byli držitelé až do roku 1948, kdy byl majetek posledním z nich, Hugonu Blücherovi, podle zákona č. 142/1947 Sb. postátněn a lesy začleněny k Lesnímu závodu Bílovec.

Nejstarší zprávy o lesích na polanském statku pocházejí z konce 18. století, kdy se v lesní fasi josefského katastru (r. 1787) v kat. území Dolní Polanka uvádí celkem 95,5 jitra (55 ha) kmenoviny s obmýtím 100 let. Zastoupeny byly hlavně dub, jilm, olše, jedle, lípa a osika. Kromě toho zde bylo přiznáno v trati "Heldwald" 1,4 jitra (1 ha) olšové pařeziny s obmýtím 40 let.

Drtivá převaha listnatých dřevin v polanském revíru vyplývá rovněž z účtů za léta 1788-1791 a 1794-1797, podle nichž se v zásobách vykazoval především dub, lípa, olše a méně jasan a habr.

Údajů o lesním hospodaření z 19. století se dochovalo velmi málo a jediné obsáhlejší informace nacházíme ve dvou lesnických nálezech odborníka Viléma Berga z let 1891 a 1892 vypracovaných na přání majitele. Stav lesa je označován jako dobrý a rovněž opatření provedená k ochraně lesů před náletem mnišky, který hrozil z Bavorska, pokládá za dostatečná. Nebyl však doposud vypracován lesní hospodářský plán, z něhož by vyplývaly dlouhodobé těžební etáty, a proto Berg navrhoval vypracovat těžební plány roční. Vycházel přitom ze skutečnosti, že Polanka a Studénka jsou lužní komplexy o celkové výměře 175 ha, které by měly být obhospodařovány pod zorným

úhlem obmýtí 100 let a že tvar vysokého lesa by tu měl být nadále zachován. Roční těžba byla stanovena na 3,5 ha, těžební postup byl navrhován od východu k západu a při těžbě se mělo ponechávat asi 40-50 stromů na hektar jako výstavky Mělo jít o kmeny staré 40-70 let, hlavně o zdravé duby, jasany nebo javory. Obnova vytěžených ploch se měla provádět s jílí a sadbou dubu, javoru, jasanu, lípy a habru. Pokud došlo k přirozenému zmlazení, mělo se samozřejmě využít. Rovněž bylo navrhováno přebudování starého mlýna v Polance na pilu s vodním pohonem.

Lesní hospodářský plán z roku 1892 se bohužel nedochoval, a proto obraz druhového zastoupení dřevin poskytují pouze těžební výsledky - v letech 1901-1920 připadalo 42,3% na dub, 41,3% na lípu, 10% olše, 3,9% buk, 2,0% jasan, 0,4% jilm, 0,1% javor - tyto výsledky bohužel druhovou skladbu nevystihují dostatečně přesně a zahrnují v sobě i revír Studénka.

Z ojedinělých zpráv o zalesňování vyplývá, že semeno se tehdy už téměř výlučně nakupovalo a sazenice se produkovaly ve vlastních školkách.

Z lesního hospodářského plánu vypracovaného pro výměru 91 ha (z toho 88 ha půdy porostní) pro období let 1930-1939 se dochovala pouze porostní mapa, a tak přesné zastoupení dřevin se dá bohužel zjistit až po postátnění v roce 1949, kdy byly zjištěny tyto výsledky: jasan - 33,6%, dub - 25,7%, lípa - 17,2%, habr - 14,1%, javor - 3,8%, olše - 3,1%, jilm - 1,8%, smrk - 0,4% a holina - 0,3%.

Zajímavý je stav věkových poměrů: 1-20 let - 10,5%, 21-40 let - 0%, 41-60 let - 82,9%, 61-80 let - 5,6%, více než 81 let - 0,7%, zbytek holina. V drtivé většině tedy převládaly porosty středního věku.

Interiér lesa (foto: M. Kosňovský)

Ing. Emil Hošek, CSc. (výťah z nepublikovaného Historického průzkumu lesů v Chráněné krajinné oblasti Poodří), knihovna Správy CHKO Poodří

Blücherův les v současnosti

Blücherův les o rozloze cca 32 ha je součástí Národní přírodní rezervace Polanská niva (celková plocha 122 ha, vyhlášena v roce 1985 jako chráněný přírodní útvar, od roku 1992 národní přírodní rezervace).

Jde o poměrně stejnověký lesní porost ve stáří 100 let. Procentické zastoupení dřevin je přibližně následující: jasan ztepilý 40, lípa srdčitá 30, dub letní 15, habr obecný 10, javor klen 5, vtroušený je jilm (všechny 3 druhy), vrba bílá, vrba křehká. Z keřů se vyskytuje střemcha hroznovitá, bez černý, svída krvavá. Bohužel se nezmlazuje dub a jilm - jasan jen pomístně. V tomto ohledu je nejvzácnější lípa.

V rámci managementových prací byly pokusně vytipovány 2 semenné stromy - klen a jilm, kolem

nich byla skarifikována (zraněna) půda pro větší možnost uchycení semenáčků a lokality byly oploceny. Rovněž byla prováděna mechanická ochrana semenáčků plastovými obaly. Jinak se ale s dalšími úmyslnými zásahy nepočítá, lesní porost v rámci NPR (jediná NPR v CHKO Poodří) by měl být ponechán přirozenému vývoji.

V loňském roce muselo být odtěženo několik jasanů, protože byly napadeny lýkohubem (*Hylesinus crenatus*) a vzniklo nebezpečí rozšíření tohoto škůdce i na zdravé stromy.

Před Blücherovým lesem je instalována barevná tabule s mapkou, státním znakem a popisem přírodovědných hodnot lokality.

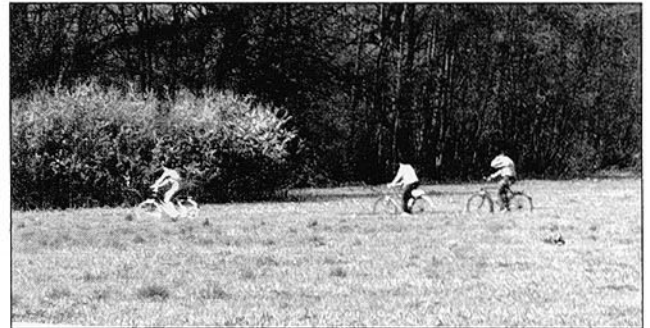
Ing. Miroslav Kosňovský, Správa CHKO Poodří

Poodří a lidé

Krajina kolem řeky Odry byla pro své mimořádné přírodní hodnoty vyhlášena v r. 1991 jako velkoplošné chráněné území s názvem Chráněná krajinná oblast Poodří. V roce 2001 tedy oslaví 10 let svého trvání. Při výročí bývá zpravidla obdarován oslavenec, v případě Poodří je tomu ale jinak. Připravujeme pro školy i širokou veřejnost rozsáhlý projekt s názvem ODŘA - NIVA, což v podstatě znamená zpřístupnění dalšího území veřejnosti, vybudování nových naučných stezek. Realizace tohoto záměru začala již v roce 1999, a tak již dnes je staré nefunkční zařízení nahrazeno novým. Rekonstrukce informačních tabulí v Národní přírodní rezervaci Polanská niva bude dokončena na jaře 2001. Téhož roku bude i nově otevřena naučná trasa Proskovické louky. Pro veřejnost jsme vydali i Průvodce Poodřím, zdánlivě je tedy vše v pořádku.

Cílem a posláním Správy CHKO Poodří je v souladu se zákonem č. 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny pečovat a chránit svěřené území. Je to rozsáhlý komplex povinností, ale také práv. K řádné péči je zpracováván plán péče, který byl pro Poodří schválen Ministerstvem životního prostředí v roce 1999. V souladu s tímto plánem činíme taková opatření, aby byla zachována plná funkčnost a přírodní vyváženost.

V posledních letech jsme však zaznamenali nejen nárůst turistiky, ale i aktivity, které mají přímo devastující charakter. Táboření na

šterkových náplavech, rozdělávání ohňů, divoká turistika v lokalitách s nejcennějšími ekosystémy, hippoturistika (jízda na koních) po loukách v národní přírodní rezervaci, cykloturistika ap. Trpělivé vysvětlování, že tato činnost je v národní přírodní rezervaci zakázána, mělo jen částečný výsledek. Museli jsme přistoupit k radikálnějšímu opatření. Cyklotrasa Moravská brána vede CHKO Poodřím. Je řádně značená a nevede nejcennějšími lokalitami CHKO Poodří. Nevede národní přírodní rezervací. Tam vede naučná stezka pro pěší. Tento systém návštěvnosti je nutně respektovat. Dnes na to již upozorňuje i dopravní značení. Ne všem se však líbí, že se v území nemohou pohybovat podle svého. Ničí nové označení, likvidují zábrany pro ochranu území, které je zařazeno mezi území mezinárodního významu chráněné Ramsarskou konvencí. Z pozice turistů, který nehodlá respektovat zákony, neuznává přírodní hodnoty, se stává vandal. Vandal ničí ve jménu svého egoismu.

Obracím se proto na Vás všechny, kteří máte rádi krajinu kolem řeky Odry, tu krajinu s velmi křehkým mokřadním ekosystémem, krajinu, která patří mezi unikátní území v rámci celé České republiky a mezi území celosvětově významné, vaďte si jí a chraňte ji. Nacházíte v ní odpočinek, pohodu i poznání, ale ona je také "domovem" řady rostlin a živočichů. Ten "domov" jsou klidové zóny s nejpřísnější formou ochrany. Jsou mimo návštěvnícké trasy řádně označeny. Respektujte je, neničte je.

Svým vztahem ke krajině Poodří vyjadřujete vztah k přírodě, ale i k sobě samým.

Vladislava Hamplová, Správa CHKO Poodří

Foto: R. Jarnot

Atlas niv Odry - výsledek mezinárodní spolupráce přírodovědců a ochránců přírody pooderských států

Institut ekologie říčních niv německého WWF (Světový fond na ochranu přírody) v Rastattu je specializován na ochranu a obnovu luků velkých toků v Evropě i jiných světadílech. Práce na nivách mezinárodních toků je složitá, sladění národních s nadnárodními zájmy obtížné. O to více potěší každý pokrok, který přispívá k vzájemnému porozumění,

zlepšení či upevnění dobrých sousedských vztahů.

Pozornost Institutu ekologie říčních niv byla již od poloviny 90. let zaměřena na Odru. Přispěly k tomu projekty na biogeograficky a hydrologicky podobném Labi, plány polské vlády o modernizaci oderské vodní cesty a díky politickým změnám i možnost volného pohybu v celém povodí. Kromě dlouholetých zkušeností kolektivu odborníků bylo pro Institut výhodou, že zaměstnává i specialisty z Česka a Polska. V úzké a velmi plodné spolupráci s českými hydrology, botaniky, ichtology, ornitology a ochránci přírody z Ostravska jakož i kolegy z Polska a Braniborska se během dvou roků podařilo zhodnotit existující data, provést nezbytná terénní mapování, zpracovat získaný materiál kartograficky, připravit pro tisk a s pomocí sponzorů vydat Atlas niv Odry. Atlas obsahuje 100 stran trojjazyčného česko-polsko-německého textu, devět map rozšíření bioindikátorů v měřítku 1:500 000 a 52 mapových listů typů biotopů a průsvitkami pojednávajícími vodohospodářská data v měřítku 1:50 000.

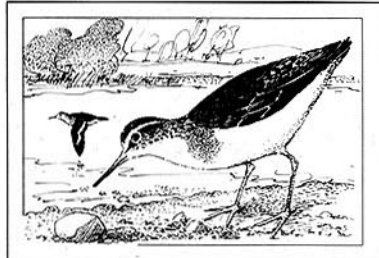
Cílem Atlasu bylo

zachytit a zhodnotit pomocí jednotně vybraných typů biotopů a bioindikátorů dnešní stav ekosystému řeka-niva v celém oderském údolí a ukázat propojení ekologických a vodohospodářských dat s informacemi o využívání krajiny a rámcovými podmínkami pro protipovodňovou ochranu z hlediska znovu získatelných retenčních ploch.

Na Odře chyběla srovnatelná data pro posouzení stavu lužní krajiny. Pouze nepatrná část niv byla detailně prozkoumána. Vzhledem k použité metodice nebyly např. obsáhlé údaje z CHKO Poodří porovnatelné s výsledky braniborského mapování biotopů. Společným úsilím i vzájemnými ústupky národních přispěva-

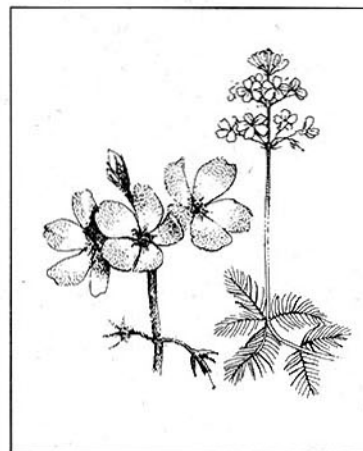
telů byl nalezen společný jmenovatel pro vyjádření ekologického stavu 364 184 ha velkého přirozeného inundačního (záplavového) území v 785 km dlouhém říčním údolí mezi městy Odry a Štětínem. Studované území bylo rozděleno do 11 regionů. První dva - Moravská brána a Ostravská pánev - leží v České republice. Byl hodnocen podíl nivních typů biotopů na ploše regionů a vzájemný poměr lužních

(zaplavovaných) a mezofilních (vlhkomilných) lesů a luk, jejich druhová skladba, výskyt prvotních rostlinných společenstev na písčinytých náplavech, zastoupení slepých a mrtvých ramen a průchodnost toku pro tažné ryby. Výskyt vybraných druhů vyšších rostlin, ryb a hnízdících ptáků na mapovaných biotopech je ukazatelem funkčního spojení mezi řekou a nivou. Jestliže indikační druhy chybí, je ekosystém narušen. Hodnocení stavu nivy je popsáno třemi stupni: špatný, uspokojivý a dobrý.

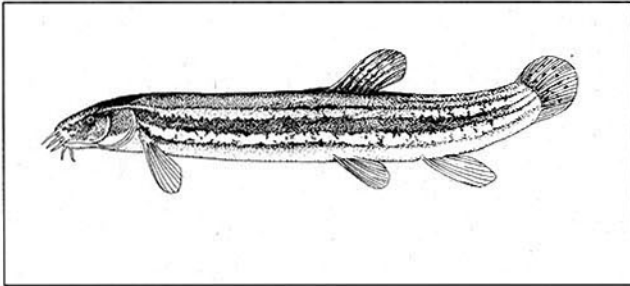
Přirozené inundační území Odry je protipovodňovými hrázemi rozděleno do dvou částí. Část v mezihrázi je v Atlase označovaná jako současná niva a je vystaveno pravidelným záplavám. Zaujímá celkem 97179 ha. Zbytek přirozeného inundačního území v zahrázi (267 005 ha) je označován jako původní niva. Původní niva není říčními vodami zaplavována. Výjimkou jsou mimořádné povodně, jako byla např. v létě 1997, kdy došlo na mnoha místech středního a dolního toku k protržení ochranných hrází.

Ekologický stav současné nivy v prvních 61 říčních kilometrech Moravské brány (CZ) je dobrý. V dalších 302 ř. km, které zahrnují Ostravskou (CZ) a Ratibořskou pánev (PL) a Vratislavské prauolí (PL) se v současné nivě střídají úseky ekologicky uspokojivé se špatnými. Pod posledním oderským vodním stupněm v Dolním Břehu (Brzeg Dolny) od ústí levostranného přítoku Kaczawy je ekologický stav současné nivy až do Štětína (422 říčních kilometrů) dobrý.

Jak vypadá situace v České republice?

Téměř celá niva ležící v Moravské bráně má statut chráněné krajinné oblasti. Již tato skutečnost hovoří

sama za sebe. 4 455 ha z celkové plochy 6 725 ha přirozeného inundačního prostoru je pravidelně zaplavováno (současná niva). Řeka živě meandruje, existuje mnoho ramen v různém vývojovém stupni - více či méně zazemněných a řada temporálních tůň. Společenstva měkkých lužních lesů (vrbové a vrbotopolové luhy) jsou plošně sice nejrozsáhlejší, ale jsou vytvořena především jako doprovodné břehové porosty. Souvislé komplexy jasanoolšových luhů, menší plochy tvrdého luhu a malé plochy bažinných olšin doplňují mozaiku lesních typů, které pokrývají 1 302 ha současné nivy. Druhově bohaté mokré a vlhké louky (1 476 ha) ze svazů *Molinion* a *Calthion* jsou charakteristickým krajinným prvkem současné nivy a spolu s ostatními typy travních porostů svazů *Arrhenatherion*, *Cynosurion*, *Alopecurion* a *Agropyro-Rumini crispi* a rákosinami rostou na 1 749 ha současné nivy. Živé morfologické pochody dokládá hojná zmlazování topolu černého, vrby bílé a křehké i hnízdění kulíka říčního a písíka obecného na písčivých a šterkových náplavech. Strmé, erozí utřené břehy osidlují pravidelně ledňáček říční a břehule obecná. Také přirozeně se rozmnožující ouklejka pruhovaná a parma obecná indikují dynamický tok s dobrou jakostí vody. Lužní vody - slepá a mrtvá ramena a vysychající tůně jsou zarostlá žebratkou bahenní, ohrožená kotvice plovoucí je v nich vzácná, typický indikátor piskoř pruhovaný na těchto přirozených stanovištích vymřel. Populace obou posledně jmenovaných druhů se udržely pouze na sekundárních (náhradních) stanovištích v rybnících vybudovaných v přirozeném inundačním prostoru. Zachovalost vlhkých a mezofilních lesů potvrzují hojná sněženka předjarní a dymnivka dutá, vyzrálost tvrdých luhů pak hnízdění strakapouda prostředního. Na mokřích a vlhkých loukách, ač značně rozsáhlých, výjimečně hnízdí břehouš černoocasý, vodouš rudonohý a sluka otavní, kteří jsou typickými indikátory těchto stanovišť na střední a dolní Odře.

Přirozené inundační území (5 626 ha) Ostravské pánve je silně zastavěno, řeka je s výjimkou posledních 4 km před soutokem s Olší silně regulována. Zmlazování topolu černého a vrb na březích uvnitř Ostravy budí klamný dojem dynamických pochodů. Osidlovány jsou náplavy, které vznikly za mimořádné letní povodně 1997. Za běžných vyšších vodních stavů k tak výraznému přemístování sedimentů ve městské trase nedochází.

Aktivní jsou hraniční meandry mezi Bohumínem a soutokem Odry a Olše. Tento úsek je jedinečný. Při srovnatelném průměrném ročním průtoku kolem 20 m³/s není ve střední Evropě tok, na kterém by přirozenými pochody docházelo ke vzniku a zániku (odříznutí) meandrů. Všechny ostatní odříznuté meandry (ox-bow) na polském úseku vznikly umělým

narovnáním toku pod pruskou správou, částečně i dřívě. V úseku původní nivy hraničních meandrů jsou vyvinuty porosty měkkého luhu, místně i tvrdý lužní les a zbytky mokřích a vlhkých luk ze svazu *Arrhenatherion*. Vyskytují se zde bioindikátory dynamických říčně-morfologických pochodů, z ryb ostroretka stěhovavá a parma obecná, z ptáků kulík říční, písík obecný, ledňáček říční a břehule obecná.

Jak lze Atlas niv Odry využít?

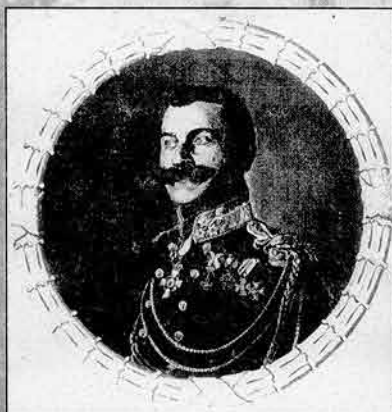
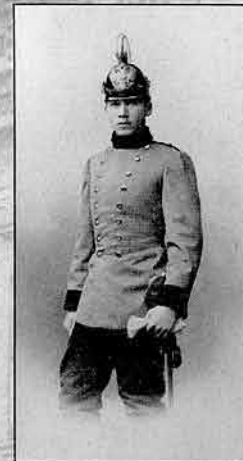
Výsledky terénního mapování typů biotopů jsou základními informacemi pro ochranné hodnocení. Z tohoto úhlu pohledu nabývají významu s připravovaným mapováním pro soustavu NATURA 2 000 v České republice. Mapování se provádí podle EHS směrnice č. 92/43 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Jako potenciální kandidát ke vstupu do Evropské unie musí Česká republika tuto směrnici v krátké době naplnit. Podle 1. přílohy EHS směrnice mají tři v Atlasu mapované typy biotopů - zaplavované louky svazu *Cnidion*, měkké a tvrdé lužní lesy zvláštní význam pro Evropskou unii a musí být statutárně chráněny. Podle druhé přílohy si tuto ochranu zasluhuje piskoř pruhovaný, který se rovněž v nivě Odry vyskytuje. Soustava NATURA nabývá smyslu nejenom vyhlášením či zajištěním chráněných území. Nezbytný je rozvoj fungujícího biokoridoru podél celého oderského údolí. Zde je velký deficit zejména v úseku od Ostravy až po Brzeg (mezi Opolem a Vratislaví), a to nejenom v městských územích, ale i v méně osídlených otevřených částech údolí.

Původní niva, dnes bez přirozené záplavy, je ve velké části stále ještě vystavena kolísání hladiny spodních vod. Na mnoha místech především na střední a dolní Odře se proto udržela lesní a luční rostlinná společenstva s druhy, které by při obnově původního hydrologického režimu, tzn. při povrchovém zaplavování přestály bez újmy povodně. Budou-li splněny další předpoklady jako je nízká hustota nebo úplná absence osídlení, jsou takové lokality vhodné pro retenční účely. Protipovodňová ochrana na těchto úsecích může být řešena ekologicky, s ohledem na ochranu přírody oderského údolí. Důležitým předpokladem pro udržení současného stavu a možnost ekologicky orientované protipovodňové ochrany je vyhlášení a zákonné zajištění ochrany inundačního území. Ta stojí v konfliktu s plány územního rozvoje k nimž patří především modernizace oderské vodní cesty s rozsáhlými hydrotechnickými úpravami, novými přehradami a vybudováním plavebního kanálu mezi Kožlím a Ostravou.

Autorský kolektiv se snažil zachovat maximální objektivitu. Jednotlivé kroky hodnocení stavu lužní krajiny jsou jasně doloženy a mohou být na základě mapových podkladů kdykoliv přezkoušeny. Atlas niv Odry proto může sloužit jako základní dokument pro věcnou diskusi při střetu různých zájmů v oderském údolí.

Petr Obrdlík, WWF-Auen-Institut, Rastatt

OSOBNOSTI ZÁMKU KUNÍN

Zajímavá cesta do života pozoruhodné moravské ženy

Kulturní a informační centrum města Brna, Katedra antropologie Přírodovědecké fakulty MU v Brně ve spolupráci s Okresním vlastivědným muzeem v Novém Jičíně a s obcí Kunín připravili společně mimořádné a pro posluchače v mnohém objevné přednáškové odpoledne.

Konalo se ve Freskovém sále na Staré radnici v Brně 17. května 2000. Bylo to důstojné uctění památky na vzácnou ženu, žijící v letech 1762 - 1828. Jmenovala se Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Desítky Brňanů, hosté z Nového Jičína i zástupci obce Kunín, vyslechli základní přednášku, kterou přednesl antropolog doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc., vedoucí výzkumného projektu "Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků a archeologický průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu."

Do historického kontextu i dobové atmosféry doznívajícího osvícenství na Moravě a v Brně, tedy do doby, v níž hraběnka žila, uvedl přítomné přednáškou prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc. z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Se zajímavým přehledem života i odkazu hraběnky Marie Walburgy vystoupil PhDr. Jaroslav Zezulčík z Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.

Většinu života strávila Marie Walburga v Kuníně, z historie známého pod jménem Kunewald (okres Nový Jičín). Jak se během přednášek ukázalo, něco výjimečného ulpělo v kulturním dědictví tohoto kraje z obrozené doby a z jejího doznívání. Byla to především touha po vzdělávání, nikoliv jen triviálním a nikoliv pouze pro majetné. Našla konkrétní podobu ve vzdělávacím programu hraběnky Marie Walburgy v ústavu nazvaném Filantropinum. Jeho výchovným cílem bylo prohlubovat lásku k lidem a šířit vzdělanost v duchu idejí francouzského osvícenství, jak je v pedagogické oblasti chápal a po Evropě rozšířil J.J. Rousseau. Výchovné snahy našly odezvu i v Německu na konci 18. a na začátku 19. století, odkud se šířily i na naše území. Filantropie tu však neměla příliš širokou základnu, lidumilnost a dobročinnost prosazovali, můžeme říci osvícení dobrodinci - jednotlivci, přesvědčení o tom, že se tak dá řešit chudoba, vnímaná jako lidské ponížení.

Na zámku v Kuníně, v obci na severní Moravě, se usadila r. 1781 hraběnka rozená Walburga z Harrach Hohenemsu, provdaná za hraběte Klementa Aloise z Truchsess-Waldburg-Zeilu.

Udržovala úzké styky s brněnskou zednářskou lóží a tajnými ilumináty, patřila ke vzdělaným ženám, což bylo v té době výjimkou, a o vzdělání měla mimořádný zájem po celý život. Proto navazovala osobní kontakty s tehdejší západoevropskou intelektuální elitou. Svými mimořádnými aktivitami prosazovanými právě v kunínském Filantropinu, které založila a financovala, se zasloužila o rozvoj vědy na Moravě a ve Slezsku.

Zvláštní význam v jejím působení mělo Brno. V Brně

Neznámý mistr, Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu, kolem roku 1780, olej na plátně, 189,5x104 cm, uloženo: Obrazová galerie rodu Hohenemsů v Poličce.

se totiž r. 1762 narodila a během života sem zajížděla. Do chudého a národnostně smíšeného Kravařska se dostala na začátku strastiplného - a vzhledem k úmrtí dětí - i bolestiplného, krátkého manželského života, odhodlaná obětovat se svému ideálu.

Není bez zajímavosti, že k životu a odkazu jejího záslužného díla, které bohužel více než na století upadlo v zapomnění, se dostali pracovníci Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně v souvislosti s oslavami 200. výročí narození Františka Palackého. Právě on prožil svá dvě školní léta (1807-09) ve vzdělávacím ústavu Marie Walburgy, touto svou učitelkou byl veden k lidumilnosti, k náboženské a národnostní toleranci, kterou Walburga pěstovala s ženskou citlivostí a taktem. Proto úsilí novojičínského muzea směřovalo k poznání všeho, co s Walburgou souviselo.

K nejzajímavější části shromažďování materiálů k rekonstrukci jejího života patřil výzkum hrobky, v níž byla pravděpodobně hraběnka uložena k věčnému odpočinku. Hlavním iniciátorem dlouhotrvající identifikace kostrových pozůstatků byl PhDr. Jaroslav Zezulčík z Muzea v Novém Jičíně, životopisec a znalec všeho, co s Marií Walburgou, hraběnkou z Truchsess-Waldburg-Zeilu, souviselo.

O spolupráci byla požádána Katedra antropologie Přírodovědecké fakulty MU, která se úkolu zhostila s úspěchem. Tým vedený doc. MUDr. Vladimírem Novotným, CSc. fyzicky vydatně pomáhal při vyhledávání kosterních pozůstatků v hrobce překryté další z pozdější doby, provedl antropologický průzkum nalezených ostatků (ve spolupráci s Lékařskou fakultou MU), zorganizoval pomoc Kriminalistického ústavu v Praze, který moderní počítačovou technikou provedl projekci lebky do dobových podobizen.

Při slavnostní příležitosti na brněnské Staré radnici, o níž právě informujeme, byla také instalována výstava z antropologicko-lékařského průzkumu kostrových pozůstatků a archeologického průzkumu hrobky. A ještě jednu zajímavost hosté zhlédli, ve Freskovém sále byly v rakvi se skleněným víkem pietně uloženy všechny nalezené kosterní pozůstatky hraběnky Marie Walburgy, které byly následující sobotu (27.5.2000) obřadně uloženy zpět na kunínský hřbitov. Čestnou stráž tu stáli čtyři muži v dobových harrachovských uniformách.

Jedna událost střídá druhou, jedna druhou také oživuje. Palackého výročí nakonec přispělo k tomu, že si odborná i laická veřejnost znovu potvrdila duchovní hodnoty prosazované v jazykově smíšeném prostředí, jimiž byly myšlenky osvícenského humanismu a filantropismu. Přesvědčení o síle vzdělání přivedly Marii Walburgu šířit vzdělanost (mj. přírodopis a znalost cizích jazyků) na jejím dědičném kunínském panství.

A v severomoravském kraji pak delší dobu přežívalo přesvědčení, že dobrý pán může udělat pro své poddané, pro zmírnění jejich materiální (následně i duchovní) bídy mnoho užitečného. Když Walburga byla uložena do rodinné hrobky, bylo jednomu výjimečnému děvčátku v Ratibořicích osm let, ale vzhledem k nejasnému datu narození možná i více. Možná právě mezi hrou na klavír, jízdou na koni či ručními pracemi listovala Barunka Panklová na chvalkovickém zámku knihami ze zámecké knihovny, vsávala duch svého kraje a přemýšlela, jak mu pomoci. V díle, které ušlechtilá česká žena Božena Němcová zanechala české kultuře, se objevují tyto snahy často a nejen v povídce V zámku a v podzámčí, která mi vytanula na mysl, když jsem přemýšlela o hraběnce Marii Walburze, ušlechtilé moravské ženě, žijící o generaci dříve, která - ač šlechtička - myslela i na nemajetné.

Snad bude užitečné vybrat několik zajímavých informací o Marii Walburze, významné ženě moravského osvícenství, která "žila, jak ze všeho vysvítá, v ideálním

světě a chtěla lidi mít takové, jací by měli být, jaké je nacházela ve své četbě líčené v románech, ne jací ve skutečnosti jsou" (Josef Bergmann). Pocházejí z rozsáhlejšího textu, který mi k tomuto účelu zapůjčil dr. Jaroslav Zezulčík.

Na sklonku října 1762 se v rodině plukovníka Harracha narodila v Brně Marii Rebece dcera pojmenovaná po bábě Marie Walburga Kajetána. Brzy nato přijala v kostele sv. Jakuba křest, kmotrou jí byla císařská panovnice Marie Terezie. V dětství pobývala Walburga na zámcích v Bystrém a v Kuníně, zimu prožívala v Brně a ve Vídni. Milovala knihy, vzdělání a přírodu i noční projížďky na koni. Byla půvabná, moudrá a zvědavá a toužila po dobrodružství. V 17 letech (září 1779) se z lásky provdala za hraběte Klementa Aloise z Truchsess-Waldburg-Zeilu, který byl kadetem v otcově pluku. Odjeli pak k rodičům do Milána, otec se totiž stal vojenským velitelem Lombardie. Tam se jim v listopadu 1780 narodil syn Xaver Karel Wunibald. Po otcově smrti (1781) se stala mladá hraběnka dědičkou kunínského panství, kam trvale přesídlila. V lednu 1782 jí zde její prvorozený syn zemřel. V březnu však porodila dceru Marii Charlotu a v únoru příštího roku Marii Amálii. Týden poté starší z dcer zemřela. V září 1785 přivedla na svět dalšího syna Františka Karla Wunibalda, ale 31. prosince jí zemřela již tříletá druhá dcera. Prožila pak těžký duševní otřes a hlubokou depresi, z níž se jen obtížně vzpamatovávala, dlouho myslela na sebevraždu. Situace bohužel využíval ve svůj prospěch manžel, který jí málem připravil o majetek s odkazem na její nemoc.

Není divu že úmrtí dětí a tahanice o panství přispěly k rozchodu manželů, kteří trvale už žili v odloučení (rozvod nebyl možný). R. 1788 odjel hrabě do rodného Porýní a odvezl s sebou i svého jediného tříletého syna. Marii Walburze v osobní i rodinné krizi pomáhala četba, kontakty se zednářskou lóží. Mezi jejími knihami se našla i kniha podepsaná hofmistrem a alchymistou, švýcarským abbé du Fourem, který byl vychovatelem syna hraběnky Marie Kristýny Dietrichsteinové (1738-1788), možná zcela první osvícenské a emancipované ženy u nás.

Objevování mravného člověka, nových hodnot, mezi nimiž štěstí je tou nejvyšší, posedlo i hraběnkou Walburgu. Osvícenství napovídalo, že lidského štěstí lze dosáhnout výchovou a vzděláním sebe i jiných, čemuž dosavadní patriarchální koncepce rodiny a školy překáží. Takovouto podobu filantropismu si Walburga osvojila a v jeho duchu budovala kunínské Filantropinum. Měla tehdy k dispozici množství spisů, které se k nám dostávaly z Německa. Ostatně nová výchovná pravidla znala už v době, kdy se stala matkou, tvrdě je uplatňovala ve výchově svých dětí, což vedlo k pozdějším roztržkám, děti umíraly a manžel vyčítal...

J. Kroupa napsal, že hraběčiným rádcem a pomocníkem v zakládání a vedení ústavu byl katolický duchovní, člen brněnské zednářské lóže Zu wahren

vereinigten Freunden a iluminát Bernard Seybold zpočátku společně s nejvýznamnější osobností osvícenského života v Brně Viktorem Heinrichem Rieckem (1759-1830). Ten ovšem odmítl vstoupit do hraběččiných služeb. Je zajímavé, že právě v brněnské lóži byly velmi silné myšlenky světového výchovného plánu, pro něž byli získáváni někteří aristokraté. Právě protestantský pastor Riecke vnesl do kunínského ústavu duch tolerance.

Dr. Zezulčík připomíná i vliv brněnské Čtenářské společnosti, do níž se uchylovali ("schovávali") pronásledovaní ilumináti, kteří jejím prostřednictvím šířili vzácné knihy, a tak přispívali k moravské vzdělanosti. Právě členkou této společnosti byla hraběnka Truchsess-Zeilová. Její knihovna v tomto směru mnohé dokládá a prozrazuje.

Hraběnka postavila v Kuníně na vlastní náklady školu (1788) a dohlížela rovněž na zakládání vesnických škol na svém panství. Doprovázena svým důvěrníkem a bývalým iluminátorem Bernardem Seyboldem (1792) navštívila významné muže a filantropina v Německu, Švýcarsku, např. Christiana Gotthilfa Salzmann, Johanna Heinricha Pestalozziho - jehož bezmezně obdivovala.

Po návratu z cest vzala na svůj zámek několik chlapců a dívek, které vzdělávala na učitele a učitelky a zamýšlela je zaopatřit. Ti však, vyučení a vzdělání, hledali uplatnění lepší než učitelské.

Hraběnka pak po vzoru filantropina Salzmannova založila Institut, který přetrval několik let. V kunínské knihovně se shromažďovala díla evropské vzdělané elity - Bahrdt, Resewitz, Spalding, Basedow, GutsMuths, Campe, Salzmann, podle jehož Allgemeine Schulrevision (1785, 16tíldílná encyklopedie)

se v Kuníně učilo. Od r. 1793 pomáhal hraběnce Johann Edmund Schreiber (1769-1850), zámecký kaplan a správce ústavu, který do 1. čísla tisku Patriotisches Tageblatt napsal článek o Industriální škole v Kuníně na Moravě. (Časopis patřil nově založené soukromé vědecké společnosti, která se vytvořila po zániku činnosti iluminátů). V r. 1800 zde ještě uveřejnil článek o očkování dětí proti neštovicím v Suchdole s nímž se údajně začalo z popudu hraběnky.

Bohužel činnost filantropina pomalu končí, kunínský ústav patřil k doznívání filantropického hnutí u nás. Jeho zajímavá filozofická a pedagogická knihovna, mineralogická sbírka v kunínském zámku, mimořádný zájem o gymnastiku, plavání a otužování svědčí o zcela novém vnímání světa a člověka v něm.

Osobní život hraběnky byl poznamenán i dalšími ztrátami a zklamáními. Zemřelo jí poslední dítě (1803), matka (1806) a v témže roce - následkem bitvy u Slavkova - rozšířila se v kraji epidemie. Hraběnka zařizovala lékařskou péči...

Slavkov ukončil vlastně epochu pozdního osvícenství, po něm nastala silná protiosvícenská reakce. Na kunínskou hraběnku pak dopadalo jedno udání za druhým, nepomohla ani inspekce u výborných zkoušek v její vesnické škole, ani ušlechtilá výchova dívek k pracovitosti, skromnosti, počestnosti, ani to, že platila za děti školné, opatřovala jim knihy a pomůcky, že je odměňovala za dobré studium. Ústav se vymykal dohledu státu a byl podezřelý... Moravské gubernium r. 1814 školu zrušilo. Hraběnka ztratila smysl života, žila v ústraní, radostí valem ubývalo. Do poslední chvíle milovala kolem sebe přírodu a malé děti. Zemřela v květnu 1828.

Věra Linhartová

Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu

Antropologický průzkum kostrových pozůstatků historických osobností i archeologie nálezových okolností přitahuje zájem nejen odborné, ale i laické veřejnosti a bývá i vděčným mediálním tématem. Tato atraktivita je dána mimo jiné i tím, že se zde přirozeně pojí biologická, resp. fyzická antropologie s antropologií sociální a kulturní v konfrontaci s historickými údaji. Stejně jako historie je v tomto případě i antropologie vědou retrospektivní, která na základě dochovaných stop, například kostrových pozůstatků, výbavy pohřbu a všech nálezových okolností, se pokouší rekonstruovat skutečnost již neexistující. Zkoumání fyzických vlastností osobností minulosti soudobými vědeckými metodami ve srovnání s písemnými

prameny nebo zobrazeními, nebo pod zorným úhlem peripetií dějin, přisuzuje antropologicko-lékařskému průzkumu pozůstatků významných historických osobností širší společenský význam a v některých případech se z dotyčné kauzy stává i jisté politikum.

To vše do určité míry platí i o antropologicko-lékařském průzkumu pozůstatků a archeologickém průzkumu hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu, rozené Hohenems-Harrachové. Hraběnka Marie Walburga (1762-1828) patřila ve své době pozdního osvícenství k celebritám tehdejší vzdělané Evropy. Na Moravu a do Slezska vnesla vznešené ideály filantropie, známé to "alchymie štěstí". Brněnská rodačka (kmotrou samotná císařovna

Práce v hrobce

Foto: Vladimír Novotný

Marie Terezie), sympatizantka svobodných zednářů a tajných iluminátů, svými interpersonálními vztahy s tehdejší elitou zasáhla i do etablování moderní vědy na Moravě, zejména v Brně. Pro nás přírodovědce je například zajímavé, že dokonce i po její smrti, poslední "Schulmeister", ředitel Filantropina v Kuníně/Kunewald, proslulé hraběnčiny zámecké školy budované na osvícenských principech, páter Schreiber, v nedalekých Hynčicích/Heitzendorf dal základy přírodovědného vzdělání a filantropickou výchovu malému Johánkovi Mendelovi, budoucímu zakladateli genetiky.

Epizodou v hraběnčině pedagogické činnosti byl i dvouletý pobyt devítiletého chlapce v jejím vzdělávacím ústavu, malého Františka Palackého, rovněž z nedalekých Hodslavic, který zde nabytí výchování a vzdělání, nejen v němčině, ale například i v antropologii a tělovědě. Z jazykově a později národnostně smíšeného kraje, chudého Kravařska/Kuhländchen, vzešel pozdější historik a politik, který tak významně ovlivnil formování moderního českého národa, a který byl zásluhou jeho hraběcí učitelky vychováván k lidumilnosti v duchu náboženské a národnostní

tolerance. V rámci oslav 200letého výročí narození Františka Palackého, jež se stalo světovým kulturním výročím UNESCO, Okresní vlastivědné muzeum

Rodinná hrobka Schindlerů na kunínském hřbitově.

Foto: Vladimír Novotný

v Novém Jičíně uspořádalo v rámci těchto oslav řadu akcí a připravilo i reprezentativní výstavu o osobě Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu a kunínském vzdělávacím ústavu, kde Palacký zahájil svá vzdělávání. V souvislosti s rekonstrukcí místa posledního odpočinku hraběnky na kunínském hřbitově byla Katedra antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně na počátku r. 1997 požádána o antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků hraběnky, neboť takový úkol patří k tradičním stěžejním směrům vědeckého zaměření tohoto ústavu a je plně v jeho kompetenci. V čele vědeckého týmu stanul doc. MUDr. Vladimír

Otevírání hrobky (zpředu dozadu: Bronislav Novosad, PhDr. Emanuel Grepl, doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc.) dne 16. 1. 1998.

Foto: Vladimír Novotný.

Sylvie Kupčová (FAVU VUT), akční kresba z výzkumu III, 1998, uhlí na papíře, 210x295 mm.

Novotný, CSc. a členy týmu se stali: archeolog doc. PhDr. Josef Unger, CSc. tehdejší bakalářky antropologie Bc. Ivana Kuchyňková a Bc. Kateřina Hloušková. Na zpracování a zkoumání archeologického i antropologického materiálu se posléze podílela řada dalších institucí.

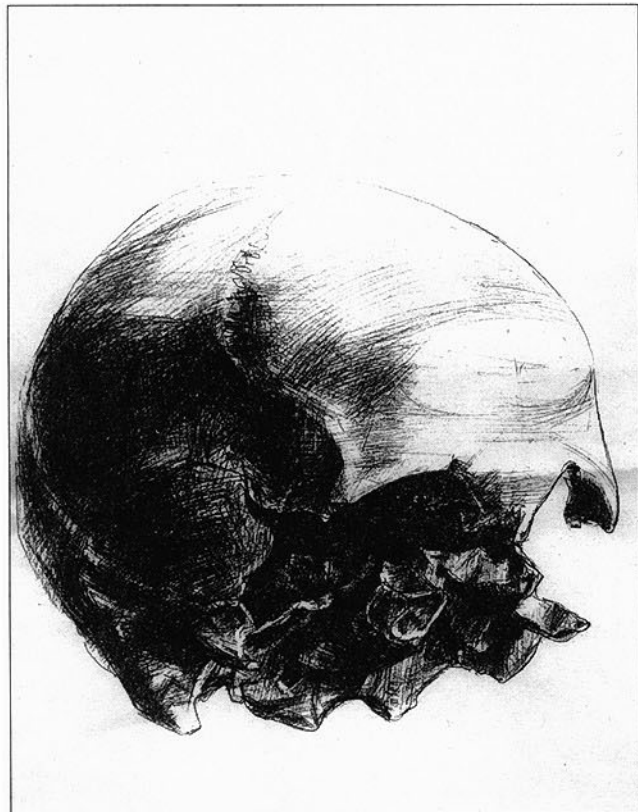
Průzkum v terénu, původně plánovaný na 2 dny, se díky nenadálým překvapením a až dramatickým zvratům v jeho průběhu, protáhl na téměř 4 měsíce. Archeologická prospekce podzemí empirové hrobky rodiny Schindlerů, založené v místě původní hrobky hraběnky Marie Walburgy později, nebyla v lednu 1998 nejprve úspěšná, a teprve později byla objevena v hloubce klenba hrobky starší. Nálezová situace byla ale tak nečekaná, že další pokračování průzkumu bylo přerušeno: obsah hrobky byl totiž nalezen zcela devastován proudem vniklé vody s jílem a kamennými valouny. Z hnilobné bahnitě mas vyčnívaly části lidských kostí a jejich fragmenty, dřevěné zbytky pohřební schrány a kování, vše silně kontaminováno plísněmi. Mikrobiologické vyšetření patogenity plísní provedl a příslušná doporučení poskytl prof. MUDr. Leopold Pospíšil, DrSc. z Výzkumného ústavu veterinárního lékařství v Brně. Vlastní archeologii hrobky je věnováno samostatné sdělení Mgr. Ivany Kuchyňkové a Mgr. Kateřiny Hlouškové.

Teprve po zabezpečení ochrany zdraví, bezpečnosti práce a hygieny, byl průzkum obnoven a pokračoval od února 1998 za velmi nepříznivých povětrnostních podmínek vnějších i mikroklimatu ve stísněném prostoru uvnitř hrobky samotné. To ostatně dokumentují i akční kresby sl. Sylvie Kupčové z Fakulty výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně.

Zachráněné kostrové pozůstatky byly ve značně chatrném stavu a udržovaly tvar jen tím, že byly zality do bahna. Aby se nerozpadly úplně, byly v papírové muchláži postupně přenášeny do vždy suššího a teplejšího prostředí. Většinu fragmentů se podařilo zachránit. Po očištění a ošetření polyvinylacetátem byl poškozený povrch restaurován enkaustikou z rukou sl. Jitky Žákové rovněž z FAVU VUT v Brně. Průběh akce vně i uvnitř hrobky a rekonstruované části skeletu jsou dokumentovány fotograficky a kresebně a základní vědecké přístupy k antropologickému vyšetření včetně detailního archeologického průzkumu celé hrobky též na videosnímčích. Výtvarné stránky se podujali sl. Pavla Jarmarová, sl. Natalie Kantorová a p. Ján Lastomirský, digitální fotografie a počítačového zpracování sl. Jitka Calabová, vesměs z Fakulty výtvarných umění VUT v Brně.

Pečlivým sestavováním a lepením fragmentů se podařilo rekonstruovat celý kryt a většinu lebeční spodiny, tj. většinu mozkovny (neurokranium); obličejová část (splanchnokranium) bohužel chybí až na dolní čelist (mandibula), která se zachovala téměř celá. Z páteře (columna vertebralis) je zachováno: nosič (atlas), tělo a zub čepovce (corpus et dens axis), 5 neúplných krčních obratlů (vertebrae cervicales), 8 zlomků obratlů hrudních (vertebrae thoracicae), 5 poškozených obratlů bederních (vertebrae lumbales) a část kosti křížové (os sacrum) v rozsahu dvou sakrálních obratlů (S1 a S2). Kostru hrudníku (ossa thoracis) reprezentuje jen větší množství 2-3 cm dlouhých úlomků žeber (costae). Z kostí horních končetin (ossa membri superioris) zachována celá levá klíční kost (clavicula sin.), ze dvou částí rekonstruovaná pravá klíční kost (clavicula dx.), dále malé fragmenty obou lopatek (scapula dx. et sin.), celá levá kost pažní (humerus sin.) a většina pravé kosti pažní (humerus dx.), většina obou kostí předloketních bez distálních konců (kosti vřetenní, radius dx. et sin. a kosti loketní, ulna dx. et sin.), několik kůstek zápěstních (ossa carpi): obě kosti loďčkovité (os scaphoideum dx. et sin.), pravá kost trojhranná (os triquetrum dx.), obě kosti hlavaté (os capitatum dx. et sin.), levá kost hákovitá (os hamatum sin.) a 3 fragmenty záprstních kostí (ossa metacarpi) a 3 fragmenty článků prstů (phalanges). Z kostí dolních končetin (ossa membri inferioris) se podařilo zkompletovat a rekonstruovat celou levou kost

pánevní (os coxae sin.) a část pravé kosti pánevní (os coxae dx.), pravá kost stehenní zůstala zachována (femur dx.), z levé kosti stehenní chybí hlavice a distální konec (femur sin.), z kostí bérce zůstala jen těla kostí holenních (corpus tibiae dx. et sin.) a z kostí nohy jen fragment kladky kosti hlezenní (trochlea tali), nepočítáme-li již malý fragment česky kolenní

Pavla Jarmarová (FAVU VUT) Rekonstruovaná část lebky hraběnky v pravém poloprofilu, 1999, kresba tužkou na papíře, 210x395 mm

(patella). Kostrové pozůstatky jsou ovšem v různém stupni zachovalosti, většinou poškozené, abradované.

Základní antropologické šetření, na němž se podílela i Bc. Petra Kovářová z Katedry antropologie PŘF MU, se týkalo především identifikace, tj. posouzení totožnosti zemřelého na základě studia kostry a základních údajů co do pohlaví, dožitého věku a velikosti těla.

Bylo zjištěno, že kostrové pozůstatky náleží jen jednomu jedinci. Deprese kostního povrchu pod dolním ramenem boltcovité plochy křížokyčelního kloubu na pravé kyčelní kosti (facies auricularis ossis ilii dx.) s uzavřených obvodem ve tvaru okrouhlé jamky bez elevace kostního povrchu, svědčí pro (značně setřelé) traumatické poporodní změny na kostře (tzv. sulcus praeauricularis). Velký sedací zářez (incisura ischiadica major) má ramena stejně dlouhá, symetricky se rozbíhající bez vratného průběhu horního ramene, tedy tvaru širokého otevřeného "U" (mostního oblouku), což je excelentní ženská forma; rovněž ženské zaklonění kosti křížové, nepřítomnost crista phallica,

konkavita ischiopubické větve, jsou ve formách, které se u mužského pohlaví nevyskytují. Pravá kost pánevní umožnila sejmout všechny relevantní rozměry a srovnání s referenčním německo-českým souborem z druhé poloviny 19. století ukázalo, že reprezentativní znaky sakroiliakálního i ischiopubického segmentu, dvou základních a vzájemně se doplňujících subsystémů pánve, jsou hyperfemininní a jejich hodnoty se v diskriminačních funkcích ocitají tak daleko za statisticky indukovanou variabilitou opačného pohlaví, že u mužů je prakticky nelze očekávat. Tím je pohlavní příslušnost určena jako jednoznačně femininní: kostrové pozůstatky přísluší rodivší ženě. Věk posuzován podle postupu uzávěru lebečních švů: interval mezi nejvyšším věkem již uzavřených švů a nejnižším věkem švů ještě neuzavřených je mezi 60 - 70 lety. Trojkombinace tohoto znaku s dosahem dřeňové dutiny do hlavic kosti pažní a stehenní, který se s věkem zvětšuje, poukázala na dožitý věk 66 let. Tomu odpovídají i stařecké změny např. na dolní čelisti, která je bez zubů s atrofií alveolárního výběžku a zvětšeným mandibulárním úhlem (138°). Konečně na podkladě délkových a šířkových rozměrů zcela zachovalé pravé kosti stehenní a levé kosti pažní antropolog Doc. RNDr. Václav Vančata, CSc. z Univerzity Karlovy pak systémem regresních rovnic odhadl výšku těla na 158 cm (155-162) a novou metodou odhadl i hmotnost těla na vyšší než 60 kg; vypočetl i váhově-výškové indexy, např. BMI na 23,89 jednotek. Poslední svědčí pro vrozenou robusticitu a (podle dnešních kritérií) mírnou obezitu. Snížení obratlových těl, artrotické osteofyty a jiné změny vypovídají o postižení pohybového aparátu.

Lékařská vyšetření byla provedena ve Fakultní nemocnici Bohunice Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Vyšetření kostrových pozůstatků moderními rentgenografickými metodami a počítačovou tomografií umožnilo prof. Karlu Bendovi, DrSc., přednostovi Radiologické kliniky FNB, a primáři MUDr. Jiřímu Neubauerovi stanovit diagnózu choroby, kterou hraběnka Marie Walburga trpěla. Pagetova deformující dysostosa neboli Ostitis deformans, je chronické onemocnění, jež je charakterizováno překotnou přestavbou kostní tkáně s následující hyperostosou, deformací a ztrátou pevnosti kostí. Následné postižení kloubů vede k degenerativním změnám. Projevuje se i revmatoidními bolestmi a únavností a bývá následkem zranění. (Hraběnkina choroba snad souvisí s těžkým pádem z koně v mládí; v posledních letech života byla již nehybná.) Lékařská vyšetření přispěla biograficky k dokreslení životní dráhy paní hraběnky z hlediska tělesného postižení a některých psychických vlastností její osobnosti.

Kriminalistický ústav Praha z kulturně-antropologického

a kunsthistorického hlediska významně přispěl k našim představám o tom jak "nevšedně krásná a půvabná" paní hraběnka skutečně vypadala. RNDr. Hana Eliášová a Mgr. Daniel Dvořák moderní počítačovou technikou provedli superprojekci hraběnčiny lebky do jejích dobových podobizen. Ale jen v jediném případě byla shoda absolutní: z vědeckého hlediska skutečnou podobu Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu zachytil neznámý malíř (olej na plátně 189,5 x 104 cm) kolem r. 1780, dnes v Obrazové galerii rodu Hohenemsů v Poličce. Tento portrét hraběnky, tehdy asi 18tileté, je skutečně nejpůvabnější.

Předběžný antropologický průzkum ukázal, že ani v jednom údaji není v rozporu s historickými prameny, naopak prokázal, že kostrové pozůstatky nalezené ve zkoumané hrobce náleží mimo jakoukoli pochybnost Marii Walburze hraběnce z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Z hlediska fyzického byla středněrostlá, jen asi 158 cm vysoká, její hyperbrachykranní, hipsikranní a tapeinokranní lebka svědčí pro kulatou hlavu s mírným turikefaloidním (věžovitým) zakřivením, byla poměrně robustní (obézní) a měla patologické změny zejména na kostře osově. Trpěla Pagetovou chorobou (Ostitis deformans). Je známa její nejpravděpodobnější podoba v mládí. Morfoskopická a morfometrická deskripce a antropologicko-lékařská dokumentace je dobrým základem pro podrobnou analýzu a souhrnné monografické zpracování.

Po předběžném antropologicko-lékařském průzkumu byly kostrové pozůstatky hraběnky Marie Walburgy znovu pečlivě ošetřeny a v určitém (zkráceném) anatomickém pořádku vloženy do nové zmenšené dubové rakve a přichyceny k bílému vyložení zlatými nitěmi. V záhlaví nad lebkou umístěn stříbrný nápis HIC IACET WALBURGA COMITISSA DE WALDBURG-ZEIL. (Finální adjustaci provedli MgA. Jitka Žáková a Bc. Petra Kovářová.)

Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně (Jan Číp et alii.) a Katedra antropologie PŘF MU v Brně (V. Novotný et alii.) zachytili celý průběh průzkumu na videosnímku " První dáma Moravy", který měl premiéru současně se závěrečnou přednáškou tohoto textu na slavnostním shromáždění bývalých obyvatel Kunewaldu a jejich potomků, současných obyvatel Kunína a četných hostů z řad evropské šlechty a duchovenstva, v kunínském farním kostele Pozdvížení Svatého Kříže (který nechala postavit sama hraběnka), při slavnostním znovuuložení kostrových pozůstatků šlechtičny do obnovené hrobky dne 27.května 2000.

Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků a archeologie hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu byl v mnoha ohledech náročný a provázen ne vždy příznivými

okolnostmi: nebyl by nikdy dokončen, nebýt entusiasmu PhDr. Jaromíra Zezulčíka, PhDr. Emanuela Grepla a jiných z OVM Nový Jičín, vstřícnosti a nadšení obyvatel obce Kunín v čele s panem starostou Františkem Kojetinským, a "last but not least" s oním spiritus movens na místě činu, legendárním správcem kunínského hřbitova panem Bronislavem Novosadem. Všem patří dík.

Z etického hlediska průzkum nebyl samoúčelný: využil jen mezidobí stavební rekonstrukce hrobky a připravil kostrové pozůstatky významné osobnosti k pietnímu znovuuložení na místo věčného odpočinku. Snad přispěl i pozitivním kamínkem do mozaiky souvislostí česko-německých v tomto prostoru, kdy německé prostředí Kunewaldu se stalo východiskem velkého Čecha Palackého, ale i v čase, tedy v soužití bývalých obyvatel Kunewaldu a dnešních občanů Kunína, jež mj. pojí právě osobnost Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Je to ostatně étos samotné antropologie, vědy o člověku.

Vladimír Novotný

Literatura:

- Akademické aktuality z 28.5.1998: Univerzitní noviny MU 5 (5): 8.
- Grepl E., Novosad B. (1998): Průzkum Kunínské hrobky. Kunínoviny (mimořádné číslo ze dne 17.5.1998) :10-11
- Jelénková H.(1998): Marie Walburga hraběnka Truchsess - Waldburg - Zeil. Kunínoviny (mimořádné číslo ze dne 17.5.1998) : 3.
- Jelénková H.(1998): Kunínský výchovný ústav (1792 -1814). Kunínoviny (mimořádné číslo ze dne 17.5.1998) : 3-4.
- Kroupa J. (1986): Alchymie štěstí. (Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810). Vlastivědná knihovna moravská 51, Muzeum Kroměřížska, Koměřiz; Muzejní a vlastivědná společnost, Brno.
- Lidáková E.(1999): Alchymie štěstí. Ineditní ročníková práce. Katedra antropologie PŘF MU.
- Mahdákova M. (1998): Co nás spojuje. Kunínoviny (mimořádné číslo ze dne 17.5.1998) : 5.
- Novotný V.(1998): Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků Marie Walburgy hraběnky z Truchsess- Zeilu. (Úvodní slovo k výstavě.) Mezi srdcem a rozumem - Kunínské filantropinum a Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu. (Výstava k příležitosti 200. výročí narození Františka Palackého - světové výročí UNESCO - a 170.výročí úmrtí Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu). Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín, Státní okresní archiv v Novém Jičíně, Městské muzeum a galerie v Poličce, Národní muzeum v Praze a obec Kunín. Nový Jičín, 28.5.1998.

Novotný V., Kuchyňková I. (1998): Antropologický a archeologický průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu. (Přednáška). Národní muzeum v Praze (Antropologické oddělení NM, Pražská pobočka České společnosti antropologické,

Antropologický sbor společnosti NM). Praha, 12.10.1998.

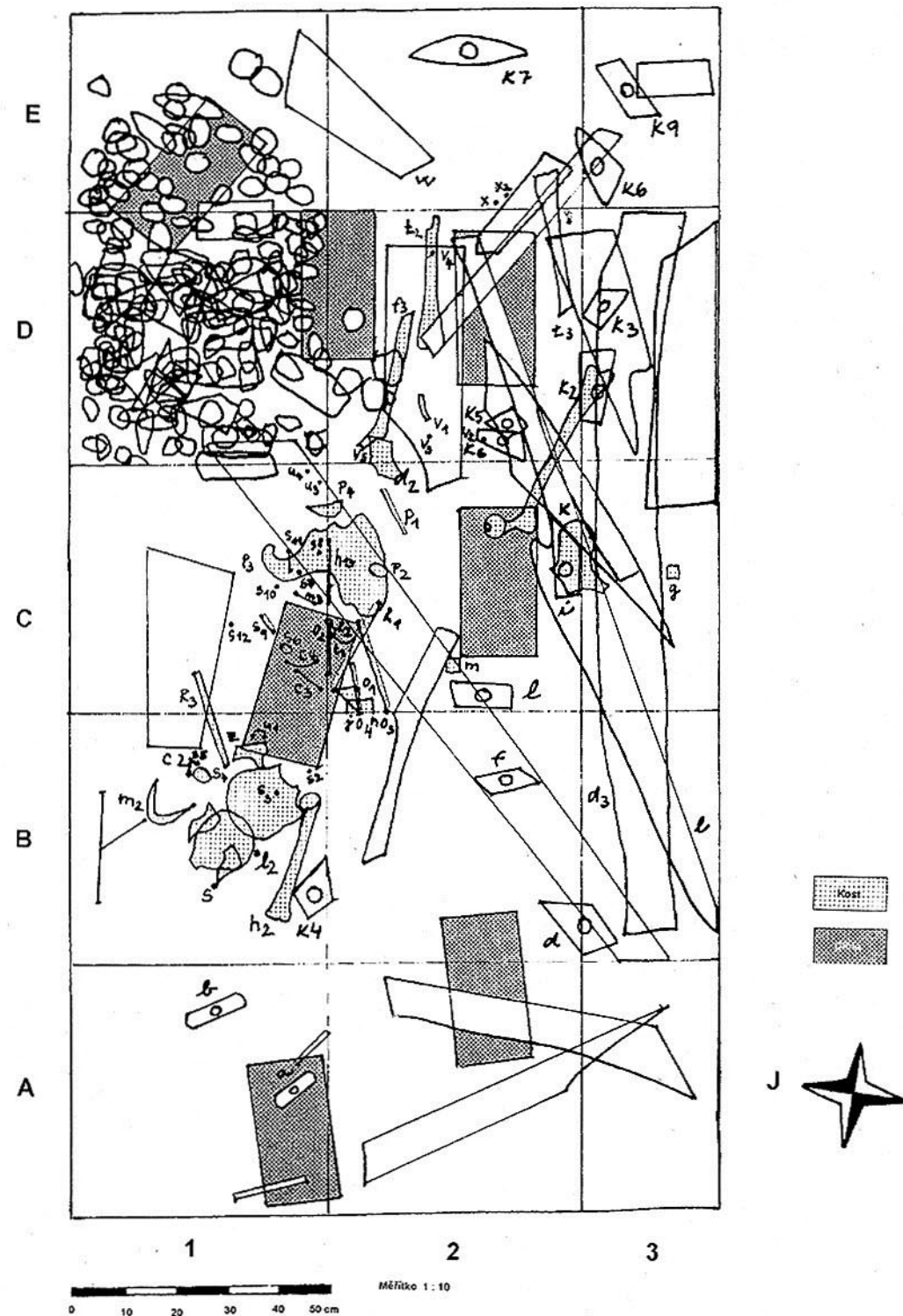
Novotný V., Kuchyňková I. (1998): Antropologický a archeologický průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu. (Přednáška).

Ústav archeologické památkové péče Brno, Moravské zemské muzeum, Moravsko-slezský archeologický klub: Záchrané archeologické výzkumy na Moravě a Slezsku v roce 1977. Brno, 19. 20.5.1998.

Novotný V. (2000): Antropologicko-lékařský průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Kulturní a informační centrum města Brna, Katedra antropologie PŘF MU, Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně, obec Kunín: Slavnostní shromáždění k uctění památky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Brno, 17.5.2000.

Zezulčík J. (1995): Marie Walbuga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu: Významná žena moravského osvícenství. Zámek Kunín - perla moravské barokní architektury. (Katalog k výstavě.) Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín.

Zezulčík J. (1997): Hrobka rodiny Šindlerů v Kuníně. Kunínoviny 3/97 : 10.

Nálezová situace v hrobce. Kresba Ivana Kuchyňková, 1998.

Archeologie hrobky hraběnky Marie Walburgy

Archeologický průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu byl součástí projektu "Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků a archeologický průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu" prováděný Katedrou antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Na počátku této akce stál výzkumný úkol Okresního vlastivědného muzea (OVM) v Novém Jičíně "Kunínský vzdělávací ústav", který měl připamatovat vzdělávací práci hraběnky Marie Walburgy mj. uctěním její památky pietní akcí u její hrobky na kunínském hřbitově. Archeologický průzkum byl tedy prováděn v předstihu připravovaných akcí při údržbě hřbitova a rekonstrukce tamní empírové hrobky. Otevřením hrobky bylo sledováno několik výzkumných úkolů:

- 1) Stavebně historický průzkum hrobky
- 2) Vlastní hrobka (nálezková situace rakve, sarkofágu, kosterních pozůstatků a funerální výbavy)
- 3) Antropologický průzkum kosterních pozůstatků (Grepel, 1988)

Stavebně-historický průzkum hrobky prováděl archeolog OVM Nový Jičín PhDr. Emanuel Grepel (z jehož zprávy zde čerpáme) a pracovníci OVM ve spolupráci s doc. PhDr. Josefem Ungerem z Katedry antropologie PŘF MU v Brně a stavební odborníci obce Kunín v čele se starostou p. Františkem Kojetinským a správcem hřbitova p. Bronislavem Novosadem. O archeologický průzkum vlastní hrobky a antropologický průzkum kosterních pozůstatků byla požádána Katedra antropologie PŘF MU (viz článek V. Novotného v tomto čísle UN MU).

Zkoumaná hrobka se nachází v obci Kunín dříve Kunewald (okr. Nový Jičín) na místním hřbitově. Je součástí rodinné hrobky, kterou si nechal postavit v 1. polovině 19. století Friedrich Emil Schindler, dříve chovanec známého vzdělávacího ústavu hraběnky, její oblíbenec a nakonec dědic. Rodinná hrobka Schindlerů postavená před r. 1850 do stylizované podoby otevřené sloupové síně, oddělené od okolí černou ozdobnou mříží je v empírovém slohu 1. třetiny 19. století, který řadíme ke klasicismu, hledajícímu inspiraci v antickém umění.

Hrobka má obdélníkový tvar o vnějších rozměrech 1322 x 370 cm a vnitřních rozměrech 1182 x 304 cm. Na vnitřní straně hrobky jsou zasazeny černé mramorové náhrobky (desky) se zlacenými jmény a základními daty (narození a úmrtí) jednotlivých členů rodiny. Na čestném místě vnitřní stěny hrobky je umístěna náhrobní deska se jménem hraběnky Marie Walburgy Truchsess-Zeil, rozené Harrachové, instalovaná v r. 1924 občany Kunewaldu. Byla zde, jak ukazuje náhrobní deska, uložena hraběnka k poslednímu odpočinku? To měl potvrdit následný průzkum.

Podlaha hrobky byla překryta terasovými bloky obdélníkového tvaru. Po sejmutí těchto bloků dne

16.9.1998 za účasti úřední komise byly objeveny další krycí desky z lomové břidlice. Následujícího dne 17.1.1998 byly krycí desky ze středové části hrobky odstraněny. V celém středovém prostoru hrobky bylo po odkrytí objeveno 8 hrobových komor, 100 cm širokých, oddělených příčnými cihlovými zdi o šířce 15 cm. Počínaje od levé strany byla objevena prázdná hrobová komora, na jejímž dnu byl patrný hlinitý zásep s cihlovou destrukcí. Ve vedlejší hrobové komoře, která byla překryta terasovými bloky a krycími deskami z břidlice, byla vizuálně zjištěna velká cínová rakev, jejíž obsah nebyl předmětem zkoumání. (Mladší část empírové hrobky zůstala zcela stranou našeho zájmu, neboť byla v r. 1997 navštívena a zdokumentována.)

Hrobová komora v místě pod náhrobní deskou se jménem hraběnky byla zcela vyplněna hlinitým zásepem (zlomky cihel, tašek, malty, břidlice) až na úroveň cihlové zdi. Po rozhodnutí přítomné komise za supervize doc. Josefa Ungera, CSc., archeologa brněnského výzkumného týmu, došlo k postupnému vybrání zásepů s cílem zjistit celkovou archeologickou situaci. A teprve v pozdních odpoledních hodinách se konečně v hloubce 110 cm pod úrovní cihlového zdiva objevila část valené klenby o rozměrech 130 x 50 cm. Celý objevený prostor byl částečně začištěn a přikročilo se k vyjmutí hlinitého zásepů z další hrobové komory. V hloubce 50 cm byla nalezena část pískovcového obrubníku načervenalé barvy. Opět v hloubce 110 cm bylo nalezeno další pokračování cihlové klenby. Po jejím začištění a obnažení prostoru celé hrobky, bylo objeveno cihlové zdivo, sahající až do hloubky 210 cm. Po rozhodnutí komise a za dodržování přísných hygienických pravidel byl v úrovni předpokládaného dna proražen v cihlové zdi otvor k ověření celkové nálezkové situace uvnitř.

Na první pohled bylo jasné, že do hrobky v dávné či nedávné době pronikla voda, čímž byla původní situace zcela změněna: došlo k zanesení celého dna jílem a šterkem až do výše 40 cm, hnilým bahnem, na jehož povrchu zůstaly rozházené zbytky dřevěné rakve, a na několika místech byly vidět kostrové pozůstatky. 19.1.1998 doc. V. Novotný sestoupil do nitra hrobky a "lege artis" odebral vzorky pro mikrobiologické vyšetření (zadní jáma lebky fragmentu lebky, část zbytku pohřební schránky a zemina). Vzhledem k možnému poškození na zdraví byl po jednání se starostou Kunína další průzkum na teritoriu hřbitova zastaven a hrobka provizorně uzavřena. Tím byl průzkum stavebně-historický průzkum hrobky prováděný OVM Nový Jičín ve spolupráci se stavebními odborníky a brněnským týmem ukončen.

Vzniklá situace si vyžádala pracovní přestávku, aby bylo možno rozvrhnout další postup, směřující k bezpečnému archeologickému zkoumání hrobky a k pečlivému vyzvednutí všech kostrových pozůstatků. Z důvodů bezpečnosti práce v závadném prostředí

bylo pro pokračování rozhodující mikrobiologické vyšetření odebraných vzorků. Kultivací na Sabouraudově agaru provedl prof. Leopold Pospíšil, DrSc. z Výzkumného ústavu veterinárního lékařství v Brně: byly vykultivovány saprofytní mikromycety a *Penicillia*, ale některé hyfy + spory z kalvy zůstaly (zatím) neidentifikovány. Pro práci v hrobové komoře byly proto nařizeny přísné předpisy: pokud možno zachovávat sterilitu prostředí, tj. při práci používat protichemickou ochrannou obuv a roušky, čepice, rukavice a pláště, podobně jako na chirurgickém sále.

Dne 30.1.1998 bylo na společném zasedání Katedry antropologie PřF MU a OVM Nový Jičín v Brně rozhodnuto o pokračování výzkumu za stanovených hygienických opatření a v průběhu 9.2. - 12.2.1998 skutečně došlo k postupnému vyzvedávání kostrových pozůstatků. Archeologický průzkum vlastní hrobky provedly samostatně Bc. Ivana Kuchyňková a Bc. Kateřina Hloušková z Katedry antropologie PřF MU. Práce znovu započaly 9. února 1998. Pod supervizí doc. MUDr. Vladimíra Novotného, CSc., vedoucího brněnského týmu, byla podrobně zakreslována archeologická situace a postupně byly vyzvedávány kostrové pozůstatky a jiné nalezené předměty.

Hrobková komora má obdélníkový půdorys o rozměrech 128 x 240 cm. Strop tvoří cihlová valená klenba o poloměru 72 cm. Taktéž dno je vyzděno cihlami. Tloušťka stěny je 15 cm, tloušťka dna 7 cm. Na boční stěně hrobky vlevo od námi proraženého vstupu se ve vzdálenosti asi 40 cm od zadní stěny nachází sekundárně vytvořený otvor, jímž do hrobky vnikla voda. Svým proudem přinesla materiál, jehož maximální mocnost je 39 cm ode dna v místě uvedeného otvoru (čtverec D1). Ve stropě ve vzdálenosti 70 cm od zadní stěny v podélné ose klenby se nachází větrací kanálek o průměru 9 cm.

Prostor hrobky byl rozdělen na čtverce 50 x 50 cm, které byly označeny písmeny A až E a číslicemi 1 - 3. Všechny nalezené předměty byly zanášeny do čtvercové sítě pomocí naměřených souřadnic x a y. Nivelační přístroj pro hloubkové rozměry jedním silným stabilním a jedním mobilním reflektorem. Vyzvednutý hlinito-bahnitý nános, měnící se místy v písčité usazeniny, byl vynášen a ukládán do velkých igelitových pytlů s řádnou dokumentací k pozdějšímu proplavení. Veškerá aktivita v hrobce byla průběžně zaznamenávána na video a kresebně i fotograficky dokumentována.

V hrobové komoře byly na povrchu nalezeny zbytky dřevěné rakve, které překrývaly kostrové pozůstatky a ozdobná kování. U výše zmíněného sekundárně vzniklého otvoru byl nahromaděn velký nános bahna a kamení. Zcela na dně komory bylo odkryto celkem 7 zcela nepoškozených cihel.

Z nálezové situace vyplývá, že pravděpodobně vlivem průniku vody došlo k dislokaci dřevěné rakve a propadu kostrových pozůstatků na dno hrobky. Kostrové pozůstatky si zachovávají do jisté míry určité anatomické uspořádání. Nacházejí se v šikmém pásu, který začíná ve čtverci B1, přechází přes C1/C2

a končí ve čtverci D2. Lebka byla zřejmě orientována směrem východním s výhledem směrem na západ.

Mimo kostrové pozůstatky bylo nalezeno 14 ozdobných bronzových kování z rakve, jejichž existence, nikoliv však počet, je doložena písemnými prameny. Kování má podobu kroužku o průměru 5 cm, jehož okolí je ozdobeno větším počtem drobných kvítků. K nálezům dále náleží dva typy železných hřebíků lišících se velikostí.

Zanesením souřadnic cihel do čtvercové sítě vznikla zajímavá situace. Dobře zachované cihly na dně hrobky tvořily nápadnou konfiguraci. Je jisté, že nepocházejí ze sekundárně prolomeného otvoru na levé boční stěně, ale jejich poloha spíše nasvědčuje tomu, že zde byly umístěny úmyslně již při uložení rakve do hrobové komory, snad aby sloužily jako podstavce pro rakev.

Materiál vyzvednutý z hrobové komory byl spolu s kostrovými pozůstatky balen do novinového papíru (dobře saje) a ukládán do stále suššího a teplejšího prostředí k pozvolnému proschnutí. Po oddělení kostrových pozůstatků byl veškerý zbylý materiál proplaven na jemných sítích. (Starosta obce Kunín k tomuto účelu poskytl rozsáhlé předsálí bývalého kina.) Výsledek nebyl zanedbatelný: ještě byly nalezeny drobné kosti postkranálního skeletu spolu s drobnými předměty jako jsou knoflíky či hřebíky a prozatím neurčený předmět obloukovitého tvaru.

Na závěr je třeba podotknout, že správce hřbitova připouští, že sekundárně vytvořený otvor v levé boční stěně hrobky nemusel primárně vzniknout tlakem vody, ale mohl být způsoben i lidským zásahem. Tato domněnka vychází ze skutečnosti, že v hrobce nebyla nalezena žádná funerální výbava.

Po skončení archeologického průzkumu dne 13. února 1998 byla hrobka čistě uklizena a předána starostovi obce Kunín.

Ivana Kuchyňková, Kateřina Hloušková

P. S.

Archeologický průzkum hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Wadburg-Zeilu byl z určitého hlediska náročný v drsném zimním počasí vně hrobky i ve stíněném, málovzdušném a reflektory rozpáleném mikroklimatu uvnitř hrobové komory. Nebyl by možný bez dokonalého "týlového zabezpečení". To, spolu s dalšími spolupracovníky, excelentně zabezpečil správce hřbitova pan Bronislav Novosad. Rády bychom ocitovaly jeho "pár slov na zdánlivý konec" (výzkumu) z místního listu Kunínoviny, 17.5.98, str. 11: "Bylo mnoho uděláno, mnoho práce je před všemi, kteří se zúčastnili výše popisovaného výzkumu, a mnoho bude těch, kdo z minulosti bude čerpat. Děkuji všem a věřím, že i pomíjivost může být přínosem". My děkujeme Vám i všem pomocníkům, neboť kromě suchých fakt vědy, průzkum poskytl především lidskou zkušenost.

Návrat ke kořenům tentokrát s hraběnkou Marií Walburgou

Byla to jedna z nejpozoruhodnějších moravských žen. Celý život toužila po štěstí. Osud jí vzal rodinu, děti, našla si však smysl života. Je v něm dobrodružství, pohádka, a také poselství. Její vrstevníci hovořili o "alchymii štěstí". To jsou slova, kterými charakterizuje dr. Zezulčík z muzea v Novém Jičíně Marii Walburgu hraběnkou z Truchsess-Waldburg-Zeil. Byla poslední dědičkou kdysi mocného rodu Hohenemsů, jedinou dcerou Marie Rebeky Josefy z Hohenemsu a Františka Xavera z Harrach-Rohrau. Narodila se v roce 1762 v Brně a kmotrou jí byla císařovna Marie Terezie. Šťastné dětství prožila na zámcích ve východočeském Bystré a Kuníně, který byl dědictvím po otci. V Bystrém stále připomíná její přítomnost název údolí - Valburžino. Neměla lehký život - předčasně jí zemřely všechny čtyři děti, v roce 1788 od ní odešel její manžel. Na svém zámku v severomoravském Kuníně založila výchovný ústav pro chlapce a dívky, byla sympatizantkou zednářské lóže, přinesla na Moravu a do Slezska vznešené ideály filantropie, "alchymie štěstí", svými vztahy s tehdejší intelektuální elitou zasáhla do počátků moderní vědy na Moravě, zejména v Brně. Její ústav v Kuníně navštěvoval také František Palacký a o tamním pobytu si poznamenal: "Byl to pěkný jarní čas života mého". Patřila ve své době pozdního osvícenství k celebritám tehdejší vzdělané Evropy.

V roce 1998, u příležitosti 200. výročí narození Františka Palackého, připravilo muzeum v Novém Jičíně reprezentativní výstavu o osobě hraběnkou Marie Walburgy a kunínském vzdělávacím ústavu. Při té příležitosti byla otevřena hrobka na kunínském hřbitově, vyzvednuty kosterní pozůstatky, na brněnské Masarykově univerzitě proveden antropologicko - lékařský průzkum a v Kriminalistickém ústavu v Praze rekonstrukce její skutečné podoby na základě počítačové superprojekce lebky. V té souvislosti byla provedena také rekonstrukce hrobky.

Květnové dny roku 2000 patřily mezi přáteli historie na Moravě a pouze velmi okrajově také v našem východočeském kraji, odkud pocházím, opět Marii Walburze. Odpoledne 17. května se v brněnské Staré radnici sešlo slavnostní shromáždění k uctění památky paní hraběnkou. Byly zde prezentovány především výsledky antropologického a archeologického průzkumu hrobky a kosterních pozůstatků Marie Walburgy. Na toto téma hovořil velmi poutavě a s úžasnou noblesou antropolog doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc., vedoucí průzkumu. O době, ve které žila promluvil univ. prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc., autor knihy "Alchymie štěstí", o jejím životě PhDr. Jaroslav Zezulčík z novojičínského muzea, duchovní otec celé akce. Součástí slavnostního shromáždění byla výstava v prostorách Freskového sálu radnice, kde bylo především možné shlédnout v malé rakvi kostrové pozůstatky paní hraběnkou.

Vyvrcholením se stala sobota 27. května 2000 v severomoravském Kuníně u Nového Jičína. Za mohutné účasti veřejnosti, mimořádného zájmu médií, za přítomnosti Jeho Osvícenosti Franze-Josefa hraběte z Waldburg-Zeilu, přímého pravnuka císaře Františka

Josefa I. a majitele zámku Hohenems, představitelů dalších šlechtických rodů, řádů, dalších hostů, mezi nimiž nechyběli ředitel zámku Hellbrunn, který nechal postavit slavný předek paní hraběnkou salcburský arcibiskup Markus Sittikus z Hohenemsu, zástupci města Salcburk, Poličky a Bystrého, a mezi nimi také můj otec, kterému právě vyšla kniha o historii rodu Hohenemsů, - a rovněž historického pěšího pluku č. 7 - Graf Franz Xaver Harrach byla v kostele Povýšení Svatého Kříže celebrována za zvuků monumentálního Mozartova Requiem zádušní mše Jeho Excelenci Františkem Václavem Lobkowiczem, sídelním biskupem ostravsko - opavským. Ve své promluvě připomněl význam filantropie paní hraběnkou s velmi hlubokými myšlenkami o výchově, které byly určeny především současným pedagogům. Velmi pěkně to biskup Lobkowicz o výchově a o vztahu učitele a žáka řekl. Hovořil také o návratech ke kořenům, o síle ducha, o tom, jak v současné době za materiálními statky často zapomínáme, kdo jsme. Součástí shromáždění bylo také vystoupení antropologa doc. Novotného a Pěveckého sboru Ondráš z Nového Jičína. Poté byly kosterní pozůstatky převezeny na čtyřspřežím taženém pohřebním voze na nedaleký hřbitov a uloženy do rodinné hrobky k věčnému odpočinku.

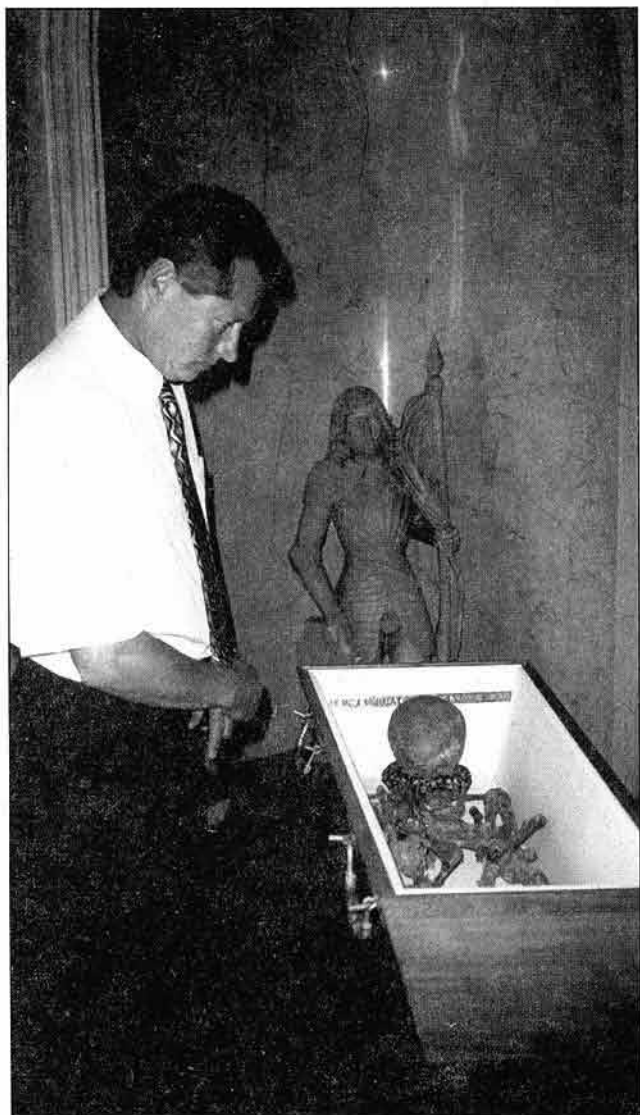
Odpoledne si ještě pan hrabě Franz-Josef Waldburg-Zeil prohlédl právě rekonstruovaný kunínský zámek, před kterým jej čekal nastoupený historický pluk č. 7 jeho dávného předka. Poněkud zaskočený pan hrabě pak s úsměvem provedl přehlídku pluku. Byl krásný, větrný květnový den, který přinesl přátelům historie, kteří přišli zblízka i daleka, mimořádný zážitek.

Škoda, že pozornost a účast z Bystrého, které sehrálo v historii rodu Hohenemsů tak důležitou roli, byla velmi skromná.

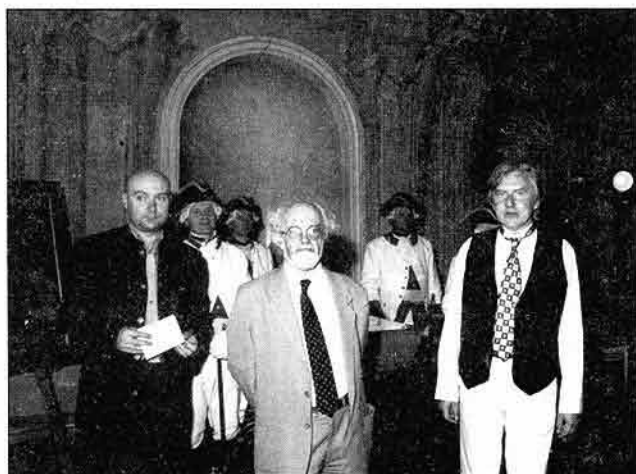
Mgr. Jaroslav Glozer (Bystré)

*1. Brno, Stará radnice - Freskový sál 17. května 2000:
Čestná stráž Harrachova pěšího pluku u schránky s ostatky
hraběnkou Marie Walburgy.
Foto: Jan Číp*

2. Brno, Stará radnice - Freskový sál 17. května 2000: Starosta obce Kunín pan František Kojetínský u schrány s ostatky hraběnky Marie Walburgy.
Foto: Jan Číp

3. Brno, Stará radnice - Freskový sál 17. května 2000: Zprava univ. prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc., doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc., PhDr. Jaroslav Zezulčík.
Foto: Jan Číp

4. Kunín 27. května 2000 dopoledne: Průvod celebrantů se řadí v doprovodu Harrachova pěšího pluku ke vstupu do chrámu Povýšení Svatého Kříže. Velící důstojník pluku PhDr. E. Grepl v čele průvodu s portrétem hraběnky.
Foto: Jan Číp

5. Kunín, chrám Povýšení Svatého Kříže 27. května 2000 dopoledne: Jeho Excelence František Václav Lobkowitz, sídelní biskup ostravsko - opavský pronáší kázání.

6. Kunín, chrám Povýšení Svatého Kříže 27. května 2000 v poledne: Schrána s ostatky hraběnky Marie Walburgy je vynášena z kostela na pohřební vůz.
Foto: Radka Holubová

7. Kunín, kaštanová alej 27. května 2000 v poledne:
Pohřební kočár tažený čtyřmi koňmi s ostatky hraběnky Marie Walburgy míří na místní hřbitov. Doprovází jej přibližně tisíc lidí.
Foto: Radka Holubová

10. Kunín, hřbitov 27. května 2000 v poledne: Jeho Osvícenost Franz-Joseph hrabě Waldburg-Zeil při projevu po uložení ostatků hraběnky Marie Walburgy. Přednáší také pozdravy Jeho Jasnosti Georga knížete Waldburg-Zeil.
Foto: Václav Chovanec

8. Kunín, hřbitov 27. května 2000 v poledne:
Příslušníci Harrachova pěšího pluku s věncem doprovázejí schránku s ostatky hraběnky Marie Walburgy k místu trvalého uložení.
Foto: Václav Chovanec

11. Kunín, zámek 27. května 2000 odpoledne: Jeho Osvícenost Franz-Joseph Waldburg-Zeil provádí přehlídku členů Harrachova pěšího pluku a seznamuje se s jeho příslušníky.
Foto: František Holub

9. Kunín, hřbitov 27. května 2000 v poledne:
Jeho Osvícenost Franz-Joseph hrabě Waldburg-Zeil se svým nejstarším synem Franzem Klementem.
Foto: Václav Chovanec

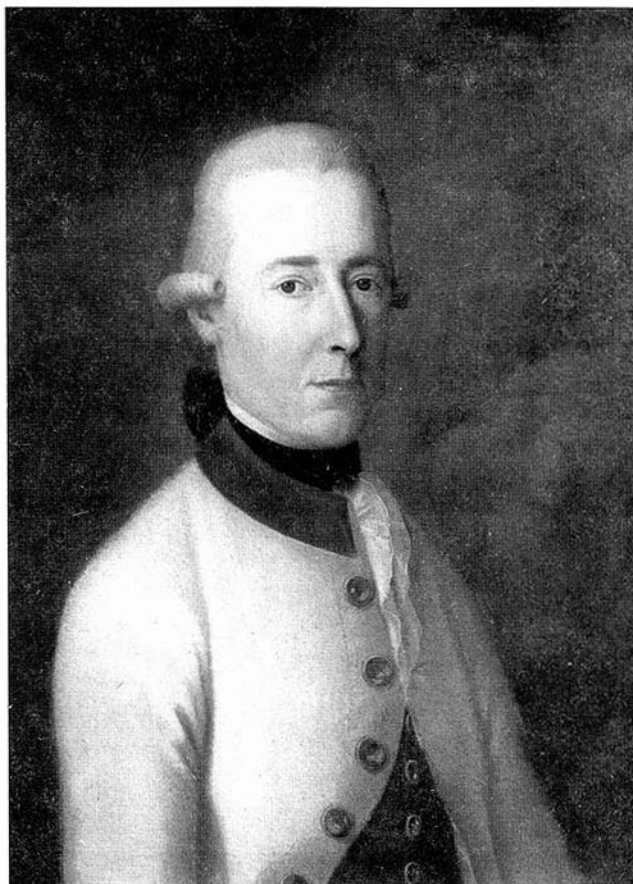
12. Kunín, zámek 27. května 2000 odpoledne:
Jeho Osvícenost Franz-Joseph hrabě Waldburg-Zeil a rytířka Josefa von Barchetti při prohlídce zámku.
Foto: František Holub

„Lachez tout” - „Pustit vše!” Ohňová koule nad Kunínem roku 1786

"12. tohoto měsíce odpoledne také zde s velkým úspěchem nehledě na nepříznivé počasí vystoupal do výše první vzdušný balón v zemi a to v zahradě hrabat Dietrichsteinů v Židlochovicích a přibližně za dvě minuty zmizel přihlížejícím z dohledu. Očitými svědky toho byli mezi mnoha dalšími paní kněžna Piccolomini, která uvolnila balón přeřezáním lana, na kterém byl upevněn, neapolský zplnomocněný ministr markýz Somma, zdejší zemský pan gubernátor a jeho paní manželka, dále hejtman Laudonova pluku pan hrabě Canal, kteří nad tím všichni cítili výjimečné potěšení. Co při tom ale ještě bylo zejména pozoruhodné je, že hořící vzduch připravila a tím naplnila balón samotná hraběnka z Dietrichsteinu, manželka pana nejvyššího štolmistra. Na něm se nacházel připevněn lístek, napsaný v německém a českém jazyce, který sliboval každému, kdo balón nebo oznámení místa a hodiny, kde přistál k zemi, přinesen zpět, dobrou odměnu."

Zpráva Brněnských novin ze září roku 1784 byla pouze jednou z mnoha, které v poslední době plnily stránky tehdejších listů. Smělý let bratří Josepha a Étienna Montgolfierových uskutečněný poprvé na veřejnosti 5. června 1783, byl zopakován před zraky desetitisíců Pařížanů, krále a celého francouzského dvora - 19. září vystoupal do oblak modrý koráb se zlatými královskými znaky, na jehož gondole za neutuchajícího jásotu stoupali také první pasažéři: beran, kohout a kachna. A 21. listopadu do překrásně vyzdobeného koše montgolfiéry již nastupují první lidé: ředitel královského muzea Francois Pilatre de Rozier a baron Francois Laurent d'Arlandes. Předchází prudká srážka se samotným králem, který v obavě o životy kavalírů navrhuje, aby jako první letěli dva zločinci odsouzení na smrt. Rozier však krále přesvědčuje, že tak ušlechtilý a historický krok mohou podniknout pouze šlechtici. A tak ve dvě hodiny odpoledne může vydat slavný povel: "Lachez tout!" - "Pustit vše!" a balon s prvními lidskými pasažéry se za zvuků fanfár a obrovského potlesku přihlížejících majestátně vznesl k nebi. Po přistání nadšení Pařížané z odvážných cestovatelů radostí doslova roztrhali šaty - prý na památku. 14. ledna 1784 se podařilo knihtiskaři Aloisi von Widmannstetterovi vypustit třikrát do výše asi 200 metrů horkovzdušný balon na zahradě vídeňského měšťana Wenzela von Damma a asi 15 000 diváků bylo 6. července ve vídeňském Prátru svědky vypuštění balonu Johanna Georga Stuwera. Morava na sebe dlouho čekat nenechala.

Hraběnka Marie Kristýna z Dietrichsteinu, první dáma balonového létání na Moravě, náležela k nejprominentnějším ženám moravského osvícenství. Již její svatba jako mladé a půvabné komtesy Thunové s hrabětem Janem Karlem z Dietrichsteinu byla ve Vídni značnou událostí, které se zúčastnila samotná

Klement Alois hrabě z Truchsess-Waldburg-Zeilu (1753 - 1817), olej na plátně, kolem roku 1783 (Městské muzeum a galerie Polička)

panovnice Marie Terezie s manželem a arcivévodou. Po svatbě mladí novomanželé odcestovali ke svým příbuzným hrabatům z Harrachu. O nich ještě uslyšíme. Hraběnka (a později také kněžna Dietrichsteinová) se postupně stala vůdčí a uznávanou osobností, respektovanou významnými moravskými a rakouskými osvícenci: k jejímu okruhu na zámku v Mikulově náležel vídeňský Josef von Sonnenfels, mikulovský probošt (a fulnecký rodák) Jan Leopold Hay anebo další z mikulovských proboštů, alchymista, zednář a hofmistr Jean du Four. Právě on pro syna hraběnky vypracoval plán výchovy, snažící se rozvíjet srdce i ducha mladého aristokrata. Není divu, že knihu podepsanou abbé du Fourem nalezneme také v knihovně zámku Kunín, náležející generálu Xaveru Harrachovi, příbuznému hraběnky Dietrichsteinové ...

Považujeme-li hraběnku Marii Kristýnu za prototyp emancipované, osvícené ženy, demonstrující vypuštěním prvního balonu na Moravě touhu po vzdělání a případně také dobrodružství, nesmíme zde zapomenout na její příbuznou a dceru kunínského generála Harracha - mladou a rovněž půvabnou Marii Walburgu komtesu Harrachovou (patrně jí byla určena

Karel František Wunibald hrabě z Truchsess-Waldburg-Zeilu (1785 . 1803), olej na plátně, kolem 1797 (obrazová sbírka zámku Kunín - Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín)

Poslední nadějný syn Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu a hraběte Klementa Aloise byl otcem v roce 1788 odvezen do Porýní a zde na nachlazení v roce 1803 zemřel.

kniha abbé du Foura). Také ona se stane nepřehlédnutelným symbolem silné a emancipované ženy moravského pozdního osvícenství a v mnohém naváže na svou starší příbuznou. A také ona bude jednou z aktérek balonového létání, tentokrát na zámku v Kuníně.

V pondělí po velikonocích 17. dubna 1786 se stal zámek v Kuníně svědkem jednoho z dalších pokusů o vypuštění teplovzdušného balonu. Manžel mladé majitelky zámku hrabě Klement Alois Truchsess-Zeil zde nechal přivést papírový balon až z Německa. Možná bychom o celé události ani dnes nic nevěděli, nebýt souhry vlivů a náhod. Tento den se odpoledne u zámku shromáždilo velké množství lidu a hrabě pojal plán na vypuštění v nedaleké zahradě v samé blízkosti zámku a přilehlého dvora. Vítr však byl v tento den tak silný, jako by chtěl celému představení zabránit. Nad zámkem prostě foukal špatný vítr - a ten také vál do osobních vztahů obou manželů. Zpočátku krásné a idylické manželství dostávalo vážné trhliny: Nejprve v Miláně roku 1781 umírá generál hrabě Harrach, otec manželky, následovala rychlá úmrtí

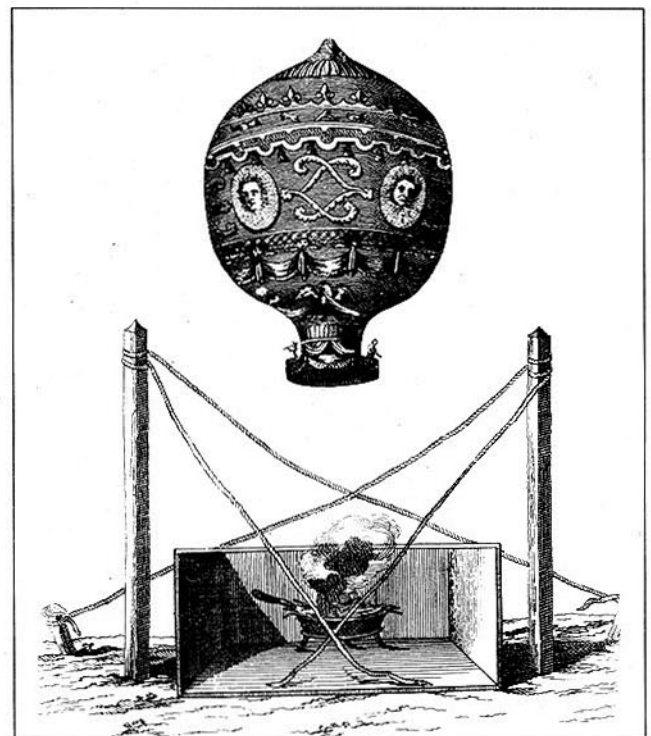
malých milovaných dětí. Když v poslední den roku 1785 umírá nejmilejší dceruška Marie Amálie Františka (jsou jí pouhé dva roky), matka propadla hlubokým depresím a hodlala následovat osudu svých dětí.

Nepříznivý vítr také vál 17. dubna. Balon - vlastně jeho plášť - byl na několika místech potrhán - tak silně byly poryvy větru. Hrabě se však nehodlal vzdát a připravit tak publikum o nevěsední zážitek. Balon nechal opět slepit a pokus o vzlet několikrát opakovat. Po všech dalších neúspěšných pokusech přesunul nakonec poslední dějství do samé blízkosti panského dvora. Jeho budovy čmely utlumit nárazy větru, balon skutečně vzlétl, to co však následovalo bylo jen další z řady neštěstí, stíhající mladou rodinu: vzdušný koráb přitom narazil do blízkého stromu a střížku nad vraty do průjezdu. Došlo ke vznícení balonu a následnému požáru dvora. Rychle šířící se oheň zachvátil obydlí zámeckých úředníků, zámeckého kaplana, sýpky a další hospodářské stavení, při požáru uhořela řada hospodářských zvířat. Pouze s velkým úsilím se podařilo zamezit tomu, aby oheň nepřeskočil také na budovu nedalekého zámku ...

Manželství Marie Walburgy a Klementa Aloise se rozpadlo již v roce 1788. Hrabě nadobro opustil zámek v Kuníně a s posledním žijícím synem zamířil do rodného Porýní. Se svou manželkou se patrně již nikdy nesetkal.

Mladá a opuštěná žena se naplno začala věnovat svému filantropickému úsilí.

Jaroslav Zezulčík

Dlouho a netrpělivě očekávané grafické zpodobnění teplovzdušného balonu bratří Montgolfierů (Brněnské noviny, 7. února 1784 - Zámecká knihovna Nová Horka)

Ve stopách příznivkyně: Friedrich Emil Schindler

"Od položení základů tohoto kostela postihlo také její srdce a život těžké utrpení. Smrt nevýslovně milovaného vnuka Gustava Schindlera, který zemřel 13. února 1812 ve věku 5 let, ji roztrhlo srdce a uvrhlo na pokraj beznaděje. Jedinou nadějí a slastí srdce je nyní jeho duchem a roztomilostí mu podobný, nyní 3 roky a 9 měsíců starý bratr Emil Schindler. Ó, uvidí jej vyrůst v ušlechtilého a všeobecně užitečného světoobčana!?"

Friedrich Emil Schindler (1809 - 1867) jako žák zámeckého ústavu v Kuníně kolem věku pěti let, olej na plátně, kolem roku 1814 (obrazová sbírka zámku Kunín - Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín)

Foto: Jan Číp

Nedlouho před portrétováním Emil Schindler napíše malý lísteček, vložený potom do víčky farního kostela: "Slibuji, že se chci stát dobrým a hodným a tím také vykonat na světě něco dobrého."

Také tato slova plné naděje a úzkosti můžeme číst v listu, který Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Zeilu vložila v den svěcení nově postaveného chrámu Povýšení Svatého Kříže v Kuníně v roce 1813 do malé víčky kostela. A společně s ním je vzrušující číst vložený lístek malého Emila, ve kterém slibuje, že se chce "stát dobrým a hodným a tím také vykonat na světě něco dobrého." Právě do něj žena postižená úmrtím všech svých vlastních dětí, sužovaná těžkou nemocí a sama balancující na hraně života a smrti vkládala všechny své tužby a naděje. Jemu věnovala poslední část svého tragického života a jej také hodlala učinit

svým univerzálním dědicem. Vzdělávání a výchovu dětí se stala smyslem jejího života a jeden z jejích žáků - následovníkem.

Kdo to byl Friedrich Emil Schindler?

Začít vlastně musíme již jeho otcem Georgem Schindlerem, který působil nejprve jako pomocný učitel na vesnické škole v Kuníně, založené hraběnkou v roce 1787. Mladý učitel si získal hraběnkou důvěru a ta jej brzy učinila nejprve svým kancelistou a posléze osobním tajemníkem. Roku 1806 jej oženila se svou komornou a jednou z prvních žaček zámeckého výchovného ústavu - Juditou Goldovou, dcerou místního domkaře Michaela Golda - a následovala narození prvních dětí: 21. října 1809 se jako třetí v pořadí narodil chlapec Friedrich Emil Schindler. To již na jaře 1809 před hraběnkým návratem z velké cesty po Evropě zemřel jeho starší bratr Friedrich Georg a také o samotné hraběnce se hovořilo, že možná každou chvíli zemře. Za svou nástupkyni si již předtím vybrala svou oblíbenou baronesu a žačku Wilhelminu Honrichsovou z Wolfswarffen (dceru majitele zámku v Kunštátě), po návratu z cest však situace byla až úplně jiná: pro rozpory z Kunína odchází nejdříve hraběnkou oblíbenec a představený zámeckého učiliště Karel Josef Jurende (temperamentní mladík naznačuje, že jej zničila úřednická klika v čele s jeho bývalým přítelem kaplanem Turkem, jemu samotnému prý hraběnka nejednou slíbila držení svých statků) a po něm také milovaná "Mína". V této době hraběnka také společensky povznáší svého důvěrníka a tajemníka Georga Schindlera, když jej v roce 1810 učiní nájemcem svého statku a zámku v Jeseníku nad Odrou. Tehdy patrně její zrak padl na jednoho ze synů věrného spolupracovníka: malého Gustava Adolfa. Ten však jak víme 13. února 1812 zemřel. Na zámku v Kuníně se tak rázem jeho místo zaujal mladší bratr Emil ...

Na zámku se malému chlapci dostalo té nejlepší možné výchovy. V roce 1814 byl sice výchovný ústav úředně zrušen, hraběnka však ve výchově dětí pokračovala a na zámku vytvořila malý soukromý ústav pro děti svých úředníků. Smyslem jejího života se ale stal především milovaný Friedrich Emil Schindler, který jí měl nahradit vše, o co ve svém životě přišla.

Náklady na vzdělávání dětí, jistá lehkomyšlnost, důvěřivost ale také nevděk a hrabivost okolí nakonec vedly k dluhům a nutnosti odprodat statek a zámek Jeseník. V roce 1820 se Emilův otec společně s rodinou odstěhoval do Nového Jičína, ve kterém již působil další z důvěrníků hraběnkou, její hospodářský ředitel Georg Teltschik, nyní ve funkci správce tereziánského velkostatku. Zde se zabydlel nejprve v pronájmu v jednom z domů na náměstí a za několik let v hostinci U zlatého kříže na dolním předměstí. Bývalý tajemník hraběnkou a nájemce statku se stal majitelem hostince, navštěvovaného především formany. To vše se ale

malého Emila nedotýkalo. Stále žil v blízkosti své dobrodínky a ta jej v roce 1825 učinila v závěti svým univerzálním dědicem. Žena, stojící na konci svého života, v ní jasně stanovila, jak se má ubírat výchova budoucího dědice: v případě úmrtí se vychovatelem měl stát profesor Karel Nestler, blízký spolupracovník dávného hraběncina přítele Karla Christiana André

Anton Berger (1898 - 1867): *Friedrich Emil Schindler (1809 - 1867), olej na plátně, 1837 (obrazová sbírka zámku Kunín - Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín)*
Foto: Rudolf Jarnot

a nyní také věhlasný přírodovědec a národohospodář. "Až potom bude jeho výchova v dobročinných ústavách státu ukončena, bude jeden rok z názorných a výchovných důvodů cestovat naší na přírodní a umělecké poklady bohatou monarchií a pozorovat zde nejzajímavější vzorná hospodářství, továrny a technická zařízení stejně jako přírodní krásy a zvláštnosti ...", čteme v ustanovení hraběncina závěti. "Vnější forma cestování bude obstarána s moudrou simplicitou a šetrností, vzdálenou všeho luxusu a tříštění peněz, ale bez toho šetřit tam, kde skutečná nutnost a potěšení mohou podpořit nejšlechtetnější způsoby chování." Následující dva roky měl mladík strávit již v Kuníně, aby se přímo zde seznámil se všemi detaily vlastního zemědělství a administrativy a "mohl tím své úředníky vést se znalostí, přehledem, rozhledem a účelostí a tak byl užitečný svým poddaným a lidstvu. Takto vyzbrojen a vyučen, má si najít podle svého srdce manželku, která se jim stane matkou stejně jako on otcem."

25. května 1828 uprostřed rozkvetlé přírody v Kuníně hraběnka Truchsessová umírá, Friedrich Emil Schindler však již od loňského roku pobývá

na studiích na Polytechnickém institutu ve Vídni. Po studiích na zemědělské škole v Uhrách a cestách po monarchii se konečně vrátil do Kunína, aby zde splnil odkaz své příznivkyně. V roce 1837 se oženil se "ženou svého srdce": Stala se jí Ernestina Theresie Pfundhellerová, dcera bohatého novojičínského krásnobarvíře Karla Ludwiga Pfundhellerera a Theresie Hessové a následovaly společné děti.

Nepochybně musel mít před sebou obraz své předchůdkyně, v jejíž stopách hodlal pokračovat. Již v roce 1843 při moravsko - slezském slepeckém ústavu v Brně, na který přispíval svými dary, založil slepeckou nadaci na 2000 zlatých. Chlapeckému výchovnému ústavu 57. pěšího pluku Mihalovits věnoval jednou příspěvek 150 zlatých, věnovaný na dary při zkouškách, podruhé 55 loktů šedého sukna na kabáty. 100 zlatých věnoval postiženým povodněmi v Čechách roku 1845, roku 1848 na Těšínsku a v moravských horských oblastech, stejnou sumu věnoval téhož roku nově založenému invalidnímu fondu přerovského kraje. Roku 1854 si Friedrich Emil Schindler získal velké zásluhy jako člen zemské komise pro národní půjčku a roku 1858, kdy u příležitosti položení

základního kamene budovy vyšší reálky v Opavě věnoval této instituci příspěvek 3000 zlatých. Jeho záslužná činnost byla císařem v témže roce oceněna udělením šlechtického stavu s titulem "z Kunewaldu". Titul snad mohl ocenit aspirace muže, který tak vstoupil do vyšší šlechtické společnosti, stále však údajně zůstával obyčejným a skromným člověkem.

Anton Berger (1898 - 1867): *Ernestina Theresie Schindlerová (1816 - 1905), olej na plátně, 1837 (obrazová sbírka zámku Kunín - Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín)*
Foto: Rudolf Jarnot

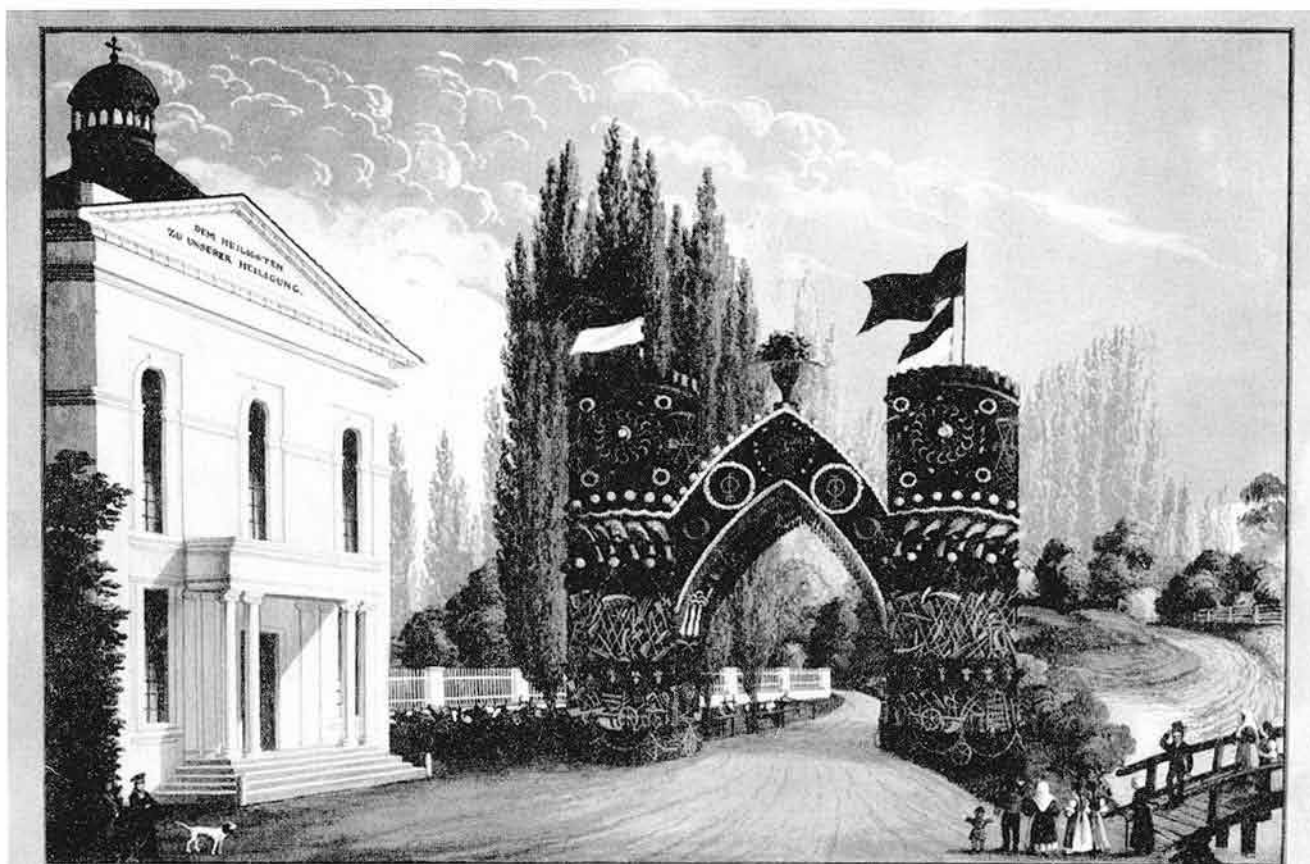
Friedrich Emil Schindler šlechtic z Kunewaldu, jak nyní znělo jeho jméno, byl majitelem výstavného dvojpatrového domu na Dolním náměstí v Opavě (roku 1851 byl jeho hostem u příležitosti návštěvy císaře Františka Josefa I. arcivévoda Karel Ferdinand), jeho místo však bylo především v Kuníně. Zde platil za mírného a zdatného hospodáře, oproti dřívějšímu chovu šlechtěných ovcí se zaměřil na šlechtěný kravařský skot (v roce 1857 byl na zemědělské výstavě ve Vídni oceněn stříbrnou medailí), v tamní panské cihelně zavedl tovární výrobu (jeho příbuzným ze strany manželky byl první novojičinský továrník Ferdinand Döpfer). Neúnavně se pokoušel zlomit nedůvěru vesnického obyvatelstva ve vzdělání, která zesílila zvláště po zrušení výchovného ústavu na zámku v roce 1814. Zasadil se o zvětšení školy, do výuky dívek zavedl ruční práce, přes odpor místních povolal do Kunína učitele Aloise Hausottera z Fulneka, který navázal na předchozí slavnou dobu kunínských škol ... Nemalé prostředky věnoval také na postavení věží u farního kostela Povýšení Svatého

Kříže a pořízení kostelních zvonů.

Značné prostředky daroval i na zřízení reálky v Novém Jičíně. Dlouhá léta stál v čele místní filiálky Zemědělského spolku a neustále se snažil o povznesení zemědělství na celém Kravařsku. Absolventi zemědělského kursu při novojičinské reálce měli prohlídkou jeho vzorného hospodářství možnost spojit své teoretické a praktické znalosti. Město Nový Jičín jej prohlásilo v roce 1860 svým čestným občanem.

Když 18. března 1867 na zámku v Kuníně umíral, zanechal po sobě odkaz, který převzal od své velké předchůdkyně. Ta své poselství uložené ve vížce farního kostela zakončila slovy: "Kéž jednou vyrostete lepší pokolení, ze kterého se budu ještě těšit v lepším světě a na jehož život a skutky budu moci pohlížet s velkým pocitem blaženosti." Ostatky Friedricha Emila Schindlera spočinuly po boku rodičů a jeho vlastních dětí v hrobce vybudované nad hrobem hraběnky Marie Walburgy. Zdá se, že svůj dětský slib Emil Schindler dodržel.

Jaroslav Zezulčík

Gustav Seibert: Triumfální oblouk postavený majitelem panství Friedrichem Emilem Schindlerem u příležitosti průjezdu arcivévody Františka Karla obcí Kunínem 4. října 1845, litografie 1845

Triumfální oblouk postavený na počest průjezdu arcivévody Františka Karla, bratra budoucího císaře Františka Josefa I. symbolizoval spojení Kunína se zemí a zemědělstvím, ustájený kravařský skot před plotem zámeckého parku největší chloubu majitele panství. Ve vížce nedalekého kostela Povýšení Svatého Kříže se stále nacházel písemný slib, který jako malý chlapec učinil.

Z Kunína se arcivévoda odebral do Nového Jičína, kde posvačil v kavárně "U zlatého jelena" na náměstí a navštívil zdejší nejstarší soukenickou továrnu Ferdinanda Döpfera na Zelených příkopech. Šlo o Schindlerova příbuzného: bratr jeho manželky Ernestiny za choť pojal Döpferovu sestru Marii.

Neposlušný žák: Generál četnictva, baron Josef von Kronenberg

Josef baron von Kronenberg, generál rakouského četnictva
(reprofoto: Jan Číp)

Z deníku Karla Josefa Jurendeho

15. srpna: Kronberger a Gold se ráno bez dozoru houpali na novém zábradlí.

17. srpna: Kronberger měl při sobě množství špendlíků,

říká, že je našel v ženském pokoji pod postelí.

21. srpna: Učitelka Amálie si mi stěžovala, že Kronberger nedává vůbec pozor.

26. srpna: Amálie si stěžovala, že malá Fany je zlobivá a nesnášenlivá, při sebemenší věci kolem sebe kope a bije, zvláště když odpovídá jiný, když chce odpovídat ona. Hodinu proto zůstala jako by byla poslána ke mně a ve vězení.

27. srpna: Stížnost na Kronbergra, že v zahradě sbíral pod stromy ovoce.

31. srpna: Slavnost v Bartošovickém lesíku - Kronberger zůstal za trest sám.

2. září: Učitelka Amálie si stěžovala, že malá Fany se zcela hrubě provinila proti poslušnosti, ještě na trojí až čtvrté napomínání byla neposlušná a včera zase kolem sebe kopala.

3. září: Stížnost Amálie na Fany kvůli neposlušnosti a zlobivosti. - Vyjádření spokojenosti s Kronbergrem. Nechal jsem si jej k sobě zavolat a vyjádřil jsem mu svou spokojenost.

23. září: Stížnost Amálie na nesnášenlivost Kronbergra, jak na Válečném kopci tak dnes ráno. Určil jsem, že při naší budoucí zábavě bude z naší společnosti vyloučen.

29. září: Spokojenost s Kronbergrem. Poznámky o Fany, tento týden nebyla jinak zlobivá, ale nepletla a podle údajů Amálie se chovala mileji."

Roku 1805 přišel do Kunína nový učitel a záhy zaujal místo představeného zámeckého ústavu. Karel Josef Jurende působil jako vychovatel u hraběncina právníka Dr. Augustina Schindlera (rodáka z Nového Jičína) v Brně a zde jej hraběnka objevila. Byla nadšena jeho mládím, znalostmi a nabídla mu místo ve svém ústavu. V červnu byl Jurende žákům představen a ihned se ujal reorganizace ústavu. Vytkl si přitom tři hlavní cíle: výchovu chlapců v ústavu, reformu moravských kalendářů (nacházely se v žalostném stavu) a výsadbu nových stromů. Roku 1809 skutečně vyšel první ročník "Moravského poutníka" a v Kuníně dal Jurende vysadit na milion jader ovocných stromů. Byl téměř o dvacet let mladší než hraběnka, oba se však při výchově dětí sblížili natolik, že v prosinci jej hraběnka uvedla do svých pokojů a přátelství přerostlo v intimní vztah ...

Jurende si poznamenal, že ústav se v době jeho příchodu nacházel v dosti žalostném stavu. Nejprve byla na nový základ položena výuka matematiky ("v počtech to vypadá zle, chovanci nic neumí", píše Jurende), dále fyziky, přírodopisu, zeměpisu a dějepisu. Nezapomínalo se na výuku francouzštiny, latiny, hudbu, byla vyučována hra na klavír, zpěv, důležitá byla i výuka kreslení. V ústavu měl panovat přísný řád. Žáci byli rozděleni do několika tříd, výuka byla

zahajována ráno v pět hodin (budíček byl již o něco dříve a byl oznamován zvukem vojenského bubínku) a končila pozdě v sedm hodin večer. Vrchní vládkyní ústavu byla hraběnka, která děti vyučovala náboženství. Další učitelkou byla sestra panského sládky Františka ("Fany") Wernerová, pro níž měl Jurende pouze slova chvály: je tichá, trpělivá, děti ji milují. Mimo kreslení vyučovala také hru na klavír, zpěv a měla na starosti dívky. Jeho další oblíbenkyní byla učitelka Amálie Ullmannová ("velmi hodné děvče, plná dobrých úmyslů"), která se však k Jurendeho smutku již příštího roku provdala do Nového Jičína za jednoho lékaře. Pořádek v pokojích dětí, které prý byly královstvím blech měla na starosti Jurendeho sestra. Byli zde i další mladí učitelé: Anton Schneider, Georg Tannenberger (měl na starosti gymnastiku) - všechno bývalí chovanci ústavu. A v říjnu 1807 přišel do Kunína Jurendeho přítel a nový zámecký kaplan Josef Turek.

Mimo vojenský řád panoval však v kunínském ústavu také duch tolerance a snášenlivosti. Náboženství, které zde bylo přednášeno, bylo pojímáno spíše pastorálně, tak, aby neuráželo citění jinověrců. Vedle katolíků se v ústavu setkáme také s evangelíky, hraběnka se ujala výchovy dcery evangelického pastora ze Suchdola a zároveň vdovce Georga

Richtera. Svůj sňatek pak Elisabetha ("Líza") Richtrová uzavřela v roce 1806 se synem dalšího pastora v zámecké kapli v Kuníně: Vzpomeňme na to, že místo zámeckého kaplana bylo kdysi v Kuníně založeno bábou Marie Walbury hraběnkou Marií Eleonorou z Harrachu, aby zde bylo vymýceno tajné nekatolictví a útky poddaných do hornolužického Ochranova. Ještě v lednu 1807 kunínskou hraběnkou denuncoval její kaplan a bývalý "jakobín" František Štěpán Hanke, za to, že se v zámecké kapli zpívají ochranovské písničky! Setkali bychom se zde s dcerou vsetínského evangelického pastora Julii Šimkovou, v roce 1806 si ji však matka odvedla zpět a Jurende se zlobil: raději by viděl, kdyby děti v ústavu spíše přibývalo. A o vánocích 1807 přivedl do Kunína svého devítiletého syna Františka evangelický učitel z Hodslavic Jiří Palacký ...

Příchod Jurendeho podle všeho znamenal zlom v dosavadní praxi ústavu. Mladý a ambiciózní muž udržoval rozsáhlé styky s předními brněnskými osvícenci a na prvním místě s Karlem Christinem André, bývalým spolupracovníkem Christiana Gotthilfa Salzmana ve Schnepfenthalu, kde zpočátku vedl výuku gymnastiky a posléze výuku dívek. André se se svým ústavem osamostatnil a v roce 1798 se přestěhoval do Brna, aby zde nahradil dřívějšího hraběnkina rádce a představeného brněnské evangelické obce (tajného ilumináta a zednáře) Viktora Heinricha Riecka, který se rozhodl monarchii opustit. André se stává záhy vůdčí osobností vědeckého života,

organizuje, koresponduje a vytváří základy nové liberální společnosti na Moravě. Do jeho okruhu náležel také Jurende a tak se s Andrého výchovným modelem setkáváme rovněž v Kuníně. Jeho základem byla disciplína (Jurende si po příchodu nařikal na to, že děti o ní nic nevědí, delegace dětí prý hraběnce vypověděla poslušnost) a neustálý dohled. Jurende zavedl závazný vyučovací plán, položil důraz na přírodní vědy, v Kuníně byly pravidelně podnikány vycházky do okolí, při nichž byla poznávána příroda, dětem byly svěřovány různé úřady, které je vedly k zodpovědnosti: starší děti učily mladší a Andrého výchovný prvek tak přispíval k rozvíjení jejich pedagogických schopností. Z Andrého modelu byl v Kuníně převzat i detailní systém odměn a trestů, motivující děti k neustálému zdokonalování. Důležitou roli ve výuce hrála zdravá strava, otužování a gymnastika: nebudeme daleko od pravdy, když prohlásíme, že výuka tohoto předmětu byla v Kuníně zavedena jako vůbec první v celé rakouské monarchii!

Zpět však k našemu deníku. Každý deník má své kouzlo. Ten, který si roku 1806 po svém příchodu do Kunína založil nový představený zámeckého ústavu Karel Josef Jurende, pak kouzlo mimořádné. Zprvu neznámá, zpravidla pouze křestní jména učitelů a dětí, vytvářejí malé leč poutavé příběhy a vtahují nás do jejich každodenního života, který by nám zůstal jinak uzavřen, znám pouze z útržků a zpráv. Že čistě zažloutlé stránky deníků, zapomenuté příběhy malých dětských hrdinů, je vzrušující netřeba ztrácet

	<i>pondělí</i>	<i>úterý</i>	<i>středa</i>	<i>čtvrtek</i>	<i>pátek</i>	<i>sobota</i>
5-6 hodin	číslové a mírové poměry	jazykové cvičení	číslové a mírové poměry	jazykové cvičení	číslové a mírové poměry	číslové a mírové poměry
6-7 hodin	náboženství	náboženství	náboženství	náboženství	náboženství	náboženství
7-8 hodin	německé články	německé články	francouzský jazyk	německé články	německé články	francouzský jazyk
8-9 hodin	německé články	německé články	náboženská čtení	německé články	německé články	francouzský jazyk
9-10 hodin	hudba	hudba	hudba	hudba	hudba	hudba
10-11 hodin	náboženská čtení	náboženská čtení	hudba	náboženská čtení	náboženská čtení	náboženská čtení
11-12 hodin	kreslení	počty	kreslení	počty	kreslení	počty
12-13 hodin	oběd a úklid	oběd a úklid	oběd a úklid	oběd a úklid	oběd a úklid	oběd a úklid
13-14 hodin	klavír	klavír	klavír	klavír	klavír	klavír
14-15 hodin	krásnopis	kreslení	krásnopis	kreslení	krásnopis	kreslení
15-16 hodin	přírodopis	přírodopis	přírodopis	přírodopis	přírodopis	přírodopis
16-17 hodin	zpěv	zpěv	francouzský jazyk	zpěv	zpěv	hudba
17-18 hodin	německý sloh	francouzský jazyk	německý sloh	německý sloh	francouzský jazyk	hudba
18-19 hodin	světové dějiny	zeměpis	zeměpis	světové dějiny	zeměpis	zeměpis

Týdenní rozvrh výuky 2. třídy chlapců na kunínském výchovném ústavu z roku 1806

26. Die Ereignisse in der Krongruen, wie
 manuskript der in Fichtenstamm
 von Kronenberger, die Babetta nicht
 die Babetta, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht

13. Die Babetta, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht

27. Die Babetta, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht
 Kronenberger, die die Babetta nicht

"26. října: Šla za závěs, napomínali jsme ji, aby odtud vyšla po dobrém, neuposlechla, Babetta ji vyvedla, chtěla ji posadit na židli, ona se však vzepřela, sedla si na zem a svou zlobu chtěla vybit na Josefovi (svém bratrovi Josefovi Kronbergrovi - pozn. JZ), který ji nic neudělal. To se stalo, když velcí byli v kostele. Za celý týden jí chybí 13 bodů.

27. října: Hned ráno byla velmi neposlušná, poněvadž po druhém buzení ještě nechtěla vstávat a když vstala z postele byla přinejmenším půl hodiny v košili, protože byla líná.

Z poznámek o chování Fany Kronbergrové z října roku 1806

slov. O mnoho vzrušující je však až následné pátrání v archivech, knihovnách, rozkrývání dětských jmen a jejich osudů - až do doby stáří. Je to nekončící práce, hraničící s posedlostí, někdy bezvýsledná, někdy zůstávající stát někde na půli cesty, čekající na šťastnou ruku badatele.

Josef Kronenberger je toho příkladem. Rodák z Uher (ročník 1795) se dostal do Kunína náhodou. Jeho otec byl vojenským lékařem a na počátku 19. století zde táhl se svým regimentem. Jeho manželka náhle zemřela a svého syna měl sebou. Otec byl zoufalý a nevěděl, co si má s malým synkem počít. Tehdy se hraběnka polosirotkou ujala a svěřila jej do péče svého učitele a pozdějšího obročního

Antona Schneidra - později jej nechávala vzdělávat na svém zámeckém ústavu. Asi ve čtrnácti letech se mladý Kronenberger nechal proti vůli hraběnky naverbovat do armády a jako tambor pak prodělal závěr válek proti Napoleonovi. Hraběnce se odvážil ukázat na očích teprve až jako poručík, kdy ji vyhledal v Kuníně a až do konce svého života jí pak prý nepřestal být vděčný. Sám prošel závratnou kariérou: z poručíka mysliveckého batalionu až po generála četnictva, držitele baronského titulu (z Kronenbergra se stal svobodný pán von Kronenberg) a pobočnicka zakladatele rakouského četnictva polního podmářšálka Johanna Franze svobodného pána Kempen von Fichtenstamm. Tolik zprávy dcer pozdějšího majitele kunínského zámku Friedricha Emila Schindlera šlechtice von Kunewald.

Je to možná až pikantní vědět, že jeden ze zakladatelů četnictva v Rakousku náležel mezi vyhlášené nezbedy zámecké školy v Kuníně - a že sdílel stejné školní lavice jako pozdější Otec národa František Palacký! Se svým bratrem Josefem si nezadala ani jeho sestra - "malá Fany", o jejíž přítomnosti v Kuníně bychom neměli bez deníků vůbec ani potuchy. Život polosirotků v cizím prostředí nebyl zpočátku asi vůbec jednoduchý, Josefova dobrodružná povaha se projevila i v jeho útěku z Kunína. Ještě v roce 1823 si na Josefa Kronenbergra vzpomněla i jeho dávná učitelka Fany Wernerová. Žila na zámku v Kuníně jako svobodná ("stane se jednou výtečnou hospodyní, dobrou matkou", napsal o ní v roce 1806 Jurende) v osamění a jako společnice nemocné a stárnoucí hraběky a v tomto roce si vyměnila několik dopisů se svým dávným přítelem z dob slavné zámecké školy v Kuníně - Karlem Josefem Jurendem. Záviděla mu přízeň a lásku bývalých žáků a napsala, že mnoho jejích chovanců jí lásku a péči odplácí naopak nevděkem. A na malý lísteček k dopisu připsala: Pokud budete hovořit s poručíkem Kronenbergem, nezmiňujte se prosím o mně. Srdce barona von Kronenbergra však natrvalo patřilo Kunínu a jeho tamním dětským létům. Do Kunína vždy pravidelně zajížděl a navštěvoval zde zámeckého pána Friedericha Emila Schindlera. Ještě k letům 1860 a 1861 si můžeme jeho podpis přečíst mezi svatebními svědky nejstarších dcer majitele zámku. Ernestina Draudt von Valtione a Walburga Binder von Hohenstreiben ještě na počátku 20. století autorovi monografie o kunínské hraběnce vyprávěly příběh Josefa Kronenbergra - barona von Kronberg.

Generál rakouského četnictva baron Josef von Kronberg Vlastní životopis svého spolužáka Františka Palackého asi nikdy nečetl. Pokud by jej však přeci četl, určitě by větu o letech strávených v Kuníně bez váhání podepsal: "Byl to krásný jarní čas života mého!"

Jaroslav Zezulčík

"Chovanci došli již daleko ve skákání, lezení, běhu a rovné chůzi po vodorovném úzkém stromu. Přeskakují značné výšky jak s tyčí tak bez ní, lezou do výšky po hladkých provazech a stromech a umějí se také navzájem vyhnout na úzkých rovinách aniž by vyšli z rovnováhy. Věší se také na dosti dlouhou dobu celou vahou těla za ruce z výšky dolů."

Z „Fragmentu dopisu jednoho cestujícího“, popisujícího výchovný ústav na zámku v Kuníně v roce 1797.

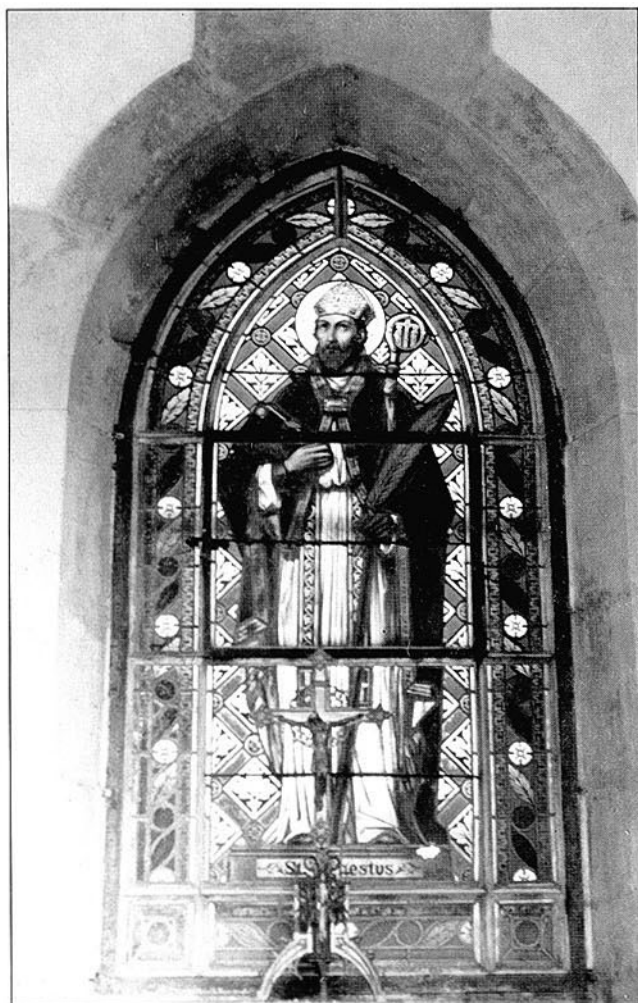
Ilustrace z knihy *Gymnastik für die Jugend - Schnepfthal 1793* (zámecká knihovna Kunín).

Rodem nerovný: Josef Friedrich landkrabě Fürstenberg

"K nástupnictví jsou povoláni nejprve mí mužští potomci mužského rodu, narození v právoplatném manželství.

Vyloučení však jsou:

- 1) ten kdo se zavázal k svobodnému životu a nemůže proto родit,
- 2) ten, kdo se ožení s ženou, mezi jejímiž rodiči, prarodiči, praprarodiči a rodiči praprarodičů byli někteří nebo také pouze jeden z předků nešlechticem, i se svými dědici a dědici dědiců, ovšem pouze tak dlouho, dokud bude k dispozici mé mužské a manželské potomstvo z mužského rodu způsobilé k nástupnictví,
- 3) kdo se nepřiznává k římsko - katolické víře ...."

*Vitráž pohřební kaple Fürstenberků: svatý Ernst
Patron zemřelého svatý Ernst z Neresheimu byl benediktinským mnichem ve Zwiefaltenu, odkud roku 1119 přišel do nově založeného kláštera v Neresheimu na severozápad od Augšpurku, kde se stal prvním opatem.
Za křížové výpravy do Svaté země byl Arnošt zajat Saracény a 7. října 1148 v Mekce za strašných bolestí umučen.
(foto: Miroslav Vlček)*

Listování zdánlivě nudnými svazky knihovny může být někdy vzrušující. To když čtenář narazí na nenápadnou záložku, připisek, parafu, malý náznak předchozího zájmu. Pak se mu otevírá svět neznámého čtenáře: nalezne zde otisk duše. "Rodové zákony knížecího a landkraběcího rodu Fürstenberků" (Tübingen 1870) v kunínské zámecké knihovně patrně mnoho čtenářů nikdy neměly. Trpělivé listování knihou nám však přece jednoho odhalí: jeho tužkou načrtnutěná znaménka neomylně doprovázejí každou zmínku o neplnoprávném (morganatickém) manželství uvnitř starého a váženého rodu. Přísná litera zákona postihovala tvrdou a nekompromisní sankcí - vyloučením z nástupnictví a podílu na lákavém fideikomisním dědictví - každého, kdo uzavřel sňatek s ženou nešlechtického původu. Takto hovoří také citovaný 2. odstavec fideikomisního ustanovení prince Emila z Fürstenberka z 1. června 1866.

Není pochyb, že ruka čtenáře náležela jednomu z Fürstenberků, zdržujících se na zámku v Kuníně. Začneme tím prvním. Ernst Egon landkrabě z Fürstenberka pocházel z vedlejší landkraběcí větve rodu sídlící na dolnorakouském zámku Weitra (česky Vitoraz). Narodil se v roce 1816 jako nejmladší syn landkraběte Friedricha Karla Egona, držitele fideikomisního panství Weitra a nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda I. a princezny Marie Terezie ze Schwarzenberka. Po studii práv vstoupil do státních služeb, působil na místodržitelstvích v Grazu, Innsbrucku a Brně, na počátku 50. let však ze státní služby vystoupil a začal se věnovat správě statků svého otce. Roku 1854 od svého bratra, olomouckého arcibiskupa Friedricha Egona, obdržel arcibiskupský lenní statek Horní Moštěnice u Přerova a o několik let později také statek Přestavlky. Oba statky však v roce 1870 odprodal a od dědiců zemřelého Friedricha Emila Schindlera koupil statek a zámek Kunín.

Na nový zámek dorazil s manželkou a malým synem poprvé 31. května 1871, jak však pamětníci vzpomínali, zdržoval se zde pouze od května do září, potom zase odcestoval do svého bytu na Grünnergasse ve Vídni. Jejich příjezd do Kunína byl vždy malou událostí. U zámku nastoupili místní veteráni (landkrabě byl jejich protektorem), hasiči a potom se pochodovalo do místního pivovaru, který byl v té době vyhlášeným výletním místem a známý svým výborným pivem. Zde se na počest landkraběte pak zdarma vypilo nějaké to pivo.

Zámecký pán brzy vstoupil do politiky: po vzniku říšské ústavy se roku 1861 stal poslancem moravského zemského sněmu, později roku 1879 a 1885 také říšského sněmu. Jeho působení zde však nebylo nikdy výrazné. Vždy stál ve stínu svého staršího bratra a kardinála Friedricha Egona, možná nejvýznamnějšího olomouckého arcibiskupa 19. století. Více než jako politik byl ale znám spíš jako milovník přírody a výtečný znalec zemědělství a lesnictví. Obec Suchdol nad Odrou jej jmenovala svým čestným občanem, bylo o něm známo, že věnuje pozornost vesnickému obyvatelstvu a zvláště přízeň studentům. Za své postavení mu bylo vděčno nemálo chudých a snaživých studentů.

Landkrabě Ernst Egon byl první, kdo porušil přísné zákony rodu a pojal za choť neurozenou a jinak neznámou Karolinu Busek z Prahy. Když roku 1889 ve Vídni zemřel, zanechal po sobě vdovu a jediného syna Josefa Friedricha, malá dcera Gabriela zemřela již jako pětiletá v roce 1865. Tělo zemřelého tehdy bylo vlakem převezeno z Vídně do Kunína a za velké účasti pohřbeno u vchodu do místního hřbitova. Ještě ve stejném roce byla na hřbitově vztyčena malá rodinná hrobka s cihlovou kaplí, jejíž průčelí zdobí hrdý fürstenberský znak. Okno nad oltářem pak nese vitráž a na ní obraz patrona zemřelého: svatého Ernsta.

Pocházejí snad poznámky v knize rodových zákonů od landkraběte Ernsta Egona? A nebo snad až od jeho syna landkraběte Josefa Friedricha?

Zdánlivě nezajímavé poznámky nás přivádějí k dalšímu ještě méně známějšímu členu rodu. Josef Friedrich (nazývaný "Fritz") landkrabě z Fürstenberka se narodil roku 1860 v Brně. V mládí zahájil kariéru u dragounů. Víme, že roku 1880 po odložené zkoušce vstoupil jako kadet do 6. pluku dragounů prince Alexandra Hessenského, v roce 1882 zde byl již poručíkem, 1887 nadporučíkem a roku 1893 byl povýšen na rytmistra 2. třídy. O dva roky později však odchází do zálohy a ve stejném roce 1895 pro dluhy také odprodává otcovský zámek a panství Kunín. Jeho novými majiteli se stávají Viktor a Marietta rytíři von Bauer. V názncích se hovořilo o tom, že se landkrabě stal "obětí štědrosti a zálib" a přes všechny pozdější snahy nemohl prý tomuto vývoji zabránit. Také on se oženil s rodem nerovnou ženou Marií Wrazillovou, rodačkou z Opavy. Těšil se přízni svého strýce arcibiskupa Friedricha Egona, který na něj v závěti pamatoval hodinkami. V roce 1900 ve Vídni zemřela jeho matka Karolina a byla převezena po bok svého muže do Kunína. Podobný osud měl brzy následovat i jejich společný syn. Jeho zdraví podkopávala hořká zklamání a po opakovaném

chrlení krve zemřel v roce 1906 v Giesslingu u Vídně. Jeho přáním bylo spočinout společně s rodiči a jedinou sestrou v rodové hrobce v Kuníně. Byl posledním z kunínské větve skvělého rodu - sám nikdy neuznán za rovného rodem. Jeden pisatel na závěr jeho nekrologu napsal: "Tak končí nádhera světa. Ať odpočívá nyní v pokoji."

Je možné, že značky v knize pocházejí také od tohoto Fürstenberka? Jaký se tu otevírá před námi svět? Zahořklého, zasmušilého čtenáře, jak by se na první pohled mohlo zdát? A nebo snad znamení měla

Rodový znak Fürstenberků s podpisy: "Caroline Landgräfin Fürstenberg - Busek, Fritz Landgraf Fürstenberg"
Pamětní kniha oslav stříbrné svatby hraběte Felixe Vettera von der Lilie a hraběnky Idy Vetrové von der Lilie, rozené hraběnky Arz - Wasegg, na zámku Nová Horka 27. října 1880
Zámecká knihovna Nová Horka (foto: Jan Číp)

Na počest jubilantů přítomnými hosty na zámku hrána veselohra: "Servus Herr Stutzerl."

Role pana Stutzerla, obchodníka se šafránem z Retzu: landkrabě Fritz Fürstenberg.

čtenáře pouze upozornit na nerovné postavení uvnitř vlastního rodu? Zdá se, že stojíme někde blízko, pravdu se však patrně již nedozvíme.

V obrazárně zámku Kunín se obrazy obou Fürstenberků nedochovaly. Teprve nedávno se podobizna - jedná se vlastně o vlastně karikaturu - mladého landkraběte "Fritze" - podařilo nalézt v neznámém a ojedinělém souboru. V 80. letech jej vytvořil syn majitele zámku v Bystřici pod

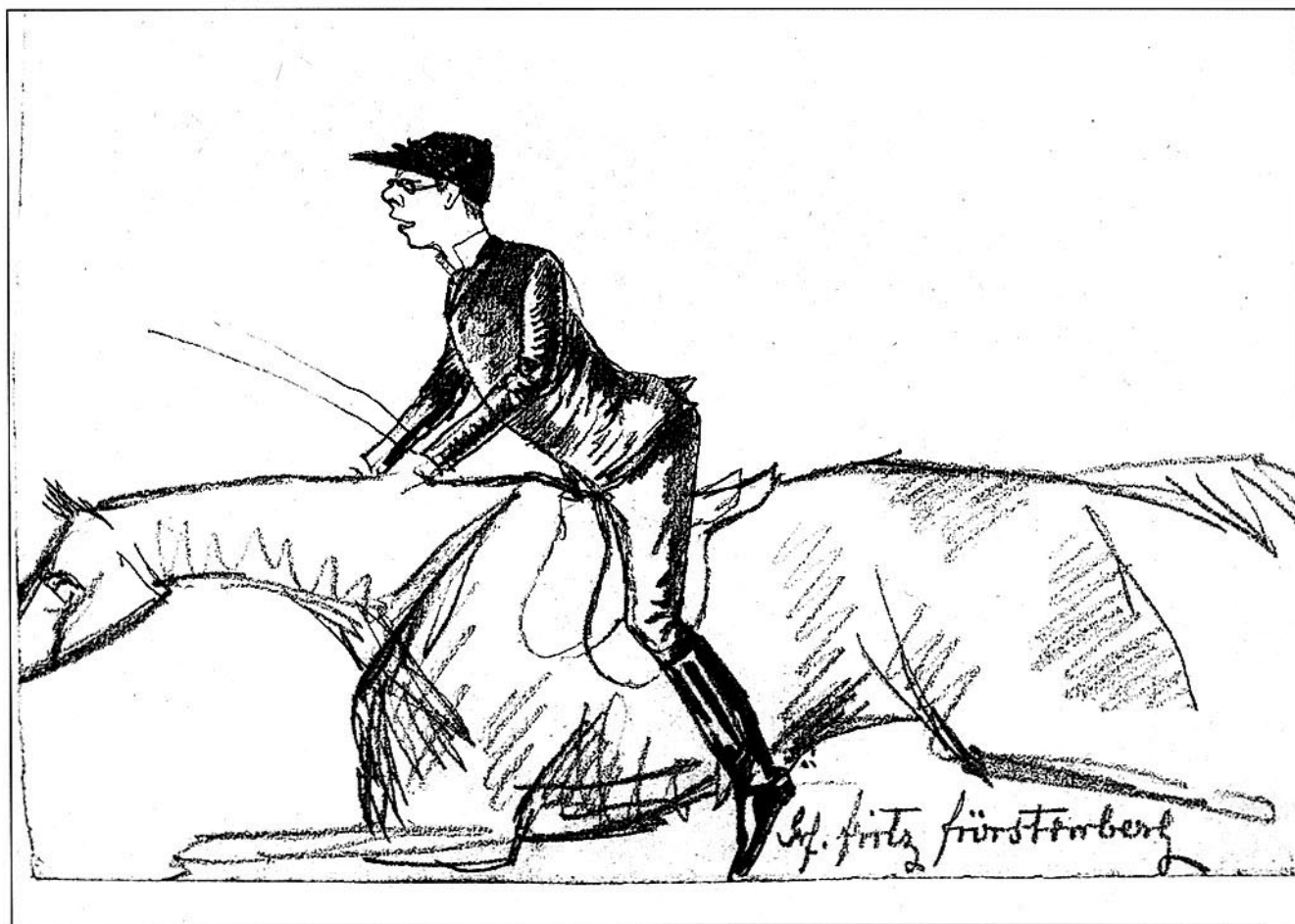
Hostýnem, baron Olivier von Loudon. Objev sbírky představuje malou kulturní senzaci: na kouscích papíru si zde mladý aristokrat tužkou a uhlem zaznamenal zkarikované podoby šlechticů, tak jak je znal z jejich návštěv na bystřickém zámku nebo na dalších zámcích Moravy. Působivé karikatury zaznamenávají charakteristický výraz tváře, držení těla, chůzi, charakteristické záliby. V karikatuře amatérského kreslíře označené "Grf. Fritz Fürstenberg" pak před nás předstoupí mladý subtilní muž s kulatými brýlemi, v jezdeckém úboru, s žokejskou čepicí a - jak jinak - na závodním jezdeckém koni, překonávající překážku. Zdá se, že tu nahlížíme do dalšího světa mladého Fürstenberka: světa závodních koní a dostihů.

Víme, že od roku 1880 sloužil u 6. pluku dragounů, jehož důstojníci byli známi jako odvážní a bravurní jezdci. Dokumentuje to skutečnost, že za svého čtyřletého působení v Haliči získal při veřejných závodech každoročně první cenu vždy jeden

z důstojníků pluku, landkrabě Fürstenberg pak celkem třikrát: roku 1883 na koni "Epouseur" (steeplechase ve Lvově), 1885 na "Friseurovi" (překážkový dostih ve Lvově) a roku 1886 na koni "Koskotte" (důstojnický steeplechase ve Vídni). Plukovní dějiny uvádějí dalších vítězství: 1887 (závody v Ödenburgu), následujícího roku se nadporučík landkrabě Fürstenberg měl na "Osobním husarovi" ("Leibhusar"), sedmiletém černohnědém valachovi od Claviga, za pluk účastnit distančního závodu mezi rakouskými a německými důstojníky, konaného z Vídně do Berlína a zpět. Pro zranění nohy však před odjezdem musel nakonec závod vzdát.

Víme, jací lidé oba Fürstenberkové byli? Jaký život žili, jaký byl jejich myšlenkový svět? Nemůžeme to s určitostí říct, oba však žili zajímavé životy - a z malých střípků skládáme mozaiku, jejíž doplňování nikdy nekončí ...

Jaroslav Zezulčík

Remigius Olivier baron von Loudon (1857 - 1902): Josef Friedrich landkrabě z Fürstenberka (1860 - 1906), kresba uhlem na papíře, kolem 1880 (zámecká sbírka Bystřice pod Hostýnem)

Rytíř ducha: JUDr. Viktor rytíř von Bauer

Dr. Viktor rytíř von Bauer (1876 - 1939), od roku 1898 poručík dragounského pluku č. 6. Fotografie, kolem roku 1900 Státní zámek Lysice - svoz Bauerova rampa (reprofoto František Holub)

"Jsme usedlí Židé, moravští Němci s českými kořeny, ale především Evropané", to je stručná charakteristika odkazu rytíře JUDr. Viktora Bauera. Těmito slovy poslední majitel zámku v Kuníně vysvětloval mladšímu synovi "Hellimu" (Helmutu Viktorovi) po příchodu nacistů k moci identitu své vlastní rodiny. Právník, národohospodář, velkopodnikatel, statkář, diplomat, politolog, člověk s všestrannými zájmy od umění až po vzduchoplavectví. Narodil se 2. dubna 1876 v Brně jako nejstarší syn úspěšného velkopodnikatele rytíře Viktora Bauera a Marietty Bauerové, dcery známého moravského politika a archiváře Petra rytíře Chlumeckého. Vystudoval gymnázium v Brně, práva na univerzitách v Lipsku, Ženevě a ve Vídni, od roku 1898 na krátkou dobu sloužil jako poručík u 6. dragounského pluku (5. října 1899 jej na zámku v Kuníně navštívil jeho vojenský kamarád a také poručík u 6. dragounů arcivévoda Heinrich Ferdinand

Toskánský). Touha po dobrodružství a romantice mladého muže nepochybně přivedla k touze stát se také vzduchoplavcem.

V knihovně zámku Kunín dodnes můžeme spatřit originální exlibris se zcela nezvyklým námětem: letoun silně připomínající Bleriot (hornoplošník s motorem Gnome o výkonu 50 koní a rychlostí nad 95 km/hod.) míří k horizontu hory ozářené vycházejícím sluncem. Autorem exlibris z roku 1910 je Richard Lux, motiv však vypovídá o nositeli víc, než by se na první pohled mohlo zdát.

Novodobé rytířství již neholduje turnajovým soubojům, nastupuje doba techniky a rytířství ducha, doba letů na vzdušných ořích, kde však nechybí ani místo pro romantiku a dobrodružství. Také to jistě vedlo mladého Viktora Bauera v roce 1911 k rozhodnutí složit pilotní zkoušky ve Vídeňském Novém Městě a zařadit se mezi snad vůbec první piloty - vzduchoplavce v Rakousku - Uhersku. Zkoušky skládal na stroji Etrich - Taube, u kterého se na chvíli zastavíme: Jeho konstruktérem byl Ing. Igo Etrich, rodák z Trutnova v Čechách, průkopník motorového létání v Rakousku - Uhersku a významný konstruktér textilních strojů (pouze pro zajímavost zde uvádíme skutečnost, že jeho matkou byla dcera dalšího významného textilního průmyslníka Jean-Francois Regniera z Fulneka). Jednalo se o hornoplošník s motorem Austro-Daimler o výkonu 120 koní s rychlostí na tehdejší dobu neuvěřitelných 115 km/hod. Letoun měl charakteristická

Jeho císařská a královská Výsost arcivévoda Heinrich Ferdinand Salvator (1878 - 1969), od roku 1897 poručík dragounského pluku č. 6, roku 1899 host poručíka Dr. Viktora Bauera na zámku v Kuníně. Fotografie, kolem roku 1903. Alfons von Wrede: Geschichte des k. u. k. mährischen Dragoner Regimentes Albrecht Prinz von Preussen No. 6, Brünn 1906 (reprofoto: Jan Číp)

velmi tenká křídla ve tvaru holuba - odtud tedy název "Taube" - "holub". Stroje Etrich-Taube tvořily páteř rakouského letectva na začátku 1. světové války a pilotáž těchto strojů vyžadovala velkou dávku odborných znalostí a dovedností, rychlou reakci a také značnou dávku osobní odvahy a nemalou míru štěstí.

V této době - v roce 1915 - však Viktor Bauer zaměřuje svou pozornost také k dalším otázkám. Se svými spolupracovníky geografem Dr. Erwinem Hanslikem a orientalistou Dr. Edmundem Küttlerem

Margaretha rytířka von Bauer (1894 - po roce 1945) se syny Heinzem Güntherem - "Heinim" (1908 - 1935) a Helmuthem Viktorem - "Hellim" (1913 - 1944), kolorovaná fotografie, 1913 (obrazová sbírka zámku Kunín - Okresní vlastivědné muzeum Nový Jičín)

Foto: Jan Číp

Pěvkyni Margarethu Druschba, dceru Alexandra Druschba a Filomeny Vavruškové pojal Dr. Viktor rytíř Bauer za manželku až po smrti svých rodičů na konci roku 1911. Obraz byl darován k Vánocím 1913 v Dráždanech, kde rodina tehdy pobývala.

(ten v letních měsících na počátku 20. let bude hostem zámku v Kuníně a zkatologizuje tamní zámeckou knihovnu) zakládá Institut pro kulturní bádání a pléduje pro spolupráci uvnitř střední Evropy. Tyto myšlenky jej budou provázet po celý zbytek života. Udržuje kontakty s intelektuální elitou tehdejší Evropy (za všechny jmenujme architekta Adolfa Loose, tvůrce jeho vily a budovy rafinerie cukrovaru v Hrušovanech, malíře Egona Schieleho, který jej portrétoval a další). Jeho silné sociální citění se projevuje moderně pojatou výstavbou provozu hrušovanského cukrovaru a sociálního zázemí pro své zaměstnance. O svůj majetek je nakonec nucen svěst třicetiletý nerovný boj. V průběhu 30. let 20. století suma-

Pamětní ražba k úmrtí rytířky Marietty von Bauer - Chlumecký (1856 - 1911), matky Dr. Viktora rytíře von Bauer s portrétem zemřelé a aliančním znakem rodin rytířů Bauer a Chlumecký (foto: František Holub)

rizuje své názory a myšlenky do několika knih a v mnohém předbílá svou dobu: jeho cílem je sjednocená Evropa, respektující kulturní identitu a rozdílnost jednotlivých národů. Pravda, jednalo se o myšlenky ne nepodobné těm, které stály u zrodu pozdějšího evropského společenství. Konec 30. let však myšlenkám tohoto druhu nepřál, nástup autoritativních režimů byl pro myšlenkový svět Viktora Bauera nepochybně tragedií. Umírá na svém zámku v Kuníně v půl páté ráno 3. srpna 1939. Náhrobek jednoho z našich Evropanů, originálního člověka, novodobého rytíře ducha bychom v Kuníně, kde je také pohřben, marně hledali. Vkrádají se slova o tragedii nepochopení.

Jan Číp

Dr. Viktor rytíř von Bauer (1876 - 1939), poslední známá fotografie z 26. dubna 1939. Fotografie z pozůstalosti paní Růženy Čechové (poslední sloužící u rodiny Bauerů na zámku v Kuníně)

Zajímavé rostliny z území horní Odry

Tolije bahenní - *Parnassia palustris* L.

Tento již v minulosti vzácný druh nejen v Oderských vrších a Nížkém Jeseníku, ale i v jiných oblastech severovýchodní Moravy, je v květeně ČR jediným zástupcem rodu stejnojmenné čeledi Parnassiaceae. Tolije bahenní je až 40 cm vysoká, lysá a sivozelená rostlina se silným oddenkem, přizemní růžicí okrouhlých a na bázi srdčitých, často tečkovaných listů. Přímou lodyhu s jediným přisedlým listenem zakončuje jediný květ tvořený pětičetným kalichem a nápadně bílými okvětními plátky prostoupenými tmavočervenou žilnatinou. Po odkvětu během června až srpna uzrává jednopouzdrá tobolka, pukající čtyřmi chloupky. Tolije osidluje výhradně zamokřené a podmáčené biotopy, nejčastěji luční prameniště, slatinné a rašelinné louky, častěji na minerálně bohatých a nepříliš kyselých půdách.

Aktuální vzácnost výskytu a tedy i stupeň ohrožení, který ne zcela přesně vystihuje příloha vyhlášky č. 395/1992 Sb. zařazením této zvláště chráněné rostliny až do třetí kategorie ohrožení, úzce souvisí s ekologickými nároky a vazbou na přirozená podmáčená stanoviště minerálně bohatých, spíše bazických podkladů. Samotná existence takových biotopů, situovaných zejména v pramenných oblastech nebo v údolních polohách menších vodních toků, byla v našem území i v minulosti nepříliš častá. V souvislosti s intenzifikací zemědělské výroby, uskutečňované od 60. let za účelem získání velkoplošných pozemků orné půdy, byly často drastickými zásahy odvodnění a prováděnými melioračními úpravami výrazně narušeny nebo zcela zničeny i poslední zbytky takových ekotopů.

Na severovýchodní Moravě jsou v současné době známy pouze dvě recentní lokality tolíje bahenní, u nichž je předpoklad uchování stabilizovaných přírodních podmínek jejich stanovišť, a to v přírodní památce Bukovec na Jablunkovsku a na podmáčených loukách "Na dolině" pod Radhoštěm v Trojanovicích. Poněkud nadějnější situaci lze očekávat v širším území Vsetínska, kde se v členitém reliéfu na odlesněných plochách převažujících luk a pastvin mohl udržet tradiční způsob hospodaření, a meliorační zásahy spojené s odvodněním pozemků se realizovaly v omezené míře převážně v blízkosti intravilánů větších obcí.

Starší literární údaje výskytu tolíje bahenní z širšího území Nížkého Jeseníku, uváděné v příspěvku autorů (Duda, Opravil a Šula 1994:125-126), jsou převážně rozptýleny v severní části tohoto pohoří, např. okolí Rýmařova (Malá a Velká Štáhle), Moravského Berouna (Horní Loděnice, Nové Valtěřice). Na Bruntálsku jsou soustředěny převážně do údolí Moravice (Leskovec n. Mor., Harta, Medlice, Zálužné). Na Vítkovsku byly známé lokality situované na rozvodí Odry a Moravice v okolí Lesních Albrechtic v polosi Dubina (Krkavec 1953:424, Šmarda 1953:62) a okolí tůňky pod opuštěným lomem u obce Březová (Duda a Krkavec 1959:34). Tato stanoviště byla od 80. let opakovaně ověřovaná, vždy s negativním výsledkem. Změny v této zemědělsky využívané krajině, způsobené odvodněním pozemků převedených na ornou půdu s minimálním ponecháním fragmentů dnes již pozměněných luk, jsou zde tak pronikavé, že lze původní výskyt tolíje bahenní již zcela vyloučit. Nejbližší údaje z Oderských vrchů z povodí horní Odry uváděl z Libavé - Velké Střelné Formánek

(1887). Zcela pozoruhodnou lokalitu zachytil v 50. letech na rašelinné louce ve 450 m jižně od obce Jindřichov (Pospíšil 1964:143). Rovněž tato lokalita byla několikrát v terénu ověřovaná s negativním zjištěním. Vzhledem k charakteru zemědělské krajiny velkoplošných kultur i v těchto náhorních polohách okrajových částí Oderských vrchů lze rovněž předpokládat její zánik.

Jediná a doufáme, že snad ještě existující lokalita z povodí horní Odry byla nalezena při floristickém průzkumu Vojenského výcvikového prostoru Libavá v r. 1991 J. Husákovou, Z. Hradílkem a M. Sedláčkovou nedaleko bývalé obce Vojnovice. Prameništní louka situovaná v závěru erozní rýhy pravého přítoku Odry zaujímá severní svahy místa zvaného "Pod kazatelnu". Na podmáčené a zčásti zrašeliněné půdě zde byly ze zajímavých rostlin zachyceny např. prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), violka bahenní (*Viola palustris*), kozlík dvoudomý (*Valeriana dioica*), svízel bažinný (*Galium uliginosum*), škarda bahenní (*Crepis paludosa*) aj. Dlouhodobě nekosené porosty zde poznamenala postupující přirozená sukcese účastí vysokobylinných druhů, zvláště tužebníku jilmového (*Filipendula ulmaria*), pcháče potočního (*Cirsium rivulare*) a pcháče bahenního (*Cirsium palustre*), skřipiny lesní (*Scirpus sylvaticus*) a vrbiny obecné (*Lysimachia vulgaris*).

Vzácnost a tím i stupeň ohrožení mizejících biotopů tolíje bahenní nejen v území horní Odry, ale i v širší oblasti severovýchodní Moravy nejnověji vystihuje její zařazení v Červeném seznamu flóry ČR (Holub a Procházka 2 000:211) do kategorie silně ohrožených rostlin (C2) květeny ČR.

Marie Sedláčková, Okresní vlastivědné muzeum
v Novém Jičíně

Obrázek Karla Svolinského převzat z knihy - Novák
F.A. (1946): Rostliny 1., nakladatelství Vesmír, Praha

Literatura:

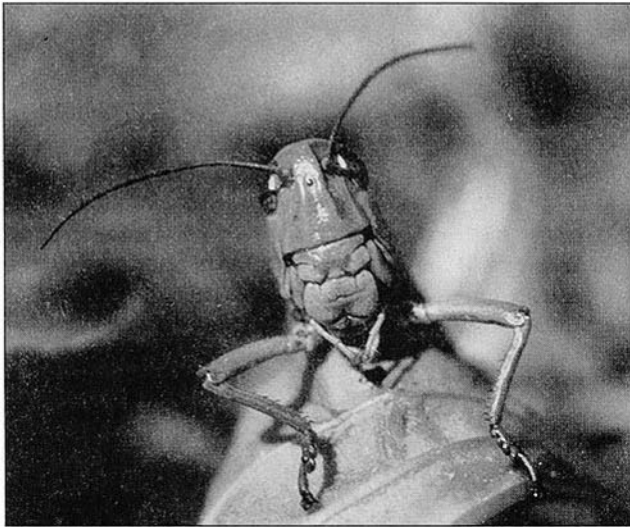
- Duda J. a Krkavec F. (1959): Rašelinné louky v okolí Březové na Vítkovsku. -Čas. Slez. Mus., Opava, (A), 8:11-36.
- Duda J., Opravil E. a Šula B. (1994): Chráněné a ohrožené druhy v květeně Nížkého Jeseníku a přilehlých území -4. - Ibid., Opava, 43:113-127.
- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. - Brno.
- Holub J. a Procházka F. (2000): Red List vascular plants of the Czech Republic - 2000. - Preslia, Praha, 72:187-230.
- Krkavec F. (1953): Příspěvek k poznání fytosociologických poměrů řeky Moravice. -Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 14:422-427.
- Pospíšil V. (1964): Die mährische Pforte, eine pflanzengeographische Studie. -Čas. Mor. Mus., Brno, 49:103-190.
- Šmarda J. (1953): Příspěvek k poznání lučních společenstev ve Slezsku. -Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 14:60-69.

Saranče tlustá - hmyzí klenot pooderských luk

Na středoevropských loukách a stepích tvoří rovnokřídý hmyz (tj. kobylinky, cvrčci a sarančata) jednu z nejběžnějších skupin hmyzu. I přesto jejich stavy v posledních desetiletích výrazně klesají a mnoho druhů (až okolo 50-60 %) je považováno za ohrožené. Tyto se pak objevují v nejrůznějších červených seznamech, což jsou soupisy druhů, které pro své přežití vyžadují lidskou ochranu. Z přírody mizí zejména

druhy, které citlivě reagují na negativní změny životního prostředí spojené s činností člověka.

Chráněná krajinná oblast Poodří se může mimo jiné pochlubit tím, že se zde dobře daří jedné velmi vzácné saranči, která je silně ohrožená na území celého státu. Jedná se o saranči tlustou (*Stethophyma grossum*). Tento poměrně velký (cca 3-3,5 cm) olivově zelený druh obývá výhradně mokřadní louky. Musí se však jednat o podmáčené nívné louky s vysokou hladinou podzemní vody, musí být pravidelně sečené nebo pasené a nesmí být na nich užívána umělá hnojiva či pesticidy. Takových luk dnes již mnoho nenajdeme. Koryta většiny nížinných toků řek, které mokřadní louky zpravidla obklopují, byla zregulována, a louky se přestaly využívat, byly rozorány či zarostly keři a stromy. Proto se v současnosti saranče tlustá vyskytuje v České republice jen ve třech oblastech, na Moravě pak pouze v Poodří. Na území CHKO Poodří bylo dodnes zjištěno 10 lokalit výskytu na loukách od Staré Vsi nad Ondřejnicí po Jeseník nad Odrou. Podle současných výzkumů saranče tlustá nachází v Poodří množství optimálních lokalit, z nichž mnohé jsou buď součástí stávajících nebo navrhovaných maloplošných chráněných územích.

Proto, aby mohla úspěšně přežít na nívních loukách, které bývají často zasaženy menšími či většími povodněmi, je saranče tlustá vybavena určitými adaptacemi. Té nejdůležitější adaptací se odborně říká "ovariální diapauza". Tento pojem si trochu objasníme. Mladá sarančata se líhnou na jaře z vajíček, která jsou přes zimu ukryta v půdě. V případě jarní

nebo letní povodně se však většina mladých nebo dospělých jedinců utopí. Jediné stadium, které povodeň vydrží, je vajíčko. S tímto problémem se příroda vypořádala tak, že část vajíček (asi tak třetina) se na jaře nevylíhne, ale přečká celé léto až do příštího jara. Pokud tedy povodeň usmrtí všechna sarančata ještě před tím, než se stačily rozmnožit a naklást nová vajíčka, není nic ztraceno. Na jaře se objeví noví jedinci vylíhli z vajíček ložského roku.

Proč saranči tlustou tolik vyzdvihujeme? Rozhodně to není jen z důvodu samoučelné ochrany jediného druhu, který znají jen odborníci. Saranči tlustou totiž řadíme mezi tzv. bioindikační druhy. Její přítomnost na lokalitě svědčí o vysoké přírodní hodnotě území a mimo jiné také poukazuje na výskyt řady jiných vzácných druhů, včetně mnoha nepatrných a skrytě žijících, které bychom jinak zjišťovali jen velmi obtížně. Saranče tlustá je značně citlivá na jakékoliv změny ve vodním režimu mokřadu, stejně jako na změny v hospodaření. Extenzivní využívání biotopu je pro ni nezbytné, např. přerušení kosení nebo pastvy po několika let může způsobit úplný zánik populace.

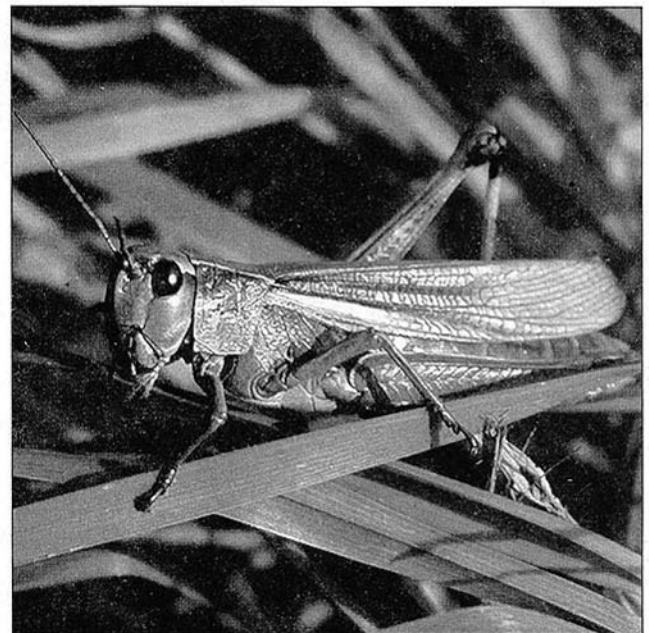
Mokřadních louky jsou významnou složkou krajiny CHKO Poodří a výskyt saranče tlusté podtrhuje jejich zachovalost a mimořádné přírodní hodnoty.

Mgr. Petr Kočárek, Správa CHKO Poodří (text i foto)

Doporučená literatura:

Kočárek P. Němečková I. 2000: Orthopteroidní hmyz (Orthoptera, Dermaptera Blattaria) CHKO Poodří a nejbližšího okolí (Česká republika). Čas. Slez. Muz. Opava (A) 49: 111-116.

Pozn. redakce - rovnokřídým byl věnován i článek P. Kočárka a I. Šindlerové v POODŘÍ č. 3/1999.

Agro-environmentální opatření v Poodří

Vzhledem k tomu, že projekt "Příprava agro-environmentálních opatření v CHKO Poodří", který realizuje Správa CHKO Poodří ve spolupráci s Českou společností ornitologickou a který je plně financován britskou Královskou společností na ochranu ptáků, vzbudil velký zájem veřejnosti, rádi bychom prostřednictvím tisku informovali širokou veřejnost o dalším průběhu a postupu s tím, že tento program není určen pouze některým zemědělcům, ale je otevřený všem, kteří chtějí hospodařit způsobem šetrným k prostředí.

Úvodem základní informace

Předvstupní období (pro vstup do EU) je pro ČR termínově vázáno na 1. 1. 2003. V rámci předvstupních programů financovaných z fondů SAPARD je realizace tzv. agro-environmentálních opatření - tj. takových zemědělských opatření, které jsou v souladu s trvale udržitelným rozvojem, tedy šetrné k životnímu prostředí. Tyto programy jsou nástrojem politiky, který umožňuje platit zemědělcům za poskytnutí služeb společnosti. Umožňují zaplacení aktivit, které nepatří mezi jejich obvyklou hospodářskou činnost, ale jsou součástí poskytnuté služby (např. sečení mokřadů bez získání produkce krmení atd.). Realizace projektu se opírá o vztah mezi společností a zemědělcem, zda se zemědělci rozhodnou poskytovat tyto služby či nikoliv (účast na těchto opatřeních je dobrovolná).

Pro vypracování systému opatření je nezbytné znát řadu vstupních údajů o území, kde mají být taková opatření aplikována. Nejvíce údajů poskytují lokality, kterým je z hlediska ochrany životního prostředí věnována trvalá péče. Takováto území jsou převážně chráněné krajinné oblasti. Každá oblast má ale svá specifika, a proto nelze použít nějaký univerzální návod, jak v oblasti nejvhodněji hospodařit. Naše Chráněná krajinná oblast Poodří má charakter převážně mokřadního území s periodickými záplavami. Z tohoto důvodu tvoří převážnou část území aluviální louky, rybníční soustavy a lužní lesy.

Z hlediska přírodovědného je toto území velmi bohaté a cenné, ale z hlediska zemědělského je využití problémové. Změnil se styl života, přístup lidí ke krajině, zemědělská politika a celospolečenský systém

prošel řadou změn. Tato krajina vždy patřila lidem v Poodří, pomáhala jim po staletí při obživě a mělo by tomu být tak i nadále. Naší snahou je, abychom našli způsob, jak uchovat přírodní bohatství Poodří a přitom lidem umožnit efektivně hospodařit.

V diskusích o přechodu na ekologické zemědělství, které může realizace agro-environmentální opatření pomoci nastartovat, jsme se setkali prozatím s opatrným až odmítavým názorem. S velkými zemědělskými společnostmi je spolupráce více problematická, neboť jejich hospodaření je založeno na intenzivní zemědělské produkci s chovem vysokoprodukčního mléčného skotu. Hospodářských výsledků pak dosahují speciálním "jídelníčkem", v němž se píče z luk v Poodří neobjevuje, a pokud ano, jen velmi omezeně. Přitom víme, že kdysi byla výživa velmi rozšířeného červenostrakatého skotu na píči z Poodří postavena.

Jak pokračujeme

Pokračujeme přesně podle stanoveného harmonogramu. První setkání pracovního týmu se uskutečnilo dne 31. 1. 2001 na barošovickém zámku, kde byl nastíněn záměr projektu. Po nezbytných přípravách podkladů se uskutečnilo další setkání odborníků 3. 3. 2001 opět v Bartošovicích, kteří stanovili priority ochrany přírody v CHKO Poodří a nejbližších týdnech budou zpracovávat další nezbytné údaje o území. Na toto setkání bude navazovat dubnové vícedenní jednání, tentokrát již i za účasti Královské společnosti na ochranu ptáků.

Co nabízíme

Rádi Vám v případě zájmu poskytneme informace, a to na našem detašovaném pracovišti v Suchdole nad Odrou, každou středu v době od 9 - 12 hodin, zde máte možnost seznámit se s projektem a případně jej i ovlivnit svými poznatky a připomínkami.

Renáta Veselská, za kolektiv realizátorů projektu

*Květnaté louky v mokřadech Pustějovského potoka
(foto: Š. Neuschlová)*

Pramen u poutního místa „P. Marie ve Skále” u Spálova

Dnešním pokračováním povídání o studánkách a pramenech horního Poodří Vás chci zavést do údolí řeky Odry nad vsí Klokočůvek, kde se na katastru Spálova nachází na pravém břehu řeky Odry poutní místo "P. Maria ve Skále" s pramenem kvalitní pitné vody. Jedná se o pramen, vyvěrající z malé skalní sluje, kde je zřízen kamenný oltářík se sochou P. Marie. Pramen je podchycen a vytéká z ocelové trubky do bývalé kamenné křtitelnice.

Pramen je i ústředním motivem legendy, která se k tomuto místu vztahuje. Bylo to za hrozných dob třicetileté války. Do tichého údolí Odry zasáhla krutá vřava války. Bojovali zde švédští žoldnéři Mansfeldovi proti císařským. Po jedné ze šarvátek se podařilo čtyřem raněným vojákům uniknout do skalní rokle, které se teď říká "Panna Maria ve Skále". Tato rokle byla zarostlá hustým křovím, těžko přístupná. Uprchlíci se cítili před nepřítelem v bezpečí, ale hrozilo jim jiné. Rány pálily jako oheň. Horečně rozpálené rty prahly aspoň po kapce čerstvé vody, ale nikde pramene, nikde ani trocha pitné vody. Kolem nich jen pustá skála a dole bahnitá, nečistá voda Odry protékající bažinou porostlou rákosím.

Anděl smrti se snesl nad skálu, ve které leželi ranění vojáci v horečných snech, a dotkl se svými smrtícími perutěmi tří z nich. Byli to praví žoldnéři tehdejší doby. Dávno už odvrhli víru v Boha a důvěru v mocnou ochranu Panny Marie. Vojenská služba jim byla jenom krvavým řemeslem a svědomí nemilou přítelkyní při loupení a drancování. "Bůh nechtěl dalších zločinů, proto je odvolal před svůj soud", vypravuje pověst.

Jenom jeden ještě žil - vlastně umíral. Těžce raněn, opuštěn od světa, ležel mezi mrtvými druhy. Doma čeká upracovaná, ztrápená žena, čekají děti... a on leží bez pomoci ve skalním temnu. Venku nepřítel, uvnitř smrt! Les šeptá v nočním temnu smutnou píseň. Je to i jeho pohřební píseň, jestli nepomůže v poslední chvíli ta, ve kterou vždy, i za bitevní vřavy věřil - Panna Maria. Z úst umírajícího se dere bolný sten: "Maria., matičko, neopouštěj mne, vrať mě mé ženě, mým dětem!" A hle, jaký to nebeský zjev se pojednou vznáší před jeho vytřeštěným zrakem! Krásná Paní se k němu blíží a v jejích očích je tolik lásky, tolik slitování. Panna Maria! Je to přelud, hra fantazie, výplod horečky? Nikoliv, neboť z pusté skály se najednou valí mocný pramen. Sotva se čistá ledová voda dotkne rozpálených rtů umírajícího, horečka prchá a zachráněný klidně oddychuje. Skalní skryš se před jeho rozradostněným očima mění jako

zázrakem. Není to už temná hrobka, kde se ze všech koutů šklebí smrt. Je to svatyně pod ochranou "Panny Marie ve Skále". Ani smrt, ani nepřítel nemá už do ní přístup a švédská hlídka, slídící za časného rána po uprchlících, prchá, jata nepochopitelnou bází z blízkosti posvátného místa.

Brzy se o zázračném zachránění vojína dovědělo celé okolí. Odevšad přicházeli lidé ke Skále a stáli s posvátnou úctou u tajemné rokle. Jednoho dne visel ve Skále krásný obraz Panny Marie. Nikdo nevěděl, jak se tam dostal. K tajemnému obrazu putovali poutníci ve stále větším počtu. A nebylo divu. Zuřila válka. Třicet let bída, třicet let, kdy nebyl žádný dům, žádný člověk jistý před nepřítelem! Kde měli ubožáci hledat pomoc a útěchu, když ne u "Útěchy zarmoucených", "Pomocnice křesťanů"? Kolikrát zde asi znělo z rozbolněné hrudi: "Rozpomeň se, ó nejdobrotivější Panno Maria, že nebylo nikdy slyšáno, že bys někoho opustila, když se k Tobě utíkal..."

Konečně se převalila třicetiletá válka jako zlá, vše ničící bouře. Města a dědiny, hrady, kláštery a chrámy ležely v troskách. Zle se vedlo venkovskému lidu a trvalo to léta, než byly zrušeny domy znovu postaveny a pole dána do pořádku. Těž ve Spálově, do jehož farnosti Skála patří, povstal z trosk starého chrámu nový kostel, v němž se opět mohly konat bohoslužby, válkou přerušované. Poněvadž stále více poutníků putovalo k Panně Marii ve Skále, umínili si obyvatelé Spálova, že přenesou milostivý obraz ze Skály do svého chrámu Páně. V slavnostním procesí

byl obraz přenesen do farního kostela a postaven na oltář. V noci však, jak pověst vypravuje, obraz z kostela zmizel a ráno ho našli na starém místě ve Skále. Znova zanesli obraz do Spálova, kostel byl v noci hlídán, ale marně. Zdálo se, jakoby jakási neviditelná moc nechtěla dopustit, aby Skála byla zbavena zázračného obrazu. Ani třetí pokus se nezdařil, a tu prý se zavázala obec Spálov slavnostním slibem, že budou putovat každý rok na svátek Narození Panny Marie v procesí k Panně Marii ve Skále. Tak vypravuje pověst.

Vlastivědný kroužek ze Spálova zveřejnil k poutnímu místu P. Marie ve Skále další informace ve vlastivědném sborníku "Oderské vrchy" - roč. VI./1991, čís. 1-2 str. 3-6, VII./1992, čís. 3-4 fot. příloha, roč. VIII./1993, čís. 3-4 fot. příloha, roč. XII./1997, čís. 1-2 str. 12-17. Některé základní informace si dovoluji nastínit v historickém přehledu:

- pověst se vztahuje ke konci třicetileté války, k době švédských válek (1642 - 1648), kdy byl správcem fary ve Spálově řádový kněz - augustinián z Fulneka Jiří Václav Wolf (1636 - 1655).

- víra v léčivou moc pramene poutního místa vedla spálovskou vrchnost - Mořice svob. pána Závise z Osenic (1841 - 1873), k vybudování vanových lázní (písemně doloženy k roku 1848), v nichž vodou a koupelemi léčil první spálovský vrchnostenský lékař Laurenz (Vavřínek) Tichý. K léčení se používala voda, jímaná v dnes již zaniklé studni. Voda z pramene byla vždy určena pouze poutníkům. Dřevěné vanové lázně (Priessnitzovy) zničil požár a nebyly již obnoveny.

- první malá hospoda u Skály P. Marie č. p. 210 byla postavena v roce 1852 a jejím prvním hostinským byl Josef Böss, bývalý panský sluha a stolař na spálovském zámku, původem z Valašského Meziříčí.

- původní obraz P. Marie byl před 110 léty nahrazen kamennou sochou P. Marie s Ježíškem v náručí. Tu nechala udělat majitelka hostince Marie Futschiková roz. Bössová až v Haliči (dnešní Polsko). Socha zde stojí dodnes.

- kamenná nádržka, do které z trubky vytéká pramenitá voda, je údajně původní křtitelnicí ze spálovského farního kostela sv. Jakuba Staršího, která měla sloužit v kostele do roku 1619.

- v roce 1929 byla provedena úprava prostranství před slují s pramenem. Přitom byl opraven jedlí vyvrácený kamenný kříž (ten zde stojí dodnes). Mimo tento kříž zde byl na velkou pouť 8.9.1948 postaven dřevěný kříž, donesený sem oderskými farníky z Oder, a před poutním místem stávala malá sloupová zvonička se dvěma zvony. Dřevěný kříž ani zvonička se do dnešních dnů nedochovaly.

- dnešní podobu poutního místa P. Marie ve Skále získalo zásluhou farního úřadu ve Spálově a díky nezištné a obětavé práci věřících ze Spálova i z širšího okolí. Celková úprava poutního místa představovala podchycení pramene ocelovou trubkou, vybudování kamenných opěrných zdí s lavicemi pro poutníky, vydláždění prostoru před oltáříkem, zřízení

elektroinstalace, osazení vitríny, výsadba buků, konzervace torza odumřelého buku a zřízení suchého WC pro poutníky na protějším břehu řeky Odry. Stavební povolení bylo vydáno 18.7.1990 a kolaudační rozhodnutí dne 17.12.1992.

Zásluhou spálovských věřících a vhodného mikroklima ve Skále je po většinu roku oltářík poutního místa vyzdoben bohatou květinovou výzdobou. Je zajímavé sledovat, jak se tato výzdoba v průběhu roku mění.

V současnosti jsou u P. Marie ve Skále konány poutě, z nichž největší každoročně bývá u příležitosti oslavy P. Marie - v neděli okolo 8. září. Při této pouti pěšky putují poutníci ze spálovské i oderské farnosti a návštěvnost zde bývá několik tisíc poutníků a dalších návštěvníků. Mimo samotné poutě a mše, sloužené u Skály, zde bývají desítky stánků a především pro děti řada poutových atrakcí. Při současné motorizaci již k parkování automobilů přestávají stačit louky na protějším břehu řeky Odry. V letošním roce proběhne pouť v neděli 9. září.

Vraťme se však opět k vodě, kterou zde vyhledává čím dál více návštěvníků. Jedni z víry v uzdravující a očištnou moc této pramenité vody, druzí z čistě praktického hlediska, pokud nedůvěřují vodovodní vodě a balená voda se jim jeví jako drahá nebo neekologická. Pravidelně prováděné hygienické rozbory vzorků vody z tohoto pramene vykazují vyhovující hodnoty všech ukazatelů podle ČSN pro pitnou vodu pro hromadné zásobování. Tak např. k 5.1.1993 vykazovala průměrný obsah dusičnanů 19,5 mg/l vody, což jen nepatrně přesahuje limit kojenecké vody (15 mg/l, limit pro dospělé činí 50 mg/l). Pramen u P. Marie ve Skále prozatím nikdy nevyschl, a tak je nejvíce navštěvován právě v suchých letech.

Skalní sluj je zajímavá botanicky i zoologicky. Z rostlin to jsou především rostliny výtrusné - lišejníky, mechy, játrovky a kapradorosty. Z živočichů je zde zajímavý výskyt měkkýšů. Z vyšších rostlin stojí za zmínku masový výskyt chráněné měsíčnice vytrvalé, která roste na úpatí sutě nalevo od skalní sluje.

Závěrem stojí za zmínku, že sypaná hráz plánovaná vodní nádrže Spálov by měla stát necelých 200 m od tohoto známého poutního místa. Z možných negativních jevů je třeba zmínit stavební ruch v souvislosti s výstavbou této přehrady, nebezpečí změny hydrologických poměrů v okolí pramene a znehodnocení okolí poutního místa umístěním provozních budov vodní nádrže pod její hrází. Doufejme, že zdravý rozum zvítězí a k výstavbě této přehrady nikdy nedojde.

Pokud se budete toulat údolím řeky Odry, nzapomeňte se u P. Marie ve Skále zastavit a osvěžit se několika doušky výborné pramenité vody. Můžete k tomu využít např. regionální cyklotrasy, která Vás směrovou tabulí u Klokočůvku k prameni dovede.

Ing. Petr Lelek

Občanské sdružení Bayerův odkaz „probouzí starý dům“

Klášter Boží prozřetelnosti v Blahutovicích

Sdružení vzniklo v únoru loňského roku, ale jeho členové se již v průběhu roku 1999 několikrát sešli a diskutovali o tom, jakým způsobem zabránit devastaci bývalého kláštera v Blahutovicích a jak podpořit iniciativu několika místních občanů, kteří chtěli obnovit stagnující kulturní, sociální i ekonomický rozvoj obce. Po složitých jednáních s tehdejším majitelem objektu se na jaře r. 2000 podařilo sdružení budovu s příslušenstvím získat do svého majetku.

Složení členů je vzhledem k ostatním občanským skupinám a iniciativám, které působí na Jesenicku velmi pestré. Pro společnou věc spojili své síly lidé rozdílného věku i profesí. Najdeme mezi nimi místní zastupitele, živnostníky, architekta, zahradníka, soukromého zemědělce, studenty, důchodce i místní ochránce přírody včetně dětských oddílů. Pro záměry sdružení je to velkým přínosem, jeho cíle jsou totiž nemalé.

Projekt nazvaný "Probuzení starého domu" je dlouhodobý a během jeho naplňování by se měl bývalý klášter Boží prozřetelnosti v Blahutovicích stát znovu místem, které by připomínalo a rozvíjelo duchovní, kulturní a sociální odkaz našich předků. Vznikne tak centrum, které bude podporovat místní i širší komunitu a kde by se lidé měli spolu setkávat na společných vzdělávacích i společenských akcích. V objektu by měl být sociální byt, klubovna pro děti, levná turistická ubytovna, řemeslné dílny, knihovna a v bývalé klášterní kapli místo pro výstavy, koncerty apod.

V minulém roce, kdy sdružení převzalo dům do své správy, se již mnoho věcí podařilo. Téměř dvacet let

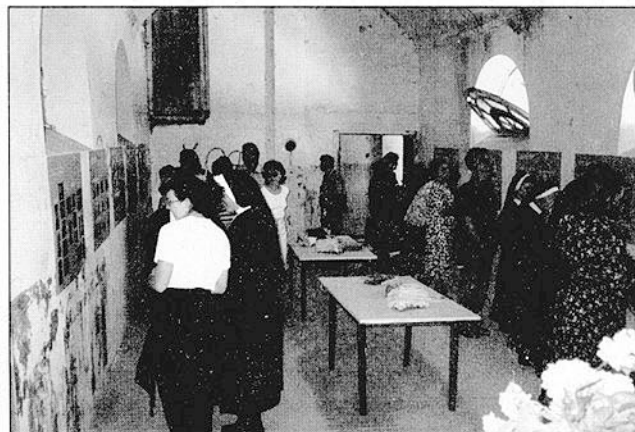

Letní pobyt ve stanech

chátrající dům byl uklizen od letitého nepořádku, opravovaly se poškozené střechy, čistilo okolí domu a rozlehlý dvůr. Proběhlo několik benefičních akcí a z jejich výtěžku i darů obce a příznivců sdružení se povedlo zprovoznit část objektu ve které pobývají správci domu a scházejí se zde místní děti. Ve stájích jsou ovce a koně. Bývalý statek, později klášter, dnes starý dům, nebo nověji komunitní centrum, se zvolna probouzí a ožívá.

Pro letošní rok podpořila projekt Nadace Via a Nadace Open Society Fund Praha a díky jim a organizátorům proběhne celá řada aktivit. Z nejzajímavějších uvedme folkový festival Blahutovická živá voda dne 14. července 2001. Poběží i kurzy starých řemesel, ochotnické divadlo a jiné programy.

Jaké jsou nejzajímavější poznatky uplynulých měsíců od počátku projektu? Projekt oslovil poměrně hodně spoluobčanů, místních i vzdálenějších a pomáhají

Výstava o historii kláštera v bývalé kapli

ho svou prací naplňovat. Ukázalo se, že spouště lidí dřívější stav kláštera vadil a dnes svou energii vkládají do obnovy, která postupně nabývá na síle. Věci se dějí někdy až příliš živelně, ale celkově jdou dosti rychle kupředu.

V Poodří, ale i v našem širším okolí, je mnoho starých domů s obdobným osudem. Zdá se, že je i dost ochotných lidí, kteří by mohli pomoci při jejich obnově. Velkou překážkou jsou samozřejmě neuspořádané vlastnické vztahy, avšak skutečnost, že při obnově starých domů dochází ke vzájemnému setkávání lidí s jedním společným cílem a často i obdobným pohledem na život je prospěšné pro místo samé i společnost jako takovou.

Zda podobné konání nazývat vytvářením občanské společnosti, Agendou 21 nebo vzájemnou podporou lidí zřejmě není rozhodující.

Vidět znovu po dvaceti letech slepoty starého domu opět zářit do tmy jeho okna, když se v něm poprvé rozsvítí, určitě stojí za to. Podobně jako slyšet odpověď jedné z pomocnic za poděkování po celodenní práci: "Díky za příležitost pomáhat, kterou jsme u vás dostali".

Lumír Kuchařík, jednatel sdružení Bayerův odkaz

Kontakt: Občanské sdružení Bayerův odkaz,
Blahutovice 34, 741 01, tel.: 0656/739 752, 0603 84 52 16

Kouzelné Poodří aneb vážně i s humorem

Lesní skřítki - pokračování

Naše povídání o přírodních strašidýlkách jsme začali kapitolou lesních skřítků. To proto, že těchto skřítků bylo v Poodří nejvíc. Kdysi dávno, pradávno, bylo totiž celé Poodří pokryto hustým lužním pralesem. Byl to úplný ráj všech skřítků. V dobách řeckých a římských bylo pak poříčí Odry jednou z cest, po nichž se dovážel drahocenný a u těchto národů žádaný jantar. Ten se dovážel až ze severu od Baltického moře, přes Poodří, pak u Bělčina se cesta stáčela k Bečvě, Moravě a po ní pak náklad putoval až do římského tábora, který se jmenoval CARNUNTUM. Tenkrát byl poklid lesů narušen. Naštěstí to nebylo často, protože cesta byla neprostupná. Kolem Odry totiž po většinu roku byly nebezpečné a neprostupné mokřadní pralesy.

K prvnímu systematictějšímu osídlení dochází až ve 12. a 13. století, kdy vznikla většina osad, z nichž se pak vyvinuly dnešní obce. Lidé však v Poodří byli moudří, své osady si zakládali až na říčních terasách, kam záplavy z Odry nedosáhly. Také ke krajině se chovali s úctou a respektovali přírodní zákonitosti. Snad proto se v Poodří zachoval a přežívá skřítek, který v jiných krajích zcela vyhynul.

Bunčilek kalamitní (*Buncilius calamitatis*)

je lesní skřítek. Z dochovaných vikingských pramenů lze usoudit, že tento druh vznikl vývojovou řadou ze severského trolla. Také působení recentních trollů je zaznamenáno ze Skandinávie. B. kalamitní se od nich liší menším zašpičatěním uší a zatímco troll nosí špičatou čepičku, náš skřítek ji nenosí vůbec. Tvář má pokrytou hustým porostem provazovky (*Usnea* sp.), která na hlavě přechází v stromovou korunu. Ostatně, je-li vyrušen, často na sebe bere stromovou podobu. O zdraví lesa se bunčilek stará. Už svojí přítomností vyvolává deprese a spasmu zažívacího ústrojí zcela selektivně těch živočichů a rostlin, kteří se přemnožili do kalamitního stavu. Projevuje se to tak, že přemnožené organizmy vlivem bunčilky začnou trpět potížemi (proto se mu v některých nářečích říká potízník): dostávají neurózu trávicího traktu, přestává jim chutnat, hubnou, mají kruhy pod očima, jsou očividně traumatizováni, postupně se ani neudrží na nohách a upadají do komatu, až se pod upřeným pohledem bunčilky zcela vypaří. Tak bunčilek obnovuje přirozenou rovnováhu v narušené přírodě.

V našich krajích obýval staré doupné buky spolu se sovami, takže býval též nesprávně označován jako bunček, což ve slezském nářečí znamená totéž co protivník. Tento skřítek je vzácným obyvatelem Poodří, stejně vzácným jako prastarý buk, ve kterém sídlí. V dřevních dobách smrkových a jedlových bučin byl hojně rozšířený i na horách. Po jejich vykácení a převodech na smrkové monokultury ztratil svoji

niku, stejně jako mnoho jiných druhů. Proto dnes musí lesníci bojovat s kůrovcem, kterého dříve bunčilek suverénně likvidoval. Reintrodukce bunčilky neboli potízníka alias bunčka do postižených zón národních parků by byla absolutně ekologická a přirozený způsob zásahu, proti kterému by ani bláhovci našich hor nemohli nic namítat.

Pokud by lesní specializovaní kůrovcoznalci dali souhlas k tomuto způsobu asanace v I. zónách a našel se tam nebo poblíž aspoň jediný doupný buk, bunčilek kalamitní by po pečlivém uvážení snad byl ochoten imigrovat z Poodří na pomoc Šumavě. S rozmnožováním bunčilků jsou velice dobré zkušenosti zejména na terra inkognita. Ovšem jejich velké přemnožení je na pováženou, neboť pak likvidují nejen kůrovce, ale úplně všechny živočichy, včetně správců lesa.

I když je působení bunčilky vlastně negativního charakteru, řadíme ho mezi skřítky hodné a prospěšné přírodě. V červeném seznamu ohrožených druhů zaujímá čestné 10. místo.

Vladislava Hamplová

Pozn: Na obrázku *Virulus Silvestris Scolitida* (lesní mužík Kůrovec). Kůrovec se vzhledově velice podobá bunčilkovi, s nímž je vzdáleně příbuzný. B.c. je výrazně menší (cca do velikosti borůvčí) a má chudší hlavový pokryv. Jeho portrét se nepodařilo získat (nepostojí a nepostojí).

Průvodce naučnou stezkou Stříbrný chodník v Odrách

Dne 24. března 2001 byla slavnostně otevřena nová naučná stezka Stříbrný chodník. Stezka je vedena okolím Oder částí přírodního parku Oderské vrchy. Má celkem 13 zastavení a její délka je asi 7,5 km. K naučné stezce se podrobněji vrátíme v příštím čísle, pro tentokrát jen pro netrpělivé zájemce sdělujeme,

že začíná na okraji Oder v areálu „U Spurného“ (přístup po modré turistické značce po ulicích Pohořská a Luční) a jako neprodejný účelový informační materiál byl vydán průvodce s mapkou a zevrubnějšími informacemi k jednotlivým tématům. Průvodce vyšel rovněž jako příloha Oderského zpravodaje č. 1/2001.

Dialog a ochrana přírody a krajiny

„Nezbytně potřebujeme dialog v základním smyslu slova /dialog/, což znamená, že význam a smysl prochází lidmi a mezi lidmi. ČNení to výměna, při níž se každý snaží zvítězit tím, že jeho nebo její názor získává převahu. Dialog znamená vytváření něčeho nového, přičemž prospěch z toho mají všichni.“

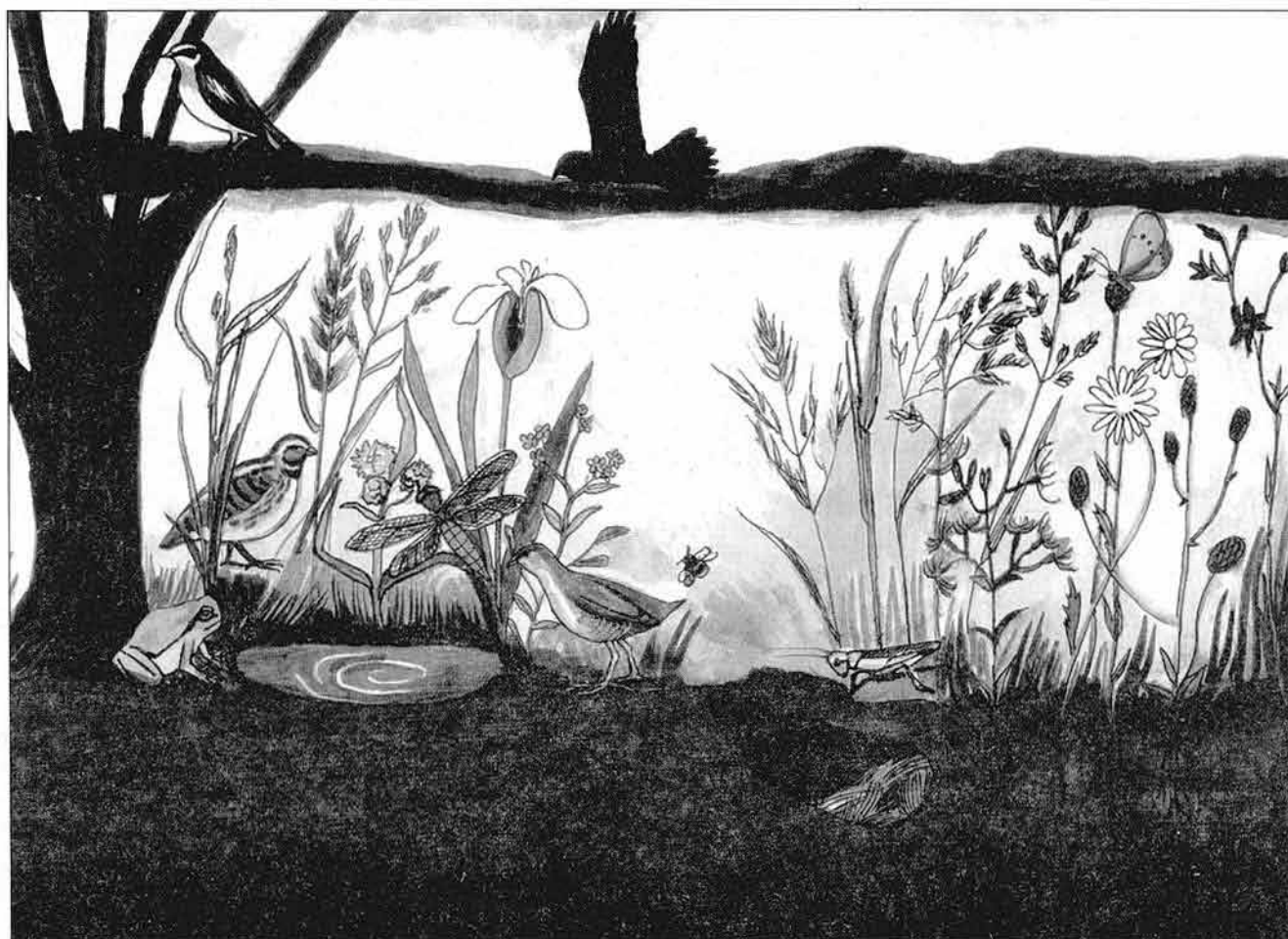
David Bohm, Věda, duchovnost a současná krize světa; Na vlnách změn (přednášky k 12. mezinárodní transpersonální konferenci)

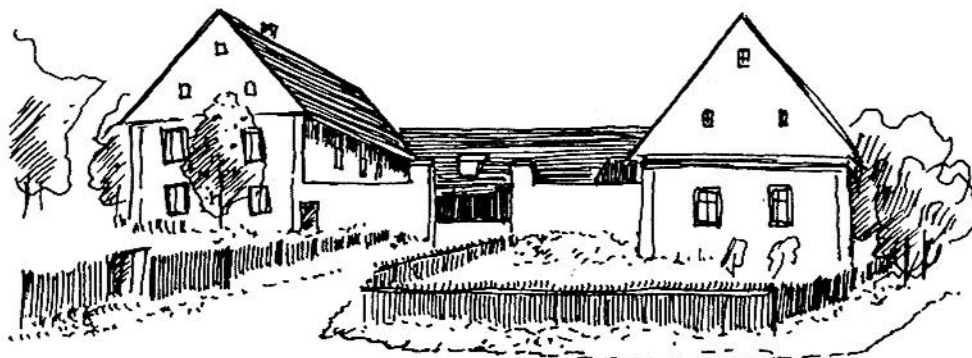
Je příjemné mít možnost zahájit mottem, citátem někoho hodně chytrého, někoho, kdo vyjádří dosud nezformulované myšlenky slovy, která sami těžko hledáte. Ke krátkému psaní o dvou publikacích, které v loňském roce vydala Společnost přátel Poodří, jsem vybrala závěr velmi zajímavé přednášky teoretického fyzika Davida Bohma.

Společnosti přátel Poodří se podařilo vydat s finanční podporou Ministerstva životního prostředí publikace - **Dům pro Poodří, stavební kultura**

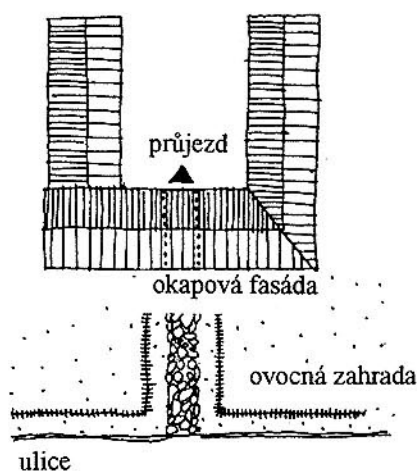
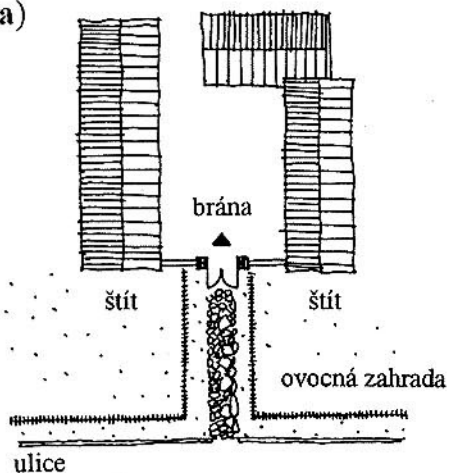
v krajině Poodří a Na pooderských loukách, něco málo o biodiverzitě aluviálních luk. Obě publikace jsou vztaženy k Chráněné krajinné oblasti Poodří, k ochraně jejího krajinného rázu a druhové pestrosti. Kromě území mají společné to, že se obracejí k lidem, kteří v Poodří žijí - k zemědělcům a ke stavebníkům. Odborné autorské zpracování bylo umožněno díky podpoře pooderských obcí a Okresního úřadu v Novém Jičíně.

Dům pro Poodří, stavební kultura krajiny Poodří. Myšlenka vydat „příručku“, která by pomohla při rozhodování, jaký dům postavit nebo jak provést rekonstrukci tak, aby nedocházelo k poškozování krajinného rázu, měla

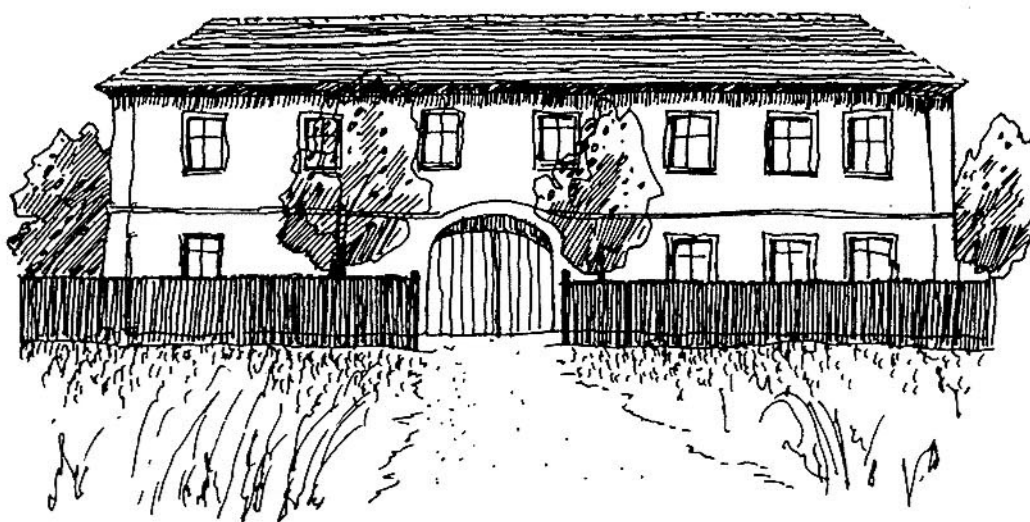

typ a)

typ b)

poměrně dlouhý vývoj. Od nápadu předložit stavebníkům katalog domů vhodných pro Poodří, jsme dospěli k názoru, že věc není tak jednoduchá. On totiž optimální dům pro Poodří prostě neexistuje. Mladým architektům Kateřině a Pierru Buschovým z Ostravy se podařilo velmi srozumitelně zformulovat podle mého názoru zásadní věc: při úvaze, zpracování a nakonec i realizaci projektu se vždy jedná o místo

samé, o stavby v okolí, terén a prostředí vůbec. Zdánlivě jednoduchému zformulování předcházely průzkumy v terénu, fotografování, studium odborné literatury i zajímavé diskuse. Diskuse!

Na pooderských loukách. Kolem Odry zůstalo zachováno přes 2000 hektarů aluviálních luk. Unikát v naší republice, v Evropě vůbec. V čem spočívá

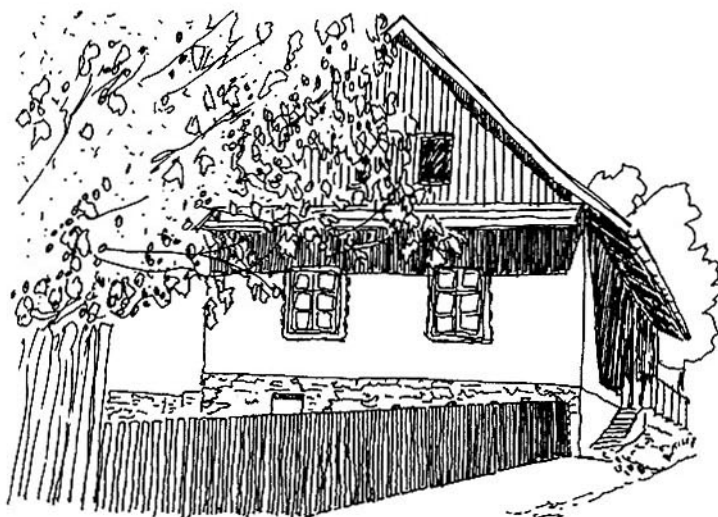
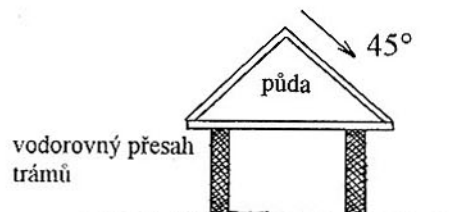
jedinečnost? V druhové pestrosti, v souvislostech. Přírodě blízká luční společenstva jsou prostředím pro velké množství živočichů - od bezobratlých až k zejména pro Poodří příznačným ptákům. Vazby druhově bohaté luční společenstvo - množství druhů zástupců živočišné říše - pravidelné šetrné sečení a využití posečené hmoty - druhově bohaté luční společenstvo - není nutné vysvětlovat. Navíc jsou zjednodušené. V drobné publikaci šlo především o to naznačit, že biologická diverzita má velký

význam a že my tu v Poodří máme úžasná druhově bohatá společenstva, o která je nutno pečovat. Jak? Co s travní hmotou? Za co? Opět se dostáváme k diskusi, k dialogu. Se zemědělci, s odborníky, s obcemi...

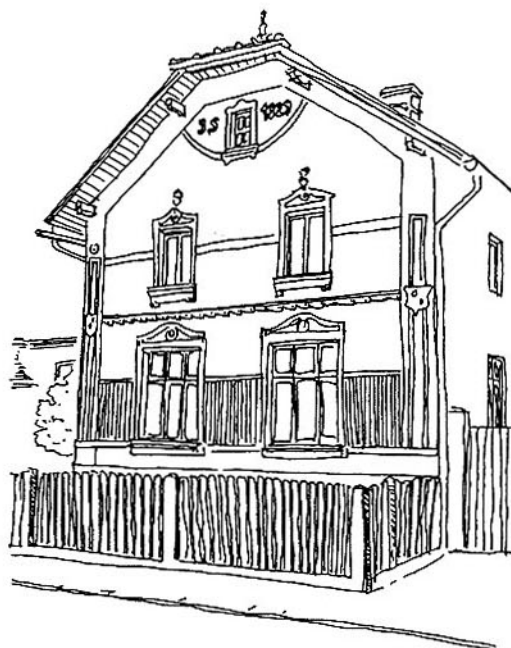
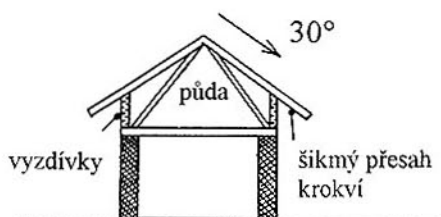
Potřeba dialogu spojuje obě publikace. A přesahuje i hranice Poodří.

Alena Malíková, Společnost přátel Poodří

typ a)

typ b)

Zprávičky z obecního dění

V **Odrách** jsou na letošní rok přichystány například tyto investiční akce:- oprava ZŠ na Komenského ul. v Odrách- oprava kamenné zdi bývalého zámeckého parku v Odrách- přepojení septiků na městskou kanalizaci- odbahnění požární nádrže v Kamence. Z kulturních a sportovních akcí v Odrách vybíráme: ve dnech 1.-10. června se bude konat v chrámu sv. Bartoloměje V. ročník Festivalu chrámových pěveckých souborů, na 16. 6. je připraven dálkový pochod "Oderská 20 a 40". Ať žije "Pivní" Máj! - je název recesní akce Dělnického domu v Odrách s pivněmájovým průvodem, s vystoupením Pepy Nose a Jana Kryla a s country zábavou.

Obec **Jakubčovice n. O.** letos chystá přeložku NN elektrického vedení a opravu ZŠ. Dne 5.7.2001 proběhne hasičská soutěž "O pohár starosty" a 14. - 15.7.2001 jakubčovické hody.

V **Heřmánkách** letos zahájí stl. plynofikaci celé obce.

Ve **Spálově** chystají dokončení sadových úprav návsi a rekonstrukci zahrady MŠ.

Obec **Mankovice** na rok 2001 připravuje zahájení výstavby kanalizace a ČOV a zřídí ve středu obce víceúčelové dětské hřiště. 7. červenec bude dnem obce a proběhne turnaj v kopané.

Ve **Vražném** dokončují výstavbu víceúčelového hřiště a letos se rozbíhá oprava místních komunikací a lávky přes Vraženku. Rovněž připravují územní řízení vodovodu pro místní část Hynčice.

Obec **Jeseník n. O.** provádí opravu kaple v Blahutovicích a dále pro rok 2001 chystá výstavbu vodovodu pro Dolní Mlýn a **Hrabětice**, rekonstrukci půdní vestavby v **Blahutovicích** se ziskem 4 b. j. a v Hůrce půdní vestavbu se ziskem 2 b. j. Dne 14. 4. 2001 proběhla v obci Velikonoční jízda kolem osení. Na 17. 5. 2001 se připravuje okresní přehlídka pěveckých, tanečních a hudebních sborů při ZŠ "Veselá notička" a na 23.6.2001 "Slet čarodějnic u svatojánských ohňů".

Dne 24.3.2001 proběhlo slavnostní otevření **naučné stezky „Stříbrný chodník“** v Odrách, kterou zřídili ochránci přírody Oder za finanční pomoci MŽP, OkÚ Nový Jičín, Města Oder a firem HAPO a KUPE.

Dne 21.4.2001 jel tradičně z Ostravy hl. n. do Budišova n. Bud. a zpět **Jarní country expres**. Jedná se o jízdu parního vlaku s doprovodným programem.

Třetího června bude slavnostně vysvěcena opravená kaple v **Blahutovicích**, svěcení bude spojeno se setkáním rodáků a s obecní slavností.

V **Kuníně** úspěšně probíhá rekonstrukce vnitřních prostor zámku. Do konce roku bude dokončeno přízemí a první poschodí, zahájena byla rovněž obnova zámeckého parku. Dne 30. dubna se v obci sletěly čarodějnice a na 1. července se připravují tradiční Zámecké slavnosti.

Na pekárku tradičních koláčů představují v **Bernarticích n.O.** část skladu materiálu za obecním

úřadem. Při výjimečných příležitostech tak bude možné upéct tuto místní pochoutku. Z Programu obnovy venkova obec poskytuje občanům na každé číslo popisné dva kusy květinových truhlíků a příspěvek na výsadbu živého plotu.

Z akcí v **Suchdole n.O.** vybíráme: počátkem dubna proběhlo klání o Krále suchdolské slivovice, na 23.4. je připravována výstava výrobků z perníku a 27. dubna proběhne v kapli sv. Františka v místní části **Kletné** slavnostní svěcení tří křížů. Dne 10. června bude v obci pouť a 29. června bude otevřena výstava k 250. letům úmrtí K. Davida a 300. letům narození Melichara Zeisberga.

Ve **Studénce** chystají na druhé čtvrtletí například: koncert tamburašského souboru BRAČ v Dělnickém domě (27. 4.), koncert pěveckého sdružení moravských učitelů, Moravského komorního souboru s komorním orchestrem moravské filharmonie a Vachova sboru moravských učitelek tamtéž (27.5.), na svátek dětí je připravena v Dělnickém domě "Nápodobno show" a konečně v červnu se uskuteční Vagonářský okruh - běh městem pro dospělé i děti.

Petřvald - byla dokončena zajímavá ekologická stavba "Energetické zásobování areálu základní školy", což obsahovalo částečné zateplení, utěsnění a výměnu oken, plynofikaci celého areálu, vybudování malé větrné elektrárny a slunečních kolektorů na ohřev teplé užitkové vody. V obci připravují rozsáhlou restauraci interiéru kostela sv. Mikuláše (hlavního oltáře, kněžiště, bočních oltářů, Božího hrobu, sanaci vnitřních omítek atd.). V sobotu a neděli 16.-17. června proběhne II. ročník Erbovních slavností v sokolské a zámecké zahradě a oslava 30. let otevření areálu ZŠ v obci. Na neděli 17. 6. skauti připravují oslavu Svátku matek a slavnosti budou pokračovat na stadionu místní TJ a na hřišti v Petřvaldíku.

Venkovský region Poodří pořádá:

- 12. května 2001 "Otvírání Poodří". Součástí budou cyklistické vyjízdky, plavba po Odře, naslouchání ptačího zpěvu, vycházky. Ve 14.00 hodin se uskuteční posezení na zámku v Bartošovicích, které bude spojeno s vyhlášením soutěže o krále pálenky regionu Poodří na rok 2001 v kategorii - slivovice, hruškovice a jablkovice.

- 16. června 2001 III. ročník soutěže obecních družstev v netradičních disciplínách "Hry bez venkovských hranic". Pořadatelem je v letošním roce obec **Bílov**.

Navštivte jesenické ekocentrum

Český svaz ochránců přírody Jeseník nad Odrou upozorňuje veřejnost na možnost využívat ke konzultacím jeho informační ekocentrum, které se nachází v přízemí budovy zdravotního střediska (naproti restaurace na návsi). Návštěvní hodiny jsou každou středu od 16-18 hodin. K dispozici je také malá knihovna s knihami a časopisy s přírodovědnou tematikou

i právní normy z této oblasti. K úspoře času jistě přispěje i informační telefonní linka - 0604 208 138. Věříme, že zájemci o všeobecné otázky životního prostředí nebo přichozí s konkrétním problémem (např. nálezem zraněného živočicha) u nás vždy najdou radu či pomoc.

Kontakt: Ekocentrum Českého svazu ochránců přírody - Odra, Jeseník nad Odrou, 742 33.

Lumír Kuchařík

Opět v kalendáriu

Archiv města Ostravy již tradičně řadu let připomíná počátkem nového roku významné události spojené s životem města Ostravy. Vždy je součástí ohlédnutí za rokem minulým i pokřtění publikace OSTRAVSKÉ KALENDÁRIUM, tentokrát s letopočtem 2000. Autorem je Martin Juřica a kmotrem knihy Ing. Evžen Tošenovský, primátor města Ostravy.

Naše Správa CHKO Poodří byla mezi zvanými hosty, a to proto, že činnost nás ochraňuje je velmi pozitivně vnímána. Tentokrát byla vysoce oceněna EKO GALERIE. Jen pro připomenutí šlo o putovní výstavu, která pomocí faktografie i uměleckých děl přibližovala stav životního prostředí obecně a význam i krásu Chráněné krajinné oblasti Poodří konkrétně. Odborným garantem výstavy byl Prof. Emil Hadač, světově uznávaný ekolog. Výstava měla 8 zastavení a shlédlo ji mnoho set návštěvníků. Ekogalerie měla všeobecný ohlas a dostalo se jí řady ocenění. Jsme tomu moc rádi, protože je to pro nás důkazem, že vztah k životnímu prostředí se dá vyjádřit různým způsobem. Toto je jeden z nich.

Vladislava Hamplová

Bifurkace, ojedinělý a vzácný přírodní fenomén v okrese Nový Jičín, zanikl

Bifurkace je ojedinělý přírodní jev, který se může vzácně vyskytnout v krajině pouze na rozhraní rozvodí (rozvodnici). K tomu musí být vytvořeny terénní podmínky pro rozdělení původně jednoho toku do dvou směrů, přičemž každý teče do jiného povodí. V okrese Nový Jičín byl tento jev popsán dokonce z hlavního evropského rozvodí v katastrálním území Hostašovice. Naposledy byl patrně písemně zmiňován v knize Moravské Kravaňsko z roku 1898 (blíže o knize - viz POODŘÍ č.4/1998). Místo bylo známé jako studánka "Jaščerka" a nacházelo se na severním zalesněném svahu Trojačky asi 250 m od hřebenovky a asi 1 000 m do svahu kopce od dnešního železničního přejezdu v Domorazském sedle. Potůček, vyvěrající ze studánky, tek l po hranici hlavního rozvodí a po určité vzdálenosti (nepodařilo se již zjistit) se rozdělil ve dva. Jeden z nich je v Domorazském sedle nazýván Srním potokem a je přítokem Bečvy, druhý je pramenem Zrzávky, která je přítokem Jičínky.

Když jsem po tomto mimořádném přírodním úkazu na jaře 1997 pátral, abych jej zahrnul do čtvrtého dílu videopořadu "Krajina Novojičínska", mohl jsem pouze konstatovat jeho definitivní zánik někdy v minulosti. Místo bylo rozježděno a zničeno mechanismy při přibližování dřeva, oba potůčky se od sebe oddělily a každý z nich vyvěrá v hlubokých erozních rýhách mnohem níže na svahu než byla původní studánka. Ostré oddělení rozvodí v původním lesním terénu je "zaobleno" a poznamenáno i terénními úpravami při budování lesní cesty. Kdy se tak stalo, je obtížné zjistit, ale podle stavu terénu tomu mohlo být i před desítkami let. Škoda, že na tento fakt nikdo z místních znalců včas neupozornil.

Oldřich Sobek

REJSTŘÍKY ROČNÍKU 3/2000

Obecný rejstřík (číslo/strana)

Architektura (1/24, 2/45-46)
Archiválie (2/30-33)
Básně (1/5, 2/5, 3/47, 4/32)
Dálnice (1/31-32)
Fara (3/17, 3/20-21)
Geologie (2/37-38, 3/32-33, 4/10-11, 4/14-15)
Houby (4/15-18, 3/42-44)
Husité (2/12-13)
Kostel, kaple (2/19-20, 3/16-17)
Kroj (3/30)
Květena (1/34-37, 2/38-40, 3/33-36, 4/18-20)
Mapy historické (4/40-54)
Mlýn (1/25-26)
Nářečí (3/21-22)
Názvy pomístní (1/21-23, 2/34, 3/29)
Obecní znak (1/10, 2/30, 3/6-7)
Památky ostatní (1/14-16, 2/21-24)
Památné stromy (1/27, 2/26-29, 4/27)
Park (1/18-19, 2/25-26)
Pověst (1/24)
Prameny, studánky (1/12-14, 2/42-43, 4/11, 4/12)
Radnice (2/18)
Rybníkářství (4/5-7)
Řemesla, průmysl (2/35-37)
Spolky (1/20-21, 3/25-28)
Studánky (3/39-40, 4/12)
Územní systémy ekologické stability (2/4749)
Zámek (2/16-18, 3/14-16, 3/17-20)
Zvířena (2/41, 2/53-54, 3/39, 4/20-22)
Železnice (1/25-26, 3/45, 4/7-9)

Místopisný rejstřík

Albrechtický (4/37)
Bartošovice (4/18)
Bernartice nad Odrou (1/28-30, 4/5-6)
Fulnecko (4/6)
Heřmánky (4/12)
Chráněná krajinná oblast Poodří (1/2730, 1/38-40, 2/42-43, 2/45-50, 2/55-58, 4/20-22, 4/27, 4/28-31)
Jakubčovice (4/12)
Jeseník nad Odrou (tématické č. 1)
Jistebník (4/7)
Libavá - vojenský výcvikový prostor (1/34-37, 4/19-20)
Mankovice (4/5)
Moravská brána (2/55-56, 4/11)
Nízký Jeseník (4/11)
Nová Horka (4/6)
Odra (1/34-37, 4/5-7, 4/11, 4/18-19, 4/28-31, 4/32)
Odry (tématické č. 2)
Polanka nad Odrou (1/42-43, 4/5, 4/7, 4/20-22, 4/33-34)
Region Poodří (1/41-42, 2/44-45, 3/53-54)
Stará Ves nad Ondřejnicí (tématické č. 3)
Studénka (4/7)
Suchdol nad Odrou (1/25-26, 1/43, 4/7-9, 4/14-15, 4/37)
Vražné (4/5)
Wittenberg (1/19-20)

Jmenný rejstřík

Bártek Ervín (4/26)
Duda Josef (2/50-52)
Filip Josef (3/24-25)
Gerlich Julius (2/15)
Hanák Jan (2/52-53)
Hauptmann Josef (1/11)
Hauptmann Richard (1/11)
Hauptmann Sepp (1/11)
Chotek František Xaver (2/53, 3/52-53)
Janda Rudolf (4/25)
Joks Gerhard (2/14)
Konstantin Jan (1/12)

Rolleder Anton (2/13)
Růža Dušan (3/23)
Sedláčková Marie (3/49-52)
Schön Eduard (1/11-12)
Štětka Oldřich František (3/24)
Vašíčková Jarmila (4/32)
Vincourek Josef (1/43)

Autorský rejstřík

Baletka Tomáš (2/30-32)
Balner Vít (3/42-44, 4/15)
Borovcová Alena (4/5, 3/45)
Boucní L.a D. - foto č. 2/59
Buschová Kateřina, Busch Pierre (2/45-46)
Dědková Libuše (3/14-17)
Duda Josef (3/33-34)
Dvořák Dalibor (3/5-6)
Glogar Karel (1/6-7)
Graca Michal (3/42-44, 4/15)
Grůza Antonín (3/7-11, 3/31)
Hajnyš F. - foto č. 3 - Odry
Halamičková Alena (2/25-26)
Hamplová Vladislava (1/38-40, 2/44, 2/49, 2/54, 2/57, 3/47-48, 4/23, 4/27, 4/32, 4/34, 4/37)
Hauptmann Richard (1/5)
Hošek Emil (1/28-30)
Hrabovský Stanislav (2/38-40)
Hurt Rudolf (4/5)
Husták Miroslav (1/31-32)
Chobot Karel (1/24, 2/13, 2/52-53, 4/26)
Chvostek Jaromír (3/11-13, 3/17-20, 3/2128, 3/30-32)
Janda Rudolf - foto č. 4
Jarnot Rudolf - foto č. 3 a 4
Jarošek Radim (1/27-28, 1/33, 2/37-38, 2/55-56, 3/32-33, 4/10, 4/24, 4/28, 4/32)
Jerré (4/32)
Jurok Jiří (2/12-13)
Košnovský Miroslav (4/27)
Křenková Kateřina (2/57)
Kuchařík Lumír (1/20-21, 1/30)
Lelek Petr (2/26-29, 4/12)
Malíková Alena (4/27)
Malíková Pavlína (1/18-19)
Matejiuc Zdeněk (2/14-15, 2/18, 2/21, 2/33, 2/35-37)
Matušů Pavel (2/6-7)
Melík Zdeněk (1/25-26)
Mračanská Eva (3/40-42)
Němečková Iva (2/53-54)
Neuschlová Šárka (2/47-49, 2/50-52, 3/34-38, 3/49-52, 4/25)
Neuwirth Štěpán (4/33)
Novosad Jaroslav (2/16)
Pavlosek Vladimír (3/39)
Pomkla Stanislav (1/10-14)
Rafaj Oldřich (2/5)
Řehánek Tomáš (4/14)
Řičan Daniel (1/43)
Sedláčková (1/34-37, 3/34-36)
Sobek Oldřich (2/53, 3/52-53)
Šerka Josef (4/41)
Ševčík Jan (4/20)
Šustek Petr (2/19-24, 2/30)
Tejkal Jan (3/6-7)
Ušvald Oldřich (1/41-42, 2/44-45, 3/53-54)
Valenta Vladimír (3/48-49)
Vašíčková Jarmila (2/42-43, 3/39-40, 4/14)
Wiltsch Květoslav (2/8-12, 2/34)
Zatloukal Vít (3/20-21)
Zezulčík Jaroslav (1/14-18, 2/16-18)
Zwach Ivan (2/41)

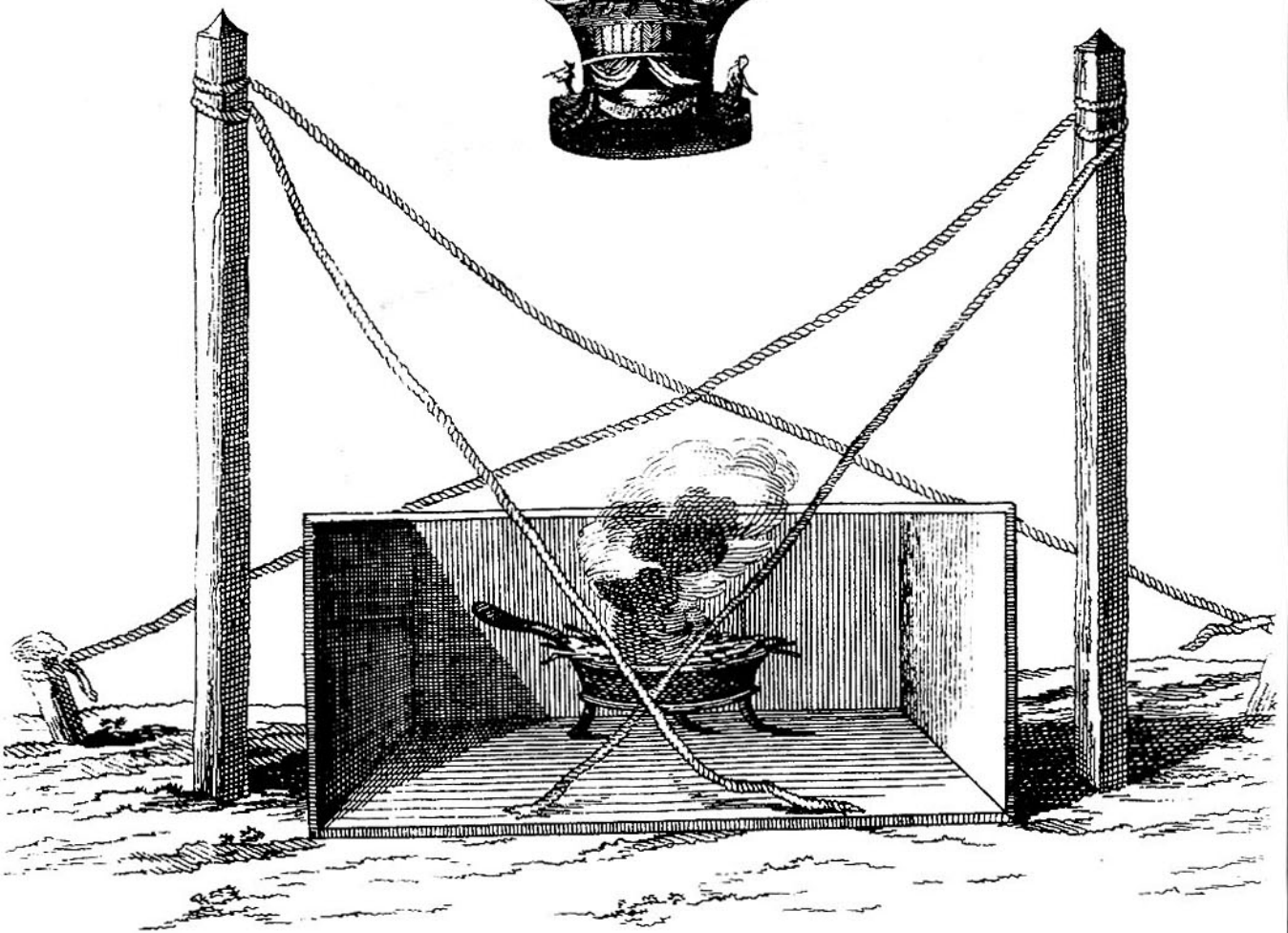
Přílohy

Číslo 2 - Odry na obraze A. Zdražila z roku 1893
Číslo 4 - mapa Poodří před stoletím (r. 1879, 1900)

KUNÍN

17

86

DLOUHO A NETRPĚLIVĚ OČEKÁVANÉ GRAFICKÉ ZPODOBNĚNÍ
TEPLOVZDUŠNÉHO BALONU BRATŘÍ MONTGOLFIERŮ (BRNĚNSKÉ NOVINY, 7. ÚNORA 1784
ZÁMECKÁ KNIHOVNA NOVÁ HORKA)